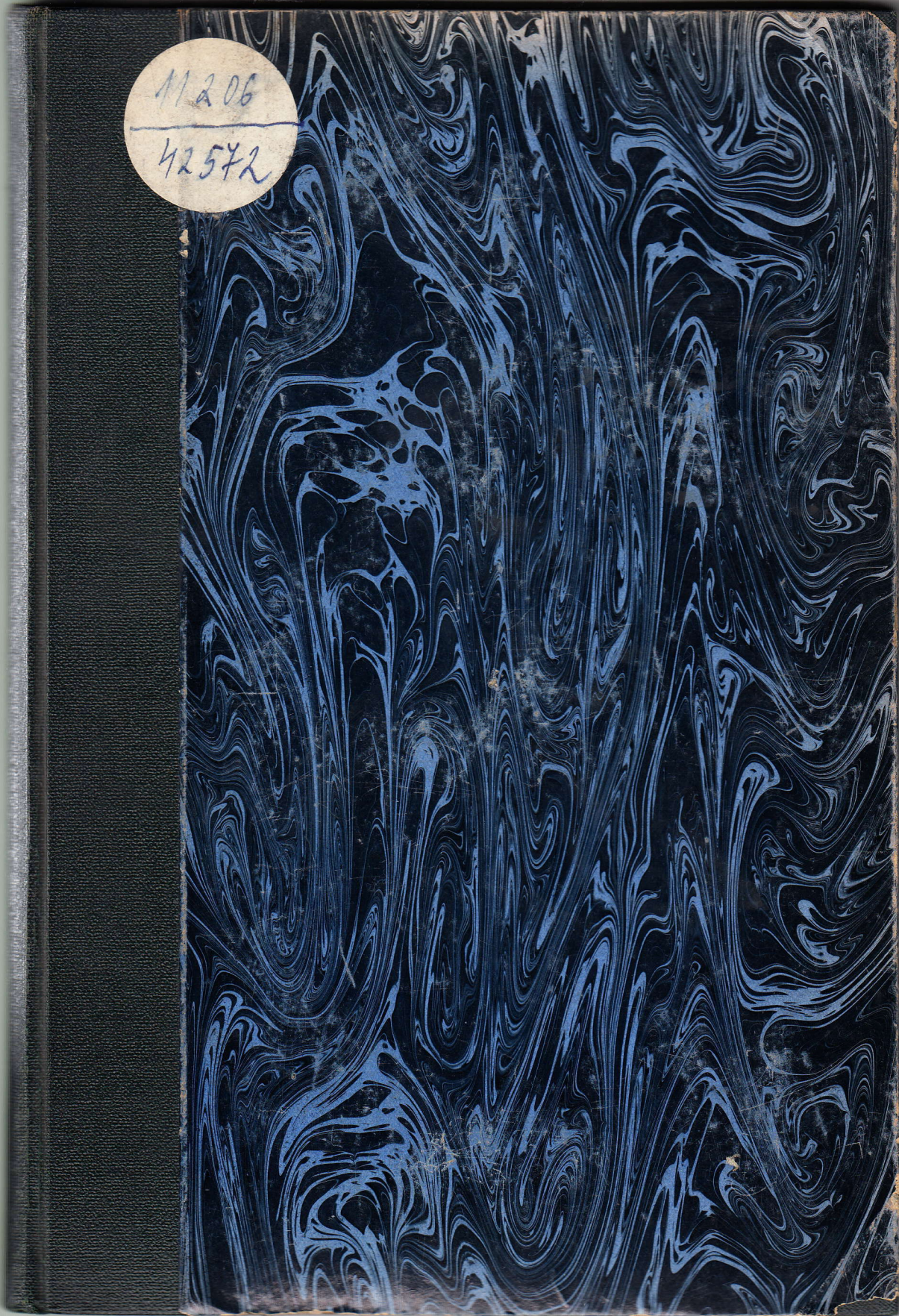

11206
42572

~~2438~~
~~1943~~

Гор. Манах К 9/24

№ 29

Военна библиотека

№ 29

Г. К. АБАДЖИЕВЪ
генералъ-майоръ о. з.

~~542~~
~~2/24~~

ДЕЙСТВИЯ

на

1. БРИГАДА ОТЪ 5. П. ДУНАВСКА ДИВИЗИЯ

въ

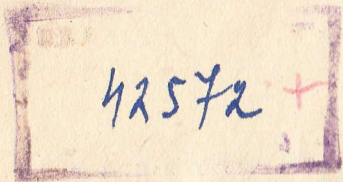
ВОЙНИТЪ ПРЕЗЪ 1912 — 1913 ГОД.

~~355.486~~

~~1204~~

11206

ПРЕДГОВОРЪ

Настоящата книга е написана презъ 1913 — 14 год., веднага следъ Балканската война, когато всички впечатления отъ преживѣното бѣха още съвсемъ прѣсни и се гонѣше целта да се изложатъ съб тията безпристрастно и документирано, вследствие на което, тя излѣзе много обемиста — около 50 печатни коли. За да може, обаче, да се напечата, бѣхъ принуденъ да я съкратя значително — вследствие на което сега е изложено само най-сжщественото и то на кратко.

Автора

ЧАСТЬ I.

**ИСКЪРЦИ и ДУНАВЦИ
КЪМЪ ЦАРИГРАДЪ**

(Съ 1 карта и 12 кроки)

I. Мобилизация и съсредоточаване

На 17. септември 1912. год., въ 5 ч. 45 м. сл. пл. се получи въ щаба на 1. бригада отъ 5. п. Дунавска дивизия телеграма за обявяване мобилизация. Началото се счита отъ днесъ, 12 часа по пладне.

Въ предвидения отъ мобилизационнитѣ планове 6-дневенъ срокъ, частитѣ бѣха вече готови за пѣтъ.

Бригадата тръгна отъ гр. Русе на 24. септември съ желѣзницата: 5. п. Дунавски полкъ — до г. Ески-Джумая, а 2. п. Искърски — до гр. Преславъ и по нататѣкъ по сухъ пѣтъ. Бригадата се събра при с. Мокренъ на 30. сѣщий, а на 1. октомври заварихме въ с. Стралджа щаба на III. армия. Отъ тукъ вече се започна вземането на съответни предпазителни мѣрки, като за военно време.

Съ това се счита, че бригадата е пристигнала въ района на съсредоточението си. Тя се разположи: 5. п. Дунавски полкъ на 2. октомври въ авангардъ при с. Топузларъ, а 2. п. Искърски, на 3. сѣщи, въ с. с. Ени-махле и Башалии; щаба на бригадата въ с. Башалии. Отъ тукъ нататѣкъ бригадата съставлява дѣсната колона на дивизията и продължи пѣтя си, като на 6. октомври авангарда ношува въ неприятелска територия (въ с. Пейчу-махле), а главнитѣ сили — на самата граница и въ с. Казж-Клисе. Тази вечеръ линията на охранението е: отъ кота 207 (на югъ отъ с. Сливово) включително, до Г. Стражъ-баиръ изключително и е заета съ страници постове.

II. Обявяване войната и преминаване границата

На 6. октомври се получиха и прочетоха предъ частитѣ: Височ. заповѣдь по Дейст. армия № 15. и заповѣдта по III. армия № 7. за обявяване войната.

На 8. октомври, 1. бригада ношува на южния скатъ на височината, която е на около 3—4 км. на ю.-и. отъ с. Куджа-Тарла, по пѣтя за с. Ереклеръ, по дветѣ страни на пѣтя,

въ нивитѣ, по дѣсния брѣгъ на една рѣкичка, притокъ на р. Муллия. Авангарда премина на височинитѣ — по лѣвия ѝ брѣгъ. Тукъ пристигна придадената къмъ бригадата 1. дружина отъ 24. п. Черноморски полкъ и следующия день бригадата настѣпи къмъ с. Ереклеръ.

III. Лозенградскитѣ боеве

Сведения за противника. Среца съ противника. Първия бой на бригадата на 9. октомврий. Боеве на 10. и 11. октомврий. Влизане въ Лозенградъ. Заключение за Лозенградскитѣ боеве.

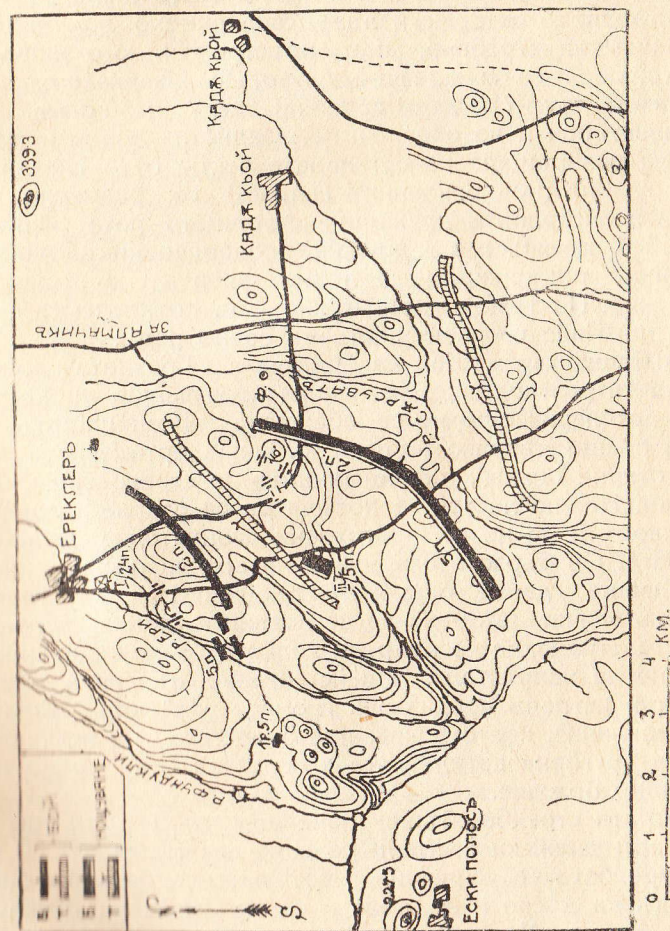
На 9. октомврий, III. армия атакува Лозенградската крепостъ. 1. бригада съ придаденитѣ ѝ части (1. дружина отъ 24. п. полкъ, 1. отдѣление отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ — $2\frac{1}{2}$ батареи и единъ взводъ отъ 8. коненъ полкъ), настѣпа къмъ с. Ереклеръ, за да заеме височинитѣ с.и. отъ надписа „р. Киризли“. Въ авангардъ бѣха 1. и 2. дружини отъ 2. п. Искърски полкъ, 2. батарея отъ 1. артил. полски с. с. полкъ и взвода отъ 8. коненъ полкъ, подъ началството на командира на 1. дружина, майоръ Поповъ. Въ главни сили — другитѣ две дружини отъ сѣщия полкъ, три дружини отъ 5. п. Дунавски полкъ, една дружина отъ 24. п. полкъ и $1\frac{1}{2}$ батареи отъ 1. артил. полски с. с. полкъ. 3. дружина отъ 5. п. полкъ отсъствуваше; сѣщо не бѣ още пристигнало 2. отдѣление отъ сѣщия артилерийски полкъ.

Понеже пѣтя отъ бивака на бригадата за с. Ереклеръ минава по височинитѣ и колоната ще бѣде отъ далечъ забелѣзана, избра се другъ пѣтъ, първоначално на изтокъ, а после на югъ, презъ лозята, между дветѣ височини. Избѣгалитѣ жители отъ с. Ереклеръ разказваха, че противника (три табура), който билъ при тѣхното село, се изплашилъ и избѣгалъ за Лозенградъ още на 7. октомврий вечерята, следъ престрелката при Тасъ-тепе съ дружината отъ 24. п. полкъ; тогава селянитѣ се прибрали въ селата си, но когато на 8. октомврий вечерята се чуло, че турцитѣ пакъ идѣли и били по-много, тѣ съвсемъ напуснали селото си.

Авангарда премина с. Ереклеръ въ 12 ч. по пладне. На северо-западния край на селото, въ долчинката, намѣрихме наскоро напуснатъ бивакъ на около единъ полкъ; въ него имаше: палатки, офицерски багажи, кухни и много други вещи и продукти (Кроки № 1).

Боятъ се начена така: въ 1 ч. 5 м. сл. пл., когато предния отрядъ на авангарда да излѣзе отъ с. Ереклеръ, челния отрядъ донесалъ, че противника въ боенъ редъ отстъпва по височината, юго-източно отъ селото; следъ 3 — 4

минути второ донесение, че противника се повърналъ и заелъ позицията на гребена, поради което предния отрядъ (капитанъ Мариновъ съ 3. и 4. роти отъ 2. п. полкъ) усилилъ движението, развърналъ се на склона и настѣпилъ, като заелъ предния гребенъ, срещу противника, който тогава изглеждалъ около една дружина и настѣпвалъ. Следъ това, бойния редъ на предния отрядъ се удължава съ другитѣ две роти (1. и 2.) отъ сѣщата дружина и се открива огънь

по противника. Следъ малко преминаватъ въ боенъ редъ, като удължаватъ бойната линия въ лѣво, и другитѣ части на авангарда (2. дружина отъ сѣщия полкъ) а сѣщевременно излиза на позиция, задъ срѣдата на авангарда и авангардната батарея (2. на капитанъ Маврудийски). По този начинъ, цѣ-

лия авангардъ се развърна и откри силенъ оржжеенъ огънь по противника, който силно обстрелваше авангарда отъ нѣколко посоки. По този начинъ се начена този срещенъ бой. По силата на огъня и заетото пространство, изглеждаше, че противника е около 5 — 6 табура, една батарея и нѣколко картечници и се бѣше окопалъ по височинитѣ, юго-източно отъ селото. Вечерта плененитѣ войници разказаха, че били шестъ табура (отъ 19. п. полкъ — единъ табуръ, отъ 20. — три и 21. — два), две орждия и нѣколко картечници.

Авангардната батарея излѣзе своевременно на маскирана позиция задъ гребена, при кръстопътя, юго-западно отъ селото, обаче се бавеше да открие огънь. Извикаха се отъ главнитѣ сили другитѣ две дружини на 2. п. полкъ, да усилятъ авангарда и да обезпечатъ нужното време и пространство за развърщане на останалата частъ отъ главнитѣ сили. 4. дружина (подполковникъ Пеневъ) се развърна въ дѣсно отъ авангарднитѣ дружини; картечната рота излѣзе между 2. и 4. дружини, а 3. дружина (подполковникъ Енчевъ) бѣше полкова поддръжка, задъ лѣвия флангъ на бойното разположение. По този начинъ цѣлия 2. п. полкъ, къмъ 1 ч. 30 м. сл. пл., бѣше се развърналъ въ боенъ редъ.

Това бѣше първия бой на бригадата. Грозната борба бѣше вече въ разгара си. Противника проявяваше упорство, а нашата артилерия още не се обаждаше. Командирътъ на бригадата праща нѣколко пжти заповѣдь: „артилерията по-скоро да открие огънь“, обаче даннитѣ за стрелба не били още готови. Най-после той заповѣда да се открие веднага огънь, макаръ и да не сж приготвени окончателно даннитѣ за стрелбата. Съ бързото откриване на артилерийски огънь се преследваше: да се окуражатъ войницитѣ, понеже тѣ прѣвъ пжтъ влизатъ въ бой; да се повдигне тѣхния моралъ, а отъ друга страна, да се направи колкото се може по-силно впечатление на неприятеля. И действително, първиятъ нашъ артилерийски истрелъ предизвика громко „ура“ отъ цѣлата наша бойна линия, което доказваше радостта на пехотата, че нейната другарка артилерията я поддържа съ силата на своето мощно оржие.

Пехотната стрелба бѣше наченала въ 1 ч. сл. пл., а първиятъ артилерийски истрелъ се даде едвамъ въ 2 ч. 20 м. сл. пл. Стрелбата се усиливаше. Противникътъ удължи бойния си редъ въ дѣсно и въ лѣво и се стрѣмеше да обхване дѣсниа ни флангъ. Къмъ 3 ч. той предприе контра-атака съ около една дружина, срещу лѣвия ни флангъ, която бѣ отбита отъ полковата поддръжка.

Когато се разясни положението, командирътъ на бригадата реши да нанесе удара на лѣвия неприятелски флангъ, съ цель да го отхвърли на северо-изтокъ, къмъ нашата 2. бригада, която настѣпваше въ лѣво и го отреже отъ пжтя

на отстѣпленieto му за Лозенградъ. Освенъ това, характерътъ на мѣстността отъ къмъ лѣвия флангъ на противника благоприятствуваше за развърщането на 5. п. полкъ и създаваше по-изгодни подстѣпи за прикрито движение на войска. По тази причина, къмъ 4 ч. 15 м. сл. пл., бѣха развърнати вече въ боенъ редъ и маневренитѣ войски (три дружини отъ 5. п. — полкъ) въ дѣсно отъ 2. п. полкъ, срещу лѣвия неприятелски флангъ, които имаха 1. и 2. дружини въ бойна частъ и 4. дружина въ полкова поддръжка, въ устѣпъ задъ дѣсниа флангъ. При авангардната батарея, въ лѣво, излѣзоха на позиция и другитѣ батареи на отдѣлението. Дружината отъ 24. п. полкъ остана въ резервъ. Една рота отъ 5. п. полкъ се изпрати по северния скатъ на масива, лѣжащъ по дѣсниа брѣгъ на р. Ери, да обезпечи дѣсниа флангъ на бойния редъ отъ изненади и да служи като свързка съ 4. Преславска дивизия.

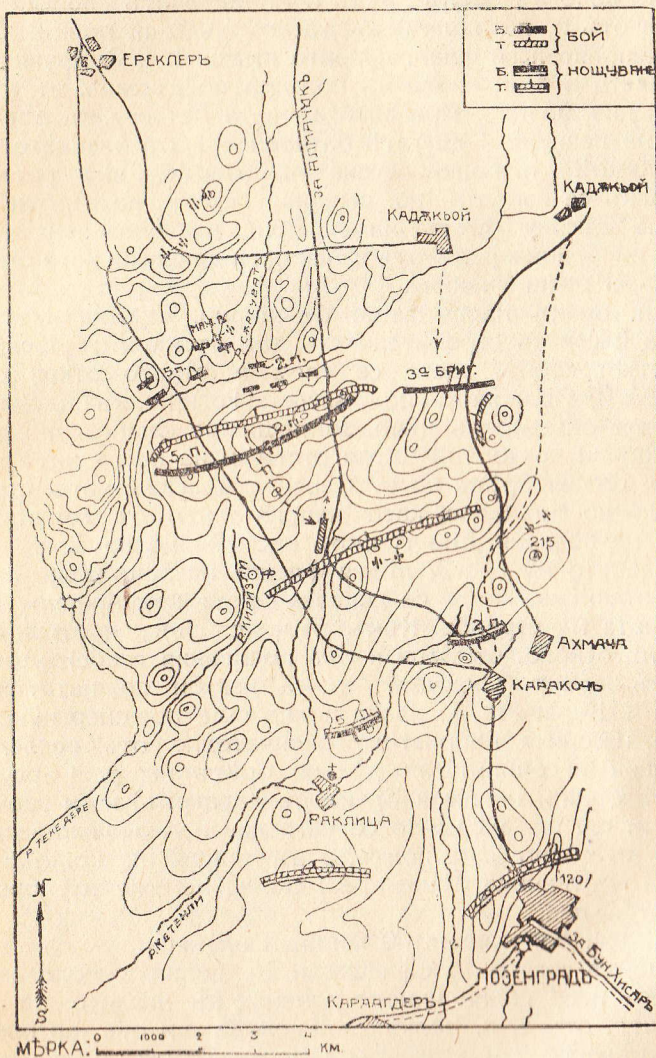
2. п. полкъ настѣпваше безспирно. Противникътъ не издържа неговата стремителностъ, той отстѣпи на последния каменистъ гребенъ, гдето се спрѣ и отново откри огънь (Кроки № 2) Полковата поддръжка на този полкъ (3. дружина), развърната още по въ лѣво, заплашваше фланга на противника, поради което той бързо отстѣпи на последнитѣ височини, по дѣсниа брѣгъ на р. Сърсуватъ. Пехотната стрелба продължи до мръкване, като неприятелътъ бѣ гоненъ отъ позиция на позиция. Энергичното настѣпване на 2. п. полкъ и показването му срещу лѣвия флангъ на 5. п. полкъ разколеба противника, което се доказваше отъ извънредно недействителната му стрелба. Къмъ 5 ч. сл. пл., противникътъ, атакуванъ отново, отстѣпи и отъ последния гребенъ въ безпорядъкъ задъ р. Сърсуватъ и се изгуби по натагъкъ по пжтя за с. Каракачъ. И двата полка още по енергично настѣпиха, изгониха неприятеля окончателно отъ последнитѣ му позиции (височинитѣ по дѣсниа брѣгъ на р. Сърсуватъ, по дветѣ страни на пжтя Ереклеръ-Каракочъ) и ги заеха въ 5 ч. 15 м. сл. пл., на които се устроиха и утвърдиха за презъ нощта, въ дѣсно 5. п. полкъ, а въ лѣво 2. п. полкъ. Контактъ съ противника бѣше прекжснатъ, понеже той продължи да отстѣпва.

Въ този бой взехме 40 войници пленници.

Нашитѣ загуби: 1 офицеръ и 16 долни чинове убити, 1 офицеръ и 65 долни чинове ранени; въ числото на тѣзи последнитѣ, отъ 5. п. полкъ, — 5 человекъ и отъ артилерийското отдѣление 2 человекъ и 1 конь. Всички останали сж отъ 2. п. полкъ. Турцитѣ имаха много убити и ранени, които при отстѣпленieto си неможаха да прибератъ. Бойното поле бѣше покрито съ тѣхъ, особено много убити имаше въ долината на р. Сърсуватъ.

Като заключение за този прѣвъ брой на бригадата ще кажемъ следното: боятъ при Елеклеръ е единъ епизодъ отъ

боеветъ за завладѣване на Лозенградъ. Той бѣше срещенъ бой за дветѣ страни, но скоро се обърна въ отбранителенъ за турцитѣ. Той произлезе, отъ една страна между бригадата, когато отиваше да заеме изходното си положение, отъ което щѣше да тръгне на другия денъ за атакуване Лозен-

Кроки № 2.

Боя при Лозенградъ на 10. октомври

градската крепостъ, и отъ друга — частитѣ на 7. низамска дивизия, която била дѣсна колона на 3. армейски корпусъ и се движила по посока Ереклерь-Кайбиляръ.

Не подлежи на съмнение, че този денъ бригадата (собствено само 2. п. полкъ (понеже 5. не взе толкова активно участие въ боя) водѣ бой съ повечето отъ силитѣ на 7. низамска дивизия.

Боятъ на 9. октомври, като пръвъ бой, има това грамадно значение за морала на частитѣ, каквито въобще иматъ първитѣ боеве. Въ този денъ 1. бригада донесе на Дунавската дивизия първата победа надъ въковния врагъ, като същевременно получи своето първо бойно кръщение. Той бѣше пръвъ не само въ дивизията, но и въ цѣлата 3. армия, понеже се начена въ 1 ч. сл. п., когато частитѣ на 4. Преславска дивизия сж почнали боя въ 3 час. сл. п. (справка: реляцията на командующия III. армия). Макарь Филипъ С. Стойчевъ,¹⁾ и да казва за 2. бригада отъ 4. Преславска дивизия, че тя първа завързала боя, споменува, че тя се развърнала къмъ 3. сл. п.

На 10. октомври се искаше, армията да се утвърди на близкитѣ до крепостта позиции, отъ които да поведе атаката. 1. бригада трѣбваше да настѣпи и атакува неприятелската позиция въ участъка отъ буква ф при надписа р. Киризли, до пжтеката, която води отъ с. Каджкхой за с. Каракочъ, западно отъ кота 215. Въ дѣсно отъ насъ настѣпва 4. дивизия къмъ с. Раклица, а въ лѣво — 2. бригада отъ 5. дивизия, 3. бригада — въ маневрени войски на дивизията.

За тази цѣль, бригадата се насочи така: а) полковникъ Петровъ — 5. п. полкъ (три дружини) — да настѣпи и атакува противника, гдето го стрещне и да заеме позицията му, отъ буква ф при надписа р. Киризли, до пжтя Алмачикъ-Каракочъ включително; б) полковникъ Круневъ 2. п. полкъ (четири дружини) — да настѣпи и отблъсне стоящия предъ фронта му противникъ и да заеме участъка, отъ пжтя Алмачикъ — Каракочъ, изключително, до пжтеката Каджкхой — Каракочъ, западно отъ кота 215 включително; в) маневрени войски — отъ 5 п. полкъ една дружина и отъ 24. п. полкъ една дружина. — да следватъ задъ срѣдата на бойния редъ; г) артилерия — майоръ Чобановъ — отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ — шестъ батареи — отъ сегашната си позиция да поддържа настѣпленieto на пехотата, до заемането отъ последната височинитѣ, северо-източно отъ надписа р. Киризли, следъ което последователно да промѣни позицията си напредъ. Противника се бѣше затвърдилъ на височинитѣ по лѣвия брѣгъ на р. Сжрсуватъ, отъ гдето се опита да ни задържи. За направляюща линия между полковетѣ бѣше назначенъ пжтя Алмачикъ-Каракочъ, който се виждаше отъ позицията и който биде посоченъ лично на

¹⁾ „Въ трета армия отъ Русчукъ до Чаталджа. Мисли, срещи, маршове и боеве.“ (страница 20. и 21.).

командиритѣ на полковетѣ, съ заповѣдь, щото при движението напредѣ, полковетѣ да се придържатъ о него съ вътрешнитѣ си флангове. За първи обективъ на полковетѣ се даваха първия редъ чуки, южно отъ р. Сърсуватъ, а следъ техното завладяване, да настѣпятъ и атакуватъ втория обективъ — върховетѣ между ϕ при надписа *р. Киризли* и тригонометрическия пунктъ 215, — северно отъ с. Ахмача.

Бригадата тръгна въ 8 ч. 35 м. сл. пл. — 2. п. полкъ вървѣше въ устѣпъ, напредѣ, на около 400 кр., предъ 5. п. полкъ, съ три дружини и картечната рота въ бойна частъ и една дружина (1.) въ толкова поддържка, задъ дѣсниа му флангъ; 5. п. полкъ настѣпваше съ 1. и 2. дружини и картечната рота въ бойна частъ и 4. дружина въ полкова поддържка — въ устѣпъ задъ дѣсниа му флангъ. Бригадния резервъ, състоящъ се отъ две дружини (3. дружина отъ 5. п. полкъ и 1. дружина отъ 24. п. полкъ), настѣпваше следъ бойната частъ.

Къмъ 9 ч. пр. пл., когато 2. п. полкъ се бѣше спусналъ и преминалъ р. Сърсуватъ и се намираще на около 2000 кр. отъ масива съ тритѣ чуки, на лѣвия брѣгъ на притока на сѣщата рѣка, неприятелътъ почна да го обстрелва отъ сѣщия масивъ. Въ това време, командира на бригадата забелѣжи съ бинокла си отъ чукитѣ при нашата артилерийска позиция, че една неприятелска походна колона, дълбока 1 1/2 кил., идяща отъ къмъ Лозенградъ въ помощъ на своитѣ, настѣпва къмъ насъ по пѣтя Каракочъ-Алмачикъ и въ това време се намираще на една линия съ ϕ , при надписа *р. Киризли*, като малко бѣше изминала височинитѣ съ многото чуки, западно отъ тригонометрическия пунктъ 215. Артилерийското отдѣление я обстреля и разпрѣсна, а 2. п. полкъ побърза и завзе първия си обективъ — височинитѣ съ тритѣ чуки и се затвърди на нея, до като противникътъ не е получилъ подкрепления. Съ това се попречи на противника да премине въ настѣпление. Само срещу дѣснофланговата (4.) дружина на този полкъ, настѣпи отначало около единъ табуръ, а следъ него още единъ; но посрещнати отъ нашия силенъ пехотенъ и артилерийски огънь и отъ този на картечната рота, тѣ отстѣпиха назадъ, поддържани отъ своята артилерия.

Предъ видъ на това, че 5. п. полкъ, имайки предъ себе си силно пресѣчена мѣстность, настѣпваше бавно, заповѣда му се да ускори настѣплението си и да се намира по-близо до 2. п. полкъ. Когато 5. п. полкъ почна да се спуска къмъ р. Сърсуватъ, той бѣ силно обстрелянъ отъ неприятеля съ шрапнеленъ огънь, обаче, съ изпращането въ бойна частъ и на полковата поддържка (4. дружина) и съ добро примѣнение къмъ мѣстността (частитѣ свили по долината на рѣката, малко назадъ, въ с.-и. посока), тѣ се доближиха до височи-

нитѣ, разположени по лѣвия брѣгъ на рѣката. Тамъ се започнала усиленa пехотна стрелба и отъ дветѣ страни. Най-после 5. п. полкъ успѣ да заеме назначенія му първи обективъ и да застане въ дѣсно отъ 2. п. полкъ.

Цѣлата неприятелска позиция по лѣвия брѣгъ на рѣка Сърсуватъ (гребена съ тритѣ чуки — нашия първи обективъ), бѣше вече въ наши рѣце. Направи се разпорѣждане, позицията да се усили и се задържиме на нея, до като пристигне артилерията ни, за да ни подкрепи при по-нататъшното настѣпване.

Противникътъ бѣше изгоненъ на следващитѣ чуки, но се държеше на тѣхъ, та настѣплението къмъ втория ни обективъ ставаше бавно. Нашата 2. бригада този денъ не пристигна на време на мѣстото си и не взе участие въ боя, та противникътъ силно и безпрепятствено ни обстрелваше, освенъ по фронта, но и флангово, отъ гребенитѣ срещу лѣвия ни флангъ. Къмъ 1 ч. 30 м. сл. пл., вмѣсто 2. бригада, появи се въ лѣво отъ 2. п. полкъ 3. бригада отъ нашата дивизия, части отъ която (45. п. полкъ) влѣзоха въ участъка на 2. п. полкъ и се влѣха между дружинитѣ му. За да се ускори и улесни настѣпването, командира на 1. бригада заповѣда, следъ пристигането на артилерията, да се пратятъ въ боя и дветѣ дружини, които бѣха въ бригаденъ резервъ, а именно: 1. дружина отъ 24 п. полкъ да поддържи и усили 2. п. полкъ, а 3. дружина отъ 5. п. полкъ — своя полкъ. И по този начинъ, бригадата да настѣпи, съвмѣстно съ 3. бригада и заеме втория обективъ — височинитѣ на с.-з. отъ тригонометрическия пунктъ 215. и до ϕ при надписа *р. Киризли*.

Когато 45. п. полкъ се подравни съ 2. п. полкъ, огъня на противника бѣше отслабналъ; 45. полкъ не се останови при 2. п. полкъ, а продължи настѣплението си напредъ, вследствие на което и 2. п. полкъ, безъ да дочака пристигането на артилерията, за поддържане настѣплението, тръгна напредъ въ 2 ч. сл. пл. а заедно съ него и 5. п. полкъ. Къмъ това време се забелѣза и настѣпването на 7. п. Преславски полкъ, по лѣвия брѣгъ на р. Теке-дере, въ дѣсно отъ нашия 5. п. полкъ, срещу лѣвия флангъ на действующия срещу нашата бригада противникъ. И така, подъ импулса на бригадния резервъ, бригадата премина въ енергично настѣпление. Две дружини отъ 2. п. полкъ (4. и 1.) и картечната рота, при настѣпването си се увлѣкли и приели въ дѣсно отъ пѣтя Алмачикъ — Каракочъ и се размѣсили съ частитѣ отъ 5. п. полкъ. Отъ енергичното наше настѣпване, а сѣщо и подъ угрозата на 3. бригада и на 7. п. полкъ, противникътъ се разколеба, почна отстѣпление, което скоро се обърна въ бѣгство.

Къмъ 5 ч. сл. пл. завая силенъ дъждъ съ гръмотевици, а въ 6 ч., когато нашата пехота бѣше увлечена въ преследване и артилерията ни не бѣше я още настигнала, за да ѝ даде нуждната поддръжка, по причина на проливния дъждъ и настъпилата непроницаема тъмнина и мъгла, отъ къмъ Лозенградскитѣ укрепления неприятельтъ откри изведнажъ и неочаквано силенъ артилерийски и пушеченъ огънь, който трая около половинъ часъ, съ най-голѣмо оживление, като същевременно запали с. Каракочъ. Снарядитѣ попадаха въ нѣкои отъ заднитѣ сгъстени части и предизвикаха въ последнитѣ силно смущение, увеличено отъ тъмнината и лошото време. Следъ известно време, артилерийската стрелба на противника постепенно отслабна и затихна, а следъ 9 ч. сл. пл. всичко затихна.

Установи се презъ нощта, че частитѣ отъ бригадата, вследствие увличането си, бѣха преминали назначения имъ за този день обективъ и къмъ 8 ч. сл. пл. достигнали почти до Лозенградъ. Преднитѣ части на 2. п. полкъ и дружината отъ 24. п. полкъ се бѣха установили по височинитѣ с.-з. и непосредствено до самото с. Каракочъ, а тѣзи на 5. п. полкъ въ дѣсно отъ него. Преследване нѣмаше, защото вече бѣхме съвсемъ доближили до Лозенградъ, частитѣ бѣха крайно изморени, нощта бѣше много тъмна и дъждътъ, който продължи цѣла нощъ, бѣше измокрилъ до коститѣ капналитѣ отъ 12-часовия бой войници.

Общитѣ загуби на бригадата въ този бой сж: 1 офицеръ и 37 долни чинове убити и 10 офицери и 250 долни чинове ранени; отъ тѣзи числа на 5. п. полкъ се падатъ 4 долни чинове убити и 56 долни чинове ранени, а почти всички останали сж отъ 2. п. полкъ. 1. дружина отъ 24 п. полкъ има на 10. и 11. октомврий долни чинове: 1 убитъ, 7 ранени и 1 пропадналъ.

Този день сжщо имаме нѣколко турски войници пленници.

Презъ нощта на 10. срещу 11. октомврий, началника на 5. Дунавска дивизия получилъ отъ командующия III армия заповедъ да се щурмува Лозенградъ на 11. октомврий, като се начене въ 6 ч. пр. пл. Но понеже презъ време на нощния бой частитѣ се бѣха силно разстроили и взаимно размѣсили, за което командира на бригадата бѣше донесълъ на началника на дивизията, а въ щаба на армията лично бѣше докладвано отъ началникъ щаба на бригадата, както и по причина на гъстата мъгла и неготовността на артилерията, която трѣбваше да се подведе на нови позиции напредъ, за може да задави крепостната артилерия на противника и приведе въ ужасъ защитницитѣ на крепостта, следъ което само да тръгне пехотата въ открита атака, по тѣзи именно причини, настѣпленieto не можеше да почне въ 6 ч. пр. пл.

На 11. октомврий сутринта, щомъ мъглата св вдигна и почна да се вижда, полковетѣ бѣха въ пълния си съставъ и въ пълненъ редъ: 5. п. полкъ на с.-и. отъ с. Раклица, а 2. — непосредствено на северъ отъ с. Каракочъ. Всички разпръснати малки команди и отдѣлни войници бѣха вече намѣрили своитѣ части. Къмъ 8 ч. пр. пл., частитѣ отъ бригадата бѣха заели вече назначенитѣ имъ участъци. Тѣ испратиха патрули за влизане въ контрактъ съ противника. Патрулитѣ се завърнаха и доложиха, че противникъ не забелѣжили на близо. Констатира се, че противника напусналъ Лозенградъ. Направи се разпореждане за общо настѣпление, което се начена въ 10 ч. пр. пл. (Кроки № 3.)

Влизането и преминаването на бригадата презъ града, ако и въ боенъ редъ, стана тържествено. Съ гордо развѣти знамена, съ музики и пѣсни, полковетѣ навлѣзѣха въ града, въ 11 ч. пр. пл., преминаха на другия му край и бързо заеха позиция на югъ отъ с. Кара-агдерь.

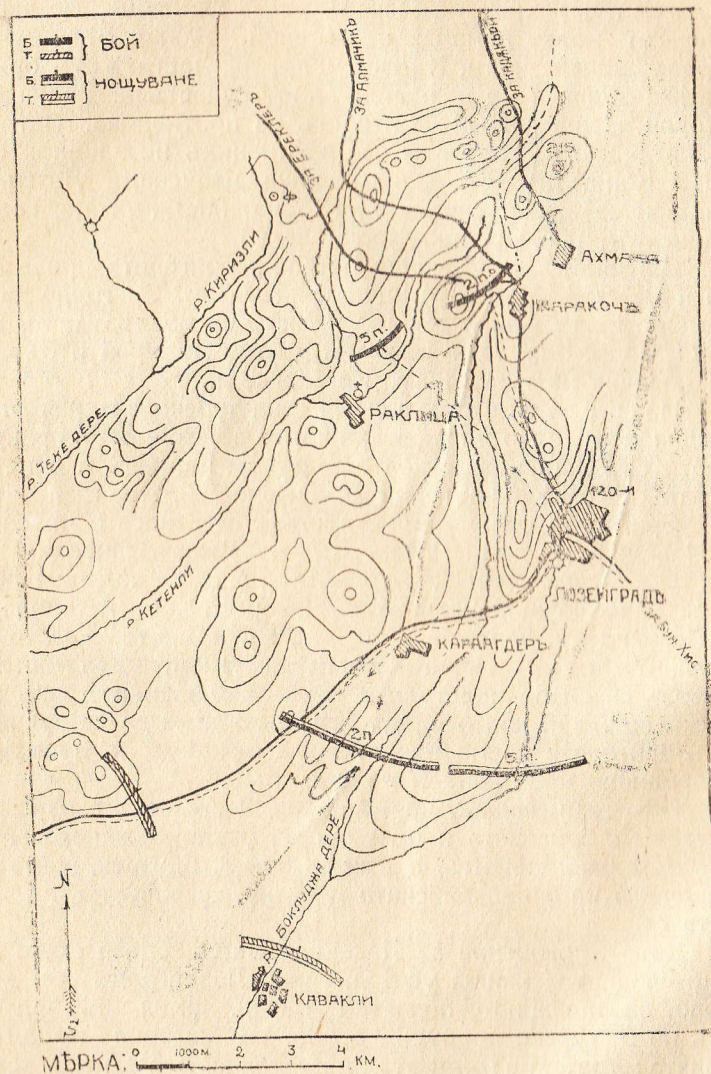
На юго-западъ отъ селото, една турска батарея отъ три орджия и нѣколко зарядни ракли, се водѣше безъ прикрытие; 7. рота отъ 5. п. полкъ, която вървѣше напредъ и очистваше полето отъ засѣднали групи турски войници, отне тази батарея.

Бригадата охраняваше участъка отъ шосето Лозенградъ — Иенидже, до пѣтя Лозенградъ — Разв. Асанбели.

На 12. октомврий, сутринта рано, се получи заповѣдъ да се разположи бригадата въ казармитѣ, на източния край на Лозенградъ. Къмъ 9 ч. пр. пл., въ момента, когато охранителнитѣ части на бригадата щѣха да напуцатъ мѣстата си, завърза се слаба престрелка съ приближилитѣ се групи турски войници, които следъ малко почнаха да се предаватъ. Тукъ бригадата взема пленници: 2 офицера, 7 подофицера, 279 редници и 28 коне и мулета.

Отъ този день, 2. дружина отъ 24. п. полкъ излезе отъ състава на бригадата и премина въ разпореждането на Лозенградския комендантъ, а взвода отъ 3. батарея, които бѣше предаденъ на кавалерийската дивизия, се завърна въ батареята си.

Като заключение за Лозенградскитѣ боеве може да се наведе следното: нашия успѣхъ при Лозенградъ се дължи: първо, на внезапното появяване на III армия въ флангъ и тилъ на 3. турски корпусъ; второ на високия моралъ въ армията; трето, на голѣмата стремителностъ и натискъ вследствие силното желание да се върви напредъ и, четвърто на голѣмата и разумна инициатива на частнитѣ началници, особено на 10. октомврий, когато вследствие на мъглата, дъжда, непознатата и силно пресѣчената мѣстностъ, по-горнитѣ началници не можѣха да видятъ, чуятъ и лично ръководятъ частитѣ си. Достатъчна бѣше, че всички знаеха главната цель — Лозенградъ.

Кроки № 3
11. октомврий.

IV. Бунаръ-Хисарскиѣ боеве.

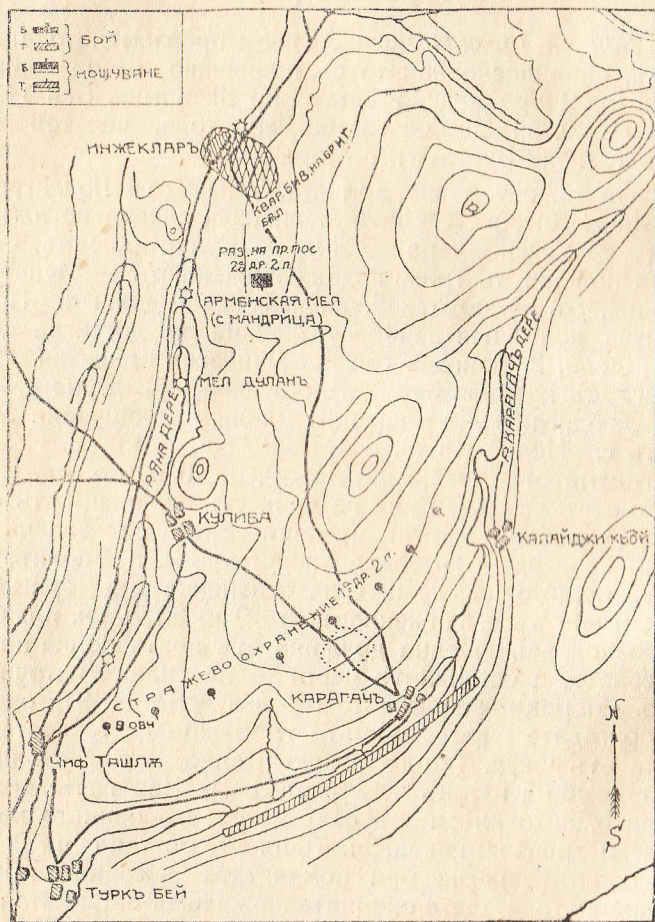
Бой на 15. октомврий. Излизане отъ боя. Заключение. Пътуване къмъ мѣстото на боя на 2. бригада. Боеве на 16. и 17. октомврий. Отстъплението. Боеве на 18. 19. и 20. октомврий. Заключение за Бунаръ-Хисарскиѣ боеве.

Боя на 15. октомврий. Следъ превземането на Лозенградъ, съприкосновението съ проивника бѣше почти прекъснато. Споредъ заповѣдта по III. армия, отъ 14. октомврий № 20, знаѣше се тогава само това, че той отстъпва къмъ г. Люле-Бургасъ и г. Чорлу.

На 14. октомврий, армията тръгна отъ Лозенградъ къмъ г. Бунаръ-Хисаръ. Нашата 5. дивизия следва по пътя Лозенградъ — Ускюпъ-дере — Янж — Бунаръ-Хисаръ, съ цель да се разположи въ тригълника Инжекларъ — Бунаръ-Хисаръ — Янж. Въ дѣсно отъ 5. дивизия се движи 4. Преславска дивизия, която нея вечеръ трѣбваше да достигне до р. Ускюпъ-дере, 2. бригада отъ 5. Дунавска дивизия бѣше въ авангардъ на дивизията съ нощуване въ Бунаръ-Хисаръ, а 1. и 3. бригади — въ главнитѣ сили, съ нощуване: 3. бригада — въ с. Иенно (Янж), а 1. бригада — въ с. Инжекларъ. Тръгнахме отъ Лозенградъ въ 9. ч. 40 м. пр. пл. При пристигане въ с. Янж бѣше се вече стъмнило, а пътъ отъ тамъ за с. Инжекларъ почти нѣмаше. Взеха се водачи и се назначи авангрдъ отъ две дружини отъ 2. п. полкъ, които и презъ нощта да служатъ за охранение на бригадата. Съ пристигане въ с. Инжекларъ, въ 9 ч. 20 м. сл. пл., бригадата се разположи, по една дружина отъ двата полка на квартири въ селото, а останалитѣ части — на бивакъ, източно отъ селото. Споредъ заповѣдта по дивизията № 91, охранението на бригадата презъ нощта трѣбваше да се постави по линията отъ чифл. Ташлж изключително, до височината, находяща се на изтокъ отъ надписа „р. Карагач-дере“ изключително, като влѣзе въ свръзка съ охранението на 4. Преславска дивизия при чифл. Ташлж и съ това на 2. бригада отъ нашата дивизия при поменатата височина. Линията на охранението е заета окончателно едвамъ сутриньта на 15. октомврий. Въ свръзка съ 4. дивизия не бѣше, понеже тя не достигнала него день заповѣдания ѝ обективъ. (Кроки № 4).

Телефонно съобщение на нашата бригада съ началника на преднитѣ ѝ постове можѣ да се установи едвамъ сутриньта на 15. октомврий, къмъ 8 ч.; въ 8 ч. 15 м. пр. пл. се получи отъ него донесение, че турцитѣ предприели настъпление отъ югъ къмъ северъ, срещу нашата охранителна линия. Заповѣда му се да употреби всички усилия и задържи

настъпления на противника. Въ това време се получи заповѣдта по дивизията № 92, съ която се заповѣдваше на 1. бригада да настъпи, въ 9 ч. пр. пл., по пѣтя Инжекларъ — Карагачъ — Чонгара и се разположи най-късно до 5 ч. сл. пл. на южния склонъ на голѣмата безименна височина,

МЪРКА 0 1 2 3 4 км

Кроки № 4.

Боя на 15. октомври при Инжекларъ-Карагачъ.

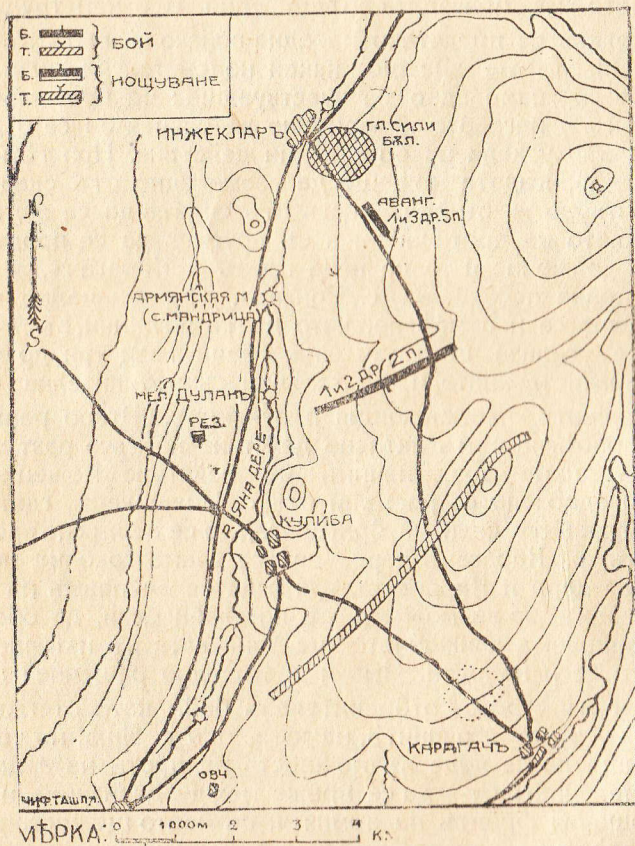
между надписитѣ на рѣкитѣ Соуджакъ-дере и Карагачъ-дере. Заповѣдта се прочете на командиритѣ на частитѣ и се организира походно движение по пѣтя къмъ с. Карагачъ, като въ авангардъ се назначиха две дружини (1. и 3.) отъ 5. п. полкъ и една батарея (4.) отъ 1. артилерийски полски с. с

полкъ, подъ общото началство на командира на 3. дружина подполковникъ Диноловъ. Авангарда тръгна въ 9 и 15 м. пр. пл. и се изтегли по пѣтя, а главнитѣ сили чакаха въ долината при с. Инжекларъ да се вземе нужната дистанция между авангарда и тѣхъ, за да тръгнатъ. Въ това време, противника силно напираше на нашитѣ предни постове, които почна да изтласква и стана нужно да се подкрепятъ по-скоро. На бригадата предстоѣше да извърши едно флангово, движение въ непосредственъ контактъ съ превъзходенъ по сили противникъ, при това настъпающъ най-енергично въ посоката Карагачъ — Мандрица (Арменская мел). Положението на бригадата бѣше едно отъ най-труднитѣ, навито могатъ се представи на една войскова частъ въ време на война. Тя не знаеше какви неприятелски сили има предъ себе си само едно се чувствуваше: че противника е доста силенъ и неговото игнориране въ случая би се отразило вредно върху хода на общитѣ ни действия. При тѣзи обстоятелства, бригадата можеше да вземе едно отъ следнитѣ решения: първо — съ една частъ отъ силитѣ да се задържи настъплението на противника, а съ другитѣ да се продължи походното движение и то не вече презъ с. Карагачъ, а безъ нѣтъ, по права посока на с. Чонгара. Първоначално къмъ това решение се и прибѣгна, като дветѣ дружини, въ предни постове, се усилиха съ още една, обаче тѣзи три дружини неприятелскаваха нужната и достатъчна съпротивителна сила, за да задържатъ настъпающия противникъ. Второ решение — да се прибѣгне къмъ активно действие на късо разстояние. Приложението на този начинъ на действие можеше да бъде само едно: да се настъпи отъ с. Инжекларъ, гдето се намираха главнитѣ сили на бригадата, да се отблъсне противника къмъ р. Карагачъ-дере, да се заеме гребена между рѣкитѣ Янж-дере и Карагачъ-дере и да се окупаемъ на въпросния гребенъ, за да можемъ, съ по-слаби сили, да обезпечимъ и прикриемъ движението на бригадата въ източна посока, което се и направи. Има и трето едно решение: да се прибѣгне къмъ строго отбранителенъ бой, като отстъпимъ и се окупаемъ на височинитѣ, на ю.-з. отъ с. Янж, но тогава се рисуваше да се даде възможностъ на противника да достигне намерението си — да се вреже между дивизиятѣ и разкъса маршевия фронтъ на армията, съ което ще застане въ тила на налѣзлитѣ напредъ части отъ 5. дивизия и ще ги откъсва въ планината, толкова повече, понеже 4. дивизия не бѣше още пристигнала.

И тъй, бригадата бѣше заставена, по силата на обстоятелствата, да прибѣгне къмъ активно действие на късо разстояние, т. е. първоначално да отблъсне противника, да заеме въпросния гребенъ, на който се бѣше разположилъ той.

да се укрепи тамъ и по такъв начинъ да спре понататъшното му настъпване по посока на с. Мандрица.

Боят на 15. октомври се състоя между рѣкитѣ Карагачъ-дере и Янж-дере и между селата Инжекларъ, Кулиба, Чифл. Ташлж, Карагачъ и ненанесеното на картата село, върху лѣвия брѣгъ на Карагачъ-дере, около 4 кил. северозтокъ отъ с. Карагачъ (с. Калайджикъой). По лѣвия брѣгъ

Кроки № 5.

Бой на 15. октомври при с. Инжекларъ — Караачъ

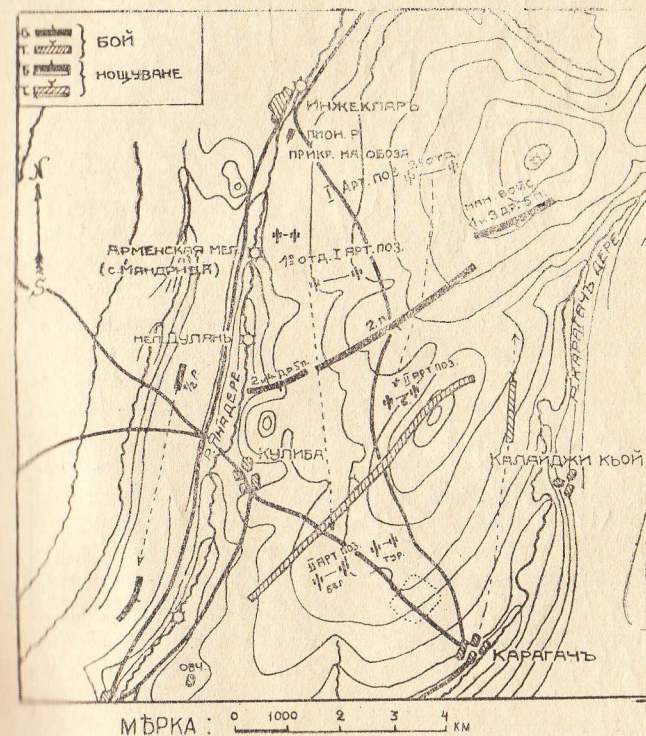
на р. Карагачъ-дере, между Бунаръ-Хасаръ и Люле-Бургасъ, е проточенъ единъ хребетъ съ стрѣмни скатове къмъ рѣката и перпендикуларенъ на пътя за Цариградъ. Тамъ бѣше главната позиция на турцитѣ. (Кроки № 5).

Първоначално 1. и 2. дружини отъ 2. п. полкъ бѣха въ

инж — командира на сѣщия полкъ, полковникъ Круневъ. съ задача: да отблъсне противника и заеме гребена, проточенъ отъ северъ къмъ югъ, между Янж-дере и Карагачъ-дере. Наскоро стана нужно, полковата поддръжка да удължи бойния редъ въ дѣсно. Артилерията веднага излезе на позиция и поддръжка действията на пехотата.

Къмъ 11. ч. пр. пл., 2. п. полкъ бѣше съ 4-тѣ си дружини и картечната рота въ бойна линия; сѣщо дветѣ артилерийски отдѣления бѣха заели позиции и се започна най-честъ огънь. (Кроки № 6).

Бързото развиване на боя и постоянно разтящата

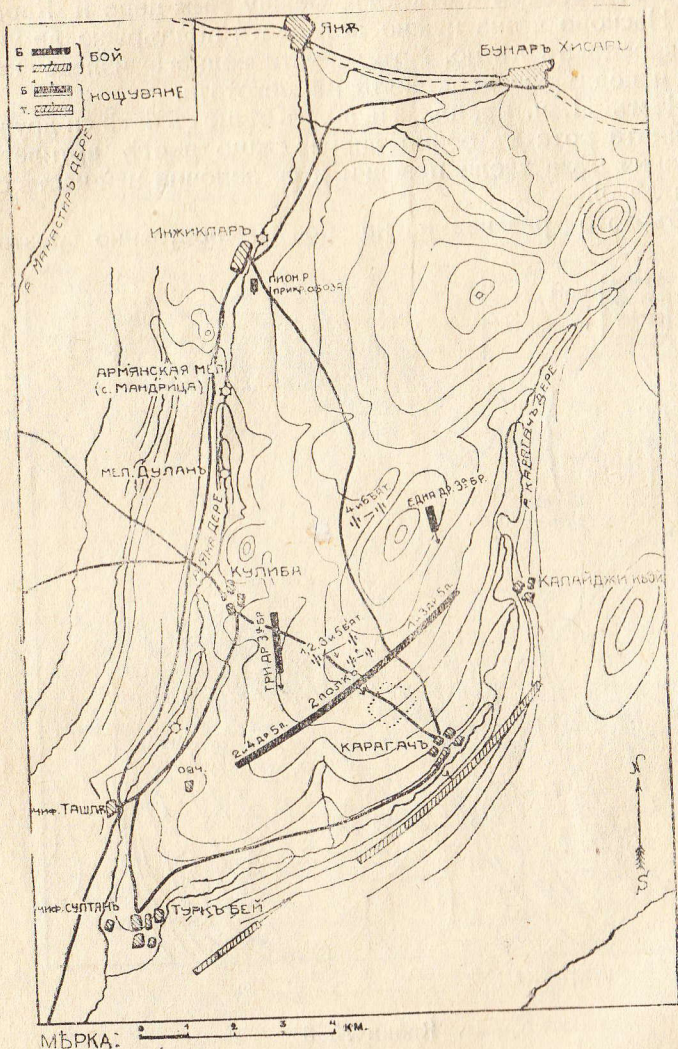

Кроки № 6

Бой на 15. октомври при с. Инжекларъ-Караачъ.

му интензивностъ бѣха причина, щото артилерийското разузнаване да се извърши повърхностно. За обезпечение на дѣвния флангъ бѣ испратена една полурота отъ 5. п. полкъ презъ с. Кулиба, за да излезе на височината, западно отъ сѣщото село и да обхване съ фланговъ огънь противника отъ лѣво. Отъ нашия силенъ огънь турцитѣ спрѣха настъпването си, заеха позиция и почнаха отъ нея да обстрелватъ

бойните ни линни най-убийствено. 2. п. полкъ не бѣше достатъченъ до прогони противника, за което, къмъ 12 часа по пладне, се даде заповедъ на 2. и 4. дружини отъ 5. п. полкъ,

Кроки № 7.

Бой на 15. октомврий при с. Инжекларъ — Караачъ

които бѣха на мѣстото на главнитѣ сили на бригадата, да отидатъ, подъ началствата на командира на сѣщия полкъ, полковникъ Петровъ, да поддържатъ 2. п. полкъ, насочвайки се къмъ дѣсния флангъ на този последния. (Кроки № 7).

Къмъ 1 ч. сл. пл., боя бѣше въ най-силния си разгаръ. Веригитѣ почнаха да се разредяватъ, имаше много войници убити и още повече ранени, обаче въпреки това, тѣ съ една особена енергия почнаха, въ 2 ч. сл. пл., да преминаватъ въ частични настѣпления. Артилерията обстрелваше усилено неприятелската пехота и поддържаше настѣплението на нашата. Въ този бой взаимната поддържка между артилерията и пехотата бѣше отлична.

Къмъ 2 ч. сл. пл., сражението бѣше въ пълния си разгаръ. Частитѣ търпѣха голѣми загуби и по нататъшното настѣпление бѣ трудно. Противника, напротивъ, постоянно получаваше подкрепления и почна да се разпространява къмъ нашия лѣвъ флангъ, проявявайки намерение да го обхване. Въ този критически моментъ и съ цель да се парализира обхвата, командира на бригадата изполвува дветѣ дружини отъ 5. п. полкъ, които сутринта бѣха назначени въ авангардъ. Тѣ, следъ като бѣха се изтеглили по пѣтя на следването, бѣха повърнати на дѣсно и образуваха маневрени войски, застанали въ отстѣпъ назадъ, задъ лѣвия флангъ на бойната ни линия, Заповѣда имъ се да влѣзатъ и тѣ въ бойната линия и да поддържатъ настѣплението на останалитѣ шестъ дружини, като се опитатъ да обхванатъ неприятелския дѣсенъ флангъ.

И тѣй, къмъ 2 ч. 30 м. сл. пл. и 8 тѣ дружини на бригадата бѣха въ боя, нито единъ човѣкъ не оставаше въ бригаденъ резервъ. Дветѣ дружини отъ 5. п. полкъ (1. и 3.), подъ общото началство на подполковникъ Диноловъ, много сполучливо и ненадейно се явиха срещу дѣсния флангъ на противника, подъ прикритето наединъ хрсталакъ, и откриха огънь. Бригадата бѣше се разтегнала на около 5 км. фронтъ и на вредъ се водѣше бой отъ най-тънки вериги и слаби поддържки. Положението на бригадата надвечеръ ставаше сѣриозно, особено като забелѣжихме съ биноклитѣ, че голѣми турски маси се движатъ по гребена, по посока на с. Карагачъ, идящи отъ къмъ г. Люле Бургазъ. Тя излезе отъ това положение съ честь, благодарение само на самоотвержеността на офицеритѣ и войницитѣ.

Нашитѣ постепенно напредваха. Забелѣза се едно колебание у противника. И най-малката свежа часть би била достатъчна, за да бжде победата спечелена.

Къмъ 3 ч. сл. пл., пристигнаха на полесражението четири дружини отъ 3. бригада, отъ които тритѣ подкрепили дѣсния ни флангъ а едната — лѣвия, и всички части се вдигнаха напредъ, начело съ неизлѣзлитѣ още отъ строя свои офицери и подофицери. Тѣ вървѣха смело и решително. Противника, зашеметенъ, не издържа, почна да намалява огъня си, а следъ това да отстѣжива въ безпорядкъ, подъ прикритието на своята артилерия, разположена по височинитѣ

на лѣвия брѣгъ на р. Карагачъ-дере. Той бѣ окончателно сломенъ. Отстѣпленieto му още повече окуражи нашитѣ и тѣ вече, безъ да стрелятъ, втурнаха се въ диритѣ му. Нашитѣ части се увлѣкоха въ преследването, заминаха опредѣления имъ обективъ, а нѣкои даже Карагачскитѣ лозя. Турцитѣ бѣха принудени да отстѣпятъ по височинитѣ на лѣвия брѣгъ на рѣката, като запалиха и селата. Тѣ, при бързото си отстѣпление, бѣха оставили цѣла една полска с. с. батарея въ наши рѣце. Къмъ последната фаза на боя, орждейнитѣ щитове на тази батарея дадоха закрила отъ турскитѣ куршуми на командира на бригадата и щаба му. Явно бѣше, че батареята е напусната къмъ края на боя, следъ като изгубили конетѣ и прислугата си, включително батареиния командиръ, който лѣжеше убитъ между орждията. Къмъ 4 ч. сл. пл. огньтъ се почти прекрати отъ дветѣ страни. Найсетне, тъмнината тури край на тоя кървопролитенъ и славенъ за бригадата бой. Взеха се бързи мѣрки щото частитѣ да се приведатъ въ редъ. 2. п. полкъ бѣше съ 3. дружина въ лозята, 1. и 2. дружини въ лѣво отъ нея, а 4. дружина, съ картечната рота — малко назадъ, въ полкова поддръжка въ долчината, на с.-з. отъ лозята, край пжтя Кулиба — Карагачъ. 5. п. полкъ имаше дветѣ си дружини (1, и 3.) въ лѣво отъ 2. п. полкъ, а другитѣ две дружини (2. и 4.) — въ дѣсно отъ сжщия. Тритѣ дружини отъ 3. бригада бѣха задъ дѣсния ни флангъ, а едната — задъ лѣвия. Артилерията — на последнитѣ си позиции, а пионерната рота — при с. Инжекларъ, въ прикритие на обоза.

Вечерта късно и презъ нощъта на 15. срещу 16. октомврий, командирътъ на бригадата получи отъ началника на дивизията две заповѣди: въ едната се казва, че противника се намира въ участъка на 4. дивизия и ние не трѣбвало да се увличаме въ настѣпление срещу него, а да се стремимъ да достигнемъ своя днешенъ обектъ, а въ втората се заповѣдва да се взематъ всички мѣрки, щото бригадата да заеме своето мѣсто — въ дѣсно отъ 2. бригада, съгласно днешната оперативна заповѣдь, като се помни, че въ смѣткитѣ на щаба на армията не е влизалъ днешния нашъ бой.

За излизането изъ боя се заповѣда: подъ прикритието на пехотата, артилерията, въ 4 ч. пр. пл., да се възползува отъ тъмнината и се снее отъ позиция като се събере въ ложчината, източно на 3 кил. отъ мел. Дуланъ. Следъ снемането на артилерията отъ позицията, пехотата, подъ прикритието на гжсти вериги, сжщо да се оттегли и се събере: 5. п. полкъ съ пионерната полурота — източно отъ артилерията, а 2. п. полкъ — западно. Самото излизане да се извърши най-късно до 6 ч. 30 м. пр. пл.

Къмъ разсъване, бригадата успѣ да излезе изъ боя, безъ да бжде обезпокоявана отъ противника, който изглеждаше да не е забелѣжилъ това наше движение.

Мѣстото на бригадата се зае отъ частитѣ на 4. Преславска дивизия, които къмъ 7 ч. пр. пл. пристигнаха на полесражението и влѣзоха въ бой съ вчерашния нашъ противникъ.

Следъ събирането на последнитѣ пехотни части, бригадата тръгна, въ 8 ч. пр. пл., по посока на с. Чонгара, въ походенъ редъ, съ дѣсно странично прикритие.

Противникътъ остави на бойното поле маса убити и ранени. При всичко че той успѣ да прибере много отъ тѣхъ, бойното поле пакъ бѣ осеяно съ неприятелски трупове.

Загубитѣ отъ наша страна бѣха сжщо голѣми. По близителнитѣ сведения, събрани още тогава, имаме излѣзли отъ строя следното число хора:

Отъ 2. п. полкъ — убити 1 офицеръ и около 100 долни чиновове, а ранени 13 офицери и около 500 долни чиновове; отъ 5. п. полкъ убити 3 офицери и 80 долни чиновове, ранени 6 офицери и 479 долни чиновове и безследно пропаднали 34 долни чиновове; отъ 3. бригада — убити 2 офицера и 5 долни чиновове, а ранени 75 долни чиновове; отъ 2. батарея ранени 3 коне; отъ 2. артилерийско отдѣление ранени 2 долни чиновове и 2 коня. Всичко излезли отъ строя около 1300 челоуѣка.

Като трофей отъ този бой се счита завладѣната турска батарея, която бригадата не можеше да оттегли назадъ, за да не прадизвика шумъ и открие своето положение при излизането изъ боя. Тази сжщата батарея е прибрана на следующия денъ отъ 4. Преславска дивизия, както и едно турско знаме, което бригадата не е забелѣзала въ окопитѣ.

Въ заключение ще кажѣмъ, че боя при Инжекларъ — Карагачъ бѣ за армията единъ голѣмъ рекогносцировоченъ бой, който показа близкото присѣствие на сериозенъ противникъ. Той бѣ единъ отъ най-ужаснитѣ и намали доста много състава на частитѣ. Но бѣ решителенъ и енергично и систематично воденъ и се увенча съ победа, съ което се доказа, че бригадата може да се бори съ двойно по-силенъ противникъ. Всички изпълниха блестяще дълги си, като прояха неизчерпаема енергия, голѣма стремителност, самоотверженост и лична храброст. Офицеритѣ и подофицеритѣ вървѣха напредъ и увличаха подире си войницитѣ, тази бѣше причината за гдето излѣзаха отъ строя толкова много офицери и подофицери. Това решително настѣпане уплаши противника, разколеба неговата стойкостъ и го застави да отстѣпи и обърне въ бѣгство. Въ този бой победи високиятъ духъ на българския офицеръ и войникъ; той сломи упоритостъта на турцитѣ. 1. бригада, на 15. октомврий

можѣ да отблъсне по-силния отъ себе си противникъ до силната му позиция, по лѣвия брѣгъ на р. Карагачъ-дере, и до толкова да го заплаши, щото презъ нощта полковетѣ му започнали да се разбѣгватъ.

Този бой е „случаенъ“. защото бригадата отиде на 14. октомврий въ с. Инджекларъ само да пренощува и на другия денъ да продължи пѣтя си презъ с. Карагачъ за с. Чонгара, но понеже 4. Преславска дивизия на 14. октомврий не пристигна до назначения ѝ обективъ, по причина на лошитѣ пѣтища и кръстосването ѝ съ 6. Бдинска дивизия, то нашата бригада не бѣше оставена отъ противника да продължи марша си, а бѣ принудена да приеме боя.

Този бой се нарече още „непризнатъ“, защото „не влизалъ въ смѣткитѣ на щаба на армията“!

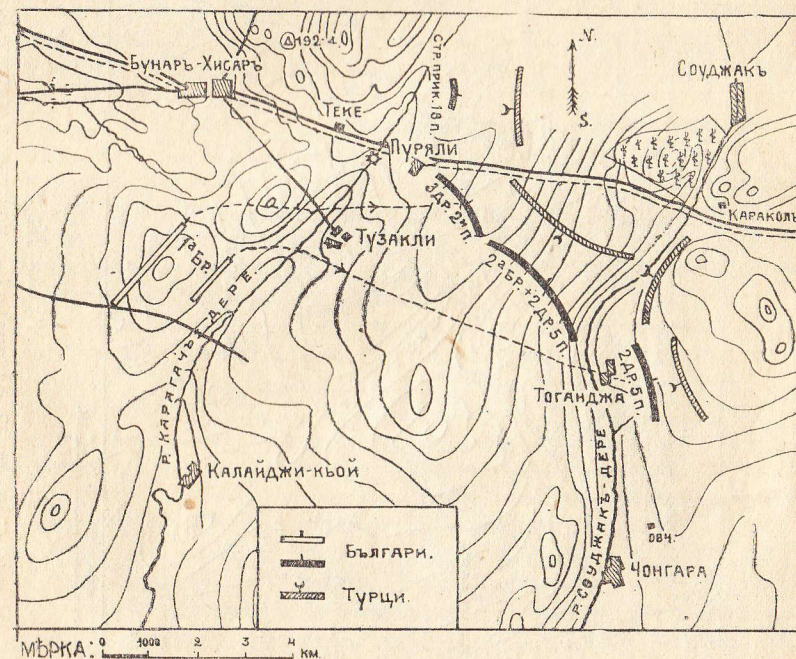
Бригадата трѣгна на 16. октомврий, въ 8 ч. пр. пл., отъ с. Инджекларъ, по посока къмъ с. Чонгара, физически силно изтощена и претърпѣла голѣми загуби въ офицери и войници. Въ авангардъ бѣха назначени 1. и 3. дружини отъ 5. п. полкъ. Съ приближаване къмъ р. Карагачъ-дере, предния отрядъ бѣ ненадейно и силно обстрелянъ съ шрапнеленъ огънь, идящъ отъ височинитѣ на лѣвия (източния) брѣгъ на сѣщата рѣка. Тогава, по личната заповѣдь на пристигналия началникъ на 5. дивизия, бригадата измѣни посоката си и трѣгна къмъ с.-и. за с. Тузакли (Токузлий) и височинитѣ източно отъ чифл. Теке, като авангарда стана флангардъ. (Кр. № 8.) Тѣй че, пакъ ни предстоѣше фланговъ и твърде опасенъ маршъ, близо до противника. Флангарда взе посока къмъ северъ, а главнитѣ сили, по западния скатъ на гребена, повърнаха къмъ северъ и, прикрити отъ гребена, се насочиха въ две колони къмъ с. Тузакли. 2. полкъ остави една (3.) дружина за свързка между нашата и 4. дивизия. Долината по която следвахме ни прикриваше само отъ погледитѣ на противника.

Въ това време, 2. бригада водѣше бой. Въ 2 ч. сл. пл. нашата 1. бригада достигна на 2 кил. юго-западно отъ с. Тузакли. (Това село не е показано по картата; намира се по лѣвия брѣгъ на р. Карагачъ-дере, на около 2 1/2 кил. южно отъ чифл. Теке; споредъ турски източници, ¹⁾ то се нарича „Тузакли“ а споредъ населението Токузли). Тукъ, по личната заповѣдь на началника на дивизията, командира на 1. бригада изпрати единъ полкъ (5. п. полкъ) да настѣпи южно отъ с. Тузакли, въ дѣсно отъ 2. бригада, а малко следъ това и другиятъ (2. п. полкъ) — северно отъ сѣщото село, като удѣлжи лѣвия флангъ на 2. бригада. Задачата имъ бѣше да обхванатъ отъ двата фланга на 2. бригада

¹⁾ „Моята дейность презъ балканската война 1912 г.“ Отъ Махмудъ-Мухтаръ паша, бившъ командующъ втората източна армия. (Кроки на стааници 55, 56 и 67).

противника и го пленятъ, като въ послѣдствие бригадата се събере къмъ Виза. Тѣй че, къмъ 2 ч. 30 м. сл. пл., бригадата бѣше разкъсана.

Дветѣ артилерийски отдѣления, които този денъ състояха при нашата бригада, командирѣтъ на бригадата раздѣли по полковетѣ: отдѣлението на майоръ Чобановъ (1.) се предаде да придружава 2. полкъ, а това на майоръ Райчевъ (2.) — 5 полкъ. Командирѣтъ на бригадата замина съ 2. полкъ. Още когато 5. полкъ се доближавалъ къмъ фланга на 2. бригада, срещалъ по пѣтя си отдѣлни групи войници отъ 18. и 20. п. полкове, отстъпващи отъ бойната линия къмъ с. Тузакли, подъ предлогъ, че сж ранени, или че придружаватъ раненитѣ си другари. Войницитѣ изглеждали много възбу-

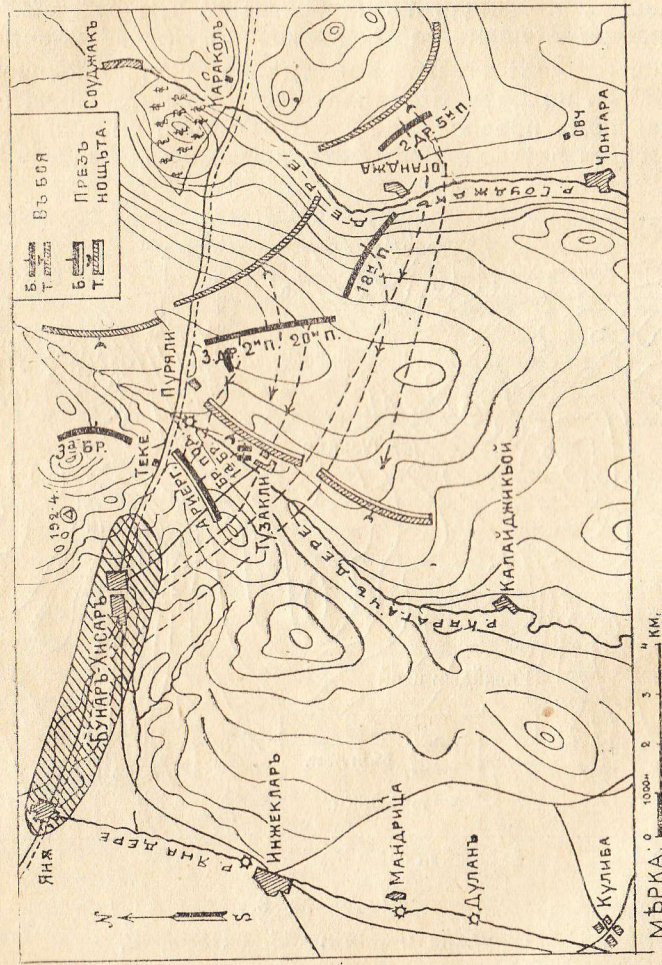

Кроки № 8

Пѣтуване и бой на 16. октомврий.

дени, по лицата имъ могло да се чете, че сж имали предъ себе си единъ много сериозенъ противникъ. Презъ всичкото време на боя противникѣтъ се разпростираше къмъ дѣсния си флангъ. Къмъ 3 ч. сл. пл., задъ този флангъ се показаха изъ гората гѣсти тъмни маси, които се опредѣляха до 12 табура. Очевидно бѣше вече, че срещу дивизията има си-

ленъ противникъ, който се стремѣше да обходи лѣвия и флангъ. За противодействие на фланга бѣше изпратена нашата 3. бригада, която успѣла да заеме позиция на шосето при чифл. Теке и височинитѣ на северъ. (Кроки № 9). Съ настѣпването на нощната тъмнина боятъ временно се прекрати, за да се почне на сутринта съ още по-голъмо ожесточение. Полковетѣ се установиха на достигнатитѣ пунктове и се затвърдиха на заетитѣ мѣста. Понеже 1. бригада бѣше раздѣлена

Кроки № 9

Бой на 17 октомврий и ношуване срещу 18.

и 5. п. полкъ действуваше на дѣсния флангъ на 2. бригада. а 2. п. — на лѣвия и флангъ, то дивизионата позиция бѣ раздѣлена на участъци: *дѣсенъ* — отъ 5. п. полкъ (две дружини) и 18. п. полкъ, подъ началството на полковникъ Софрониевъ;

центъръ — 20. п. полкъ, три дружини отъ 2- п. полкъ и две дружини отъ 5. п. полкъ, подъ началството на полковникъ Абаджиевъ и *лѣво* — отъ 3. бригада.

Този е въ нашата дивизия първия случай (толкозъ често повтарянь после, въ войната срещу съюзницитѣ) гдето чужда частъ действува подъ началството на непознатъ началникъ.

Къмъ 6. ч. 45 м. пр. пл., на 17. октомврий, по цѣлия фронтъ се започна усилена пехотна и артилерийска стрелба. Между 10 и 11 ч. пр. пл.; се забелѣза, че 20. пех. Добружански полкъ приемаше по-малко въ лѣво — къмъ 2. пех. Искърски полкъ, а къмъ дѣсния флангъ на разположението на дивизията се забелѣзаха да отстъпватъ нѣкой групи пехотни, а сжщо да се оттеглятъ назадъ батареи. Изобщо, въ този бой, бойния ни редъ бѣше колебливъ, не бѣше гѣй твърдъ и устойчивъ, както въ предишнитѣ боеве. Тамъ се бѣше случило следното: още къмъ 9 ч. 30 м. пр., пл. командира на 5. п. полкъ, полковникъ Петровъ, билъ раненъ съ куршумъ въ шията, а въ 10 ч. пр. пл. билъ пронизанъ въ главата и гърдитѣ съ петъ неприятелски куршуми едновременно. Тукъ, къмъ 10 ч. 30 м. пр. пл., числото на борцитѣ въ ротитѣ е било останало вече наполовина; повечето отъ офицеритѣ и подофицеритѣ били паднали ранени и убити въ ужасния бой; сили вече у никого не останали, изтощението достигнало до куминационната точка и началствующитѣ лица не могли да удържатъ реда. По този начинъ, нѣкакъ си незабелѣзано, наложило се отъ долу, колкото нежелателно, толкова и фатално отстъпление.

Отстъплението на дветѣ Дунавски дружини и 18. п. полкъ повлѣкло назадъ изпратеното имъ подкрепление и цѣлия дѣсенъ участъкъ на дивизията започналъ пълно и безпорядъчно отстъпление къмъ с. Тузакли гр. Бунаръ-Хисаръ. Това се предаде и на центъра, отъ гдето и 20. п. полкъ почна да отстъпва. Запитанъ лично командира на 20. п. полкъ по чия заповѣдь отстъпва, оправдаваше се, че почти всички отстъпвали и той останалъ безъ войници. Тукъ командира на бригадата употреби всички усилия, за да спре отстъплението на повѣренитѣ му части (въ случая само 20. п. полкъ, понеже 2. п. полкъ се държеше на позицитѣ си). Между другитѣ средства, той заповѣда да се развие полковото знаме на 20. п. полкъ, което въ този моментъ се носѣше край него; почна да събира подъ знамето отстъпващитѣ войници и сполучи да събере около 100—150 человекъ, които тласна напредъ; обаче не следъ дълго време войницитѣ почнаха наново да отстъпватъ.

Стойкостъта на 2. п. полкъ даде възможность и осигури спокойното отстъпление на другитѣ части. 2. п. полкъ, заедно съ 2—3 роти отъ 5. п. полкъ, до 3 ч. сл. пл. отбиваха всички атаки на противника. Но къмъ 3—3½ ч. сл.пл., противни-

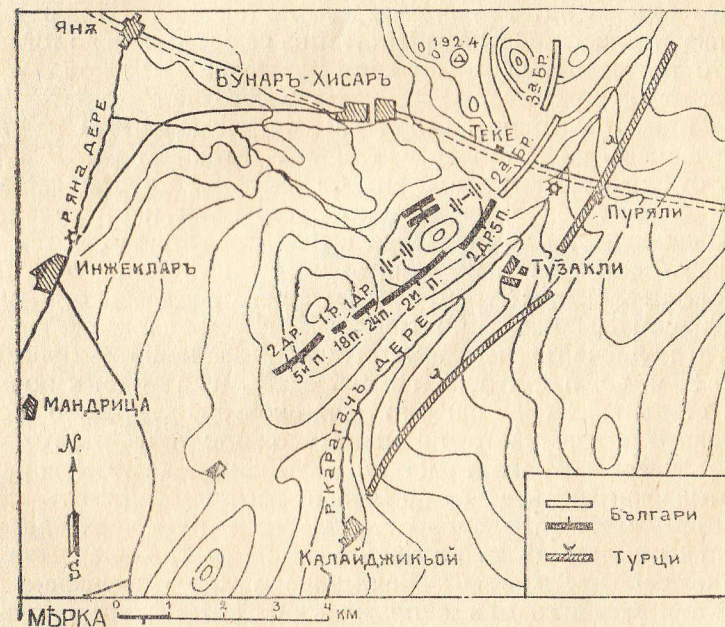
ка, напредвайки постепенно, бѣше започналъ да заплашва и двата фланга на Искърци, които можеха лесно да бждатъ заобиколени, защото въ горичката не можеха да виждатъ опасността, която ги заплашва. Тогава командира на бригадата прати заповѣдь — полка да отстъпи.

Командирътъ на 1. бригада, следъ като не можѣ да спре отстъпването на 20. п. полкъ и следъ като прати заповѣдь и на 2. п. полкъ да почне да отстъпва, премина край воденицата и излезе на височинитѣ, по дѣсния брѣгъ на р. Карагачъ-дере, въ пространството между чифл. Теке и село Тузакли. Тамъ, на ската, намѣри една батарея на позиция и и заповѣда да поддържи съ огъня си отстъплението на 2. п. полкъ; той спря нѣкои пехотни вериги, които да обстрелватъ противника по срещуположния брѣгъ, презъ време на отстъпването на 2. п. полкъ презъ долината на рѣката. При излизането ни на гребена, отъ който се вижда цѣлото пространство до гр. Бунаръ-Хисаръ, представи се на погледа една ужасна картина. Цѣлата тая долина, отъ р. Карагачъ-дере до г. Бунаръ-Хисаръ и по-нататъкъ, дождето можеше да се види, бѣше препълнена съ войници, движещи се назадъ, шеметни и въ неопикуема безредица. Това бѣха нашитѣ храбри полкове, които сега представляваха отъ себе си жалко стадо!

Противника преследва до рѣката и се установи по лѣвия ѝ брѣгъ. Съзнавайки твърде лошитѣ и опасни послѣствия, ако при това наше положение противника преминеше рѣката и успѣеше да заеме съ пехота и артилерия височинитѣ, източно отъ Бунаръ-Хисаръ, командирътъ на бригадата дочака на височинитѣ останкитѣ отъ 2. п. полкъ, които пристигнаха около 4 ч. 30 м. сл. пл., следъ което, съ твърде голѣми усилия и съ помощта на командира на този полкъ и на бригадниятъ щабъ-сигналистъ (други чиновци отъ бригадниятъ щабъ, въ това време нѣмаше при него), можа да събере изъ долината и повърне назадъ на височинитѣ една сбирщина войници отъ 2. 5, (отъ 1. и 2. дружини) и отъ 45. полкове, организира ги въ три сборни дружини, подъ началството на майоръ Василевъ, капитанъ Вакъвчиевъ и подполковникъ Партениевъ, назначи за общъ началникъ на този ариергардъ командира на 2. п. полкъ, полковникъ Круневъ, съ заповѣдь да заеме височинитѣ, по дѣсния брѣгъ на р. Карагачъ-дере, между с. Тузакли и гр. Бунаръ-Хисаръ, по дветѣ страни на пѣтя Бунаръ-Хисаръ — Тузакли, да се окопае на тѣхъ и да задържи на всѣка цена настѣпването на противника, докато се устроятъ частитѣ отзадъ. За тѣзи свои разпорѣждания, командирътъ на бригадата доложи подробно на началника на дивизията, когото намѣри къмъ 6 ч. 30 м. сл. пл., при гр. Бунаръ-Хисаръ.

Презъ нощта на 17. срещу 18. октомври, отстъпилитѣ части се приведоха въ редъ и на сѣшитѣ височини, по дѣсния брѣгъ на р. Карагачъ-дере, по дветѣ страни на пѣтя Бунаръ-Хисаръ—Тузакли и се окопаха и водиха боеветѣ на 18. 19. 20. октомври. 1. бригада се разположи въ дѣсно отъ пѣтя, като имаше 2. п. полкъ въ дѣсно и 5.—въ лѣво (Кроки № 10).

На 18. октомври, около 7 ч. пр. пл., турцитѣ откриха огънь отъ височинитѣ, по лѣвия брѣгъ на р. Карагачъ-дере, а къмъ 8 ч. 30 м. пр. пл. преминаха по дѣсния брѣгъ на сѣщата рѣка и настѣпиха срещу фронта на бригадата, съ около една пехотна бригада, съ целъ да обхванатъ дѣсния

Кроки № 10.

Боеветѣ при Бунаръ-Хисаръ на 18., 19. и 20. октомври

флангъ. Въ момента на пристигането на позицията на нашата артилерия, неприятелската верига бѣ вече на 500 кр. отъ нашата и силно обстрелваше. Началникътъ на дивизията усили бригадата съ 1. дружина (три роты) отъ 24. п. полкъ (подполковникъ Писаровъ), която къмъ 12 ч. по пладне пристигна и застана на крайния дѣсенъ флангъ. Настѣпването на противника предъ фронта биде посрещнато отъ огъня на ротитѣ въ окопитѣ и той биде заставенъ да се спре и да не смѣе по-нататъкъ да се доближи. Настѣпването противъ крайния ни дѣсенъ флангъ, съ около два пехотни полка,

задь които се движеха други маси въ колони, които постоянно свръщаха къмъ горичката, съ целъ да обхванатъ дѣсниа ни флангъ, напредваше. Къмъ 11 ч. пр. пл., артилерията на противника усили огъня си срещу наблюдателния пунктъ на командира на бригадата (могилата), задъ който бѣше бригадниа резервъ, но скоро бѣ заставена да замълчи отъ огъня на нашата артилерия.

Въ този день, 1 бригада издържа най-голъмия натискъ. Вследствие стойността на нашитѣ бойци, тѣхната точна стрѣлба и артилерийската поддръжка, противника бѣ принуденъ да намали силата на настѣпленieto си и да прибѣгне къмъ лопатата. По този начинъ, настѣпленieto на противника отъ непрекъснатото, се преобърна въ такова съ спиране, за закрепяване на изминатия теренъ. Това се продължи до тогава, до като той се приближи на едно разстояние на около 400-500 кр. отъ нашитѣ окопи. Отъ това разстояние по-нататкъ той не можа да мръдне, вследствие интензивността на нашия пушеченъ и артилерийски огънь. Дружинитѣ на 5. п. полкъ откриха убийственъ огънь по окопанитѣ турски вериги, като дѣснофланговитѣ ни роти ги обстрелваха и въ флангъ.

Следъ това, тѣзи дружини, заедно съ дружината отъ 24. п. полкъ, настѣпиха и достигнаха на около 200 кр. отъ неприятелскитѣ окопи; турцитѣ бѣха просто задавени отъ огъня на нашитѣ вериги и почти спрѣха да стрелятъ.

Но надвечеръ настѣпва кризисъ за нашата бригада. Около 3. ч. сл. пл., стрелцитѣ отъ единъ нашъ окопъ почнаха да стрелятъ съ димни патрони, които съвършено ясно очертаваха положението на нашия окопъ; това въ голѣма степенъ улесни стрелбата на турцитѣ, като даде възможностъ на артилерията имъ да ги намѣри и изсипе градъ отъ снаряди върху имъ. Стрелцитѣ отъ тоя окопъ не можаха да издържатъ огъня и за да потърсятъ друго прикрытие назадъ, започнаха да отстъпватъ; обаче това тѣхно стремление да избѣгнатъ загубитѣ отъ неприятелския артилерийски огънь се взе отъ съседнитѣ окопи за отстъпление и тѣ ги последваха, тъй че къмъ 3. ч, 30 м. сл. пл. стрелцитѣ отъ нѣколко окопи бѣха станали и повърнали назадъ. Тѣхъ последваха други въ дѣсно и въ лѣво, а артилерията на противника, възползувана отъ добрата целъ, почна съ ураганенъ огънь да ги обстрелва, което още повече увеличи суматохата. Неприятелската пехота, също възползувана отъ това колебание въ нашитѣ редове, усили своя огънь, това отстъпление скоро се разпространи и по цѣлата линия, както стана на 17. октомврий и почна да вземе широки размѣри. Командирътъ на бригадата, като схвана бързо положението, взе най-енергични мѣрки за парализирането на този деморализирующъ инцидентъ още въ зародиша му. Той и находящитѣ се при него началникъ щаба на бригадата, командира на 2. п. полкъ

и началника на бригадната поддръжка, въсредъ този вихъръ на боя и дъждъ отъ куршуми и гранати, се разпрѣснаха въ единъ мигъ по цѣлата линия на повърналитѣ назадъ войници, които се бѣха вече подравнили съ наблюдателния пунктъ (могилата) и съ револвери въ ржце, съ викъ „напредъ“ и съ стреляне върху неповръщащитѣ се бързо къмъ противника войници, съ голѣми усилия успѣха да поправятъ положението. Едновременно съ това вдигна се бригадната поддръжка и премина въ контра-атака. Когато отстъпающитѣ войници видѣха взетитѣ срещу имъ мѣрки, при това лично отъ самия бригаденъ командиръ, скоро се опомниха и почнаха да се спиратъ, а тъкмо въ този моментъ се яви и бригадната поддръжка съ викъ „ура“. Нейното появяване само бѣ достатъчно за да тръгнатъ веднага всички къмъ противника. Заповѣдъ за преминаване въ контра атака въ най-непродължително време се поде отъ всички и цѣлата линия премина въ общо на „на ножъ.“ Нашата артилерия оглуши въздуха съ своя трѣсъкъ и адски огънь; тя просто изригваше смъртоносно олово, подобно проливенъ държдъ, върху противника, който обърна грѣбъ. Противникътъ претърпе грамадни загуби; полето, особено срещу дѣсниа ни флангъ, бѣ покрито съ турски трупове.

И така, на 18. октомврий вечеръта, нашата бригада имаше пълна побѣда, която въ голѣма степенъ се дължи на огъня на нашата артилерия.

Въ този бой, освенъ материалнитѣ печалби — едно турско знаме и 55 пленници — ние имаме друга една печалба — повдигане духа. Нашитѣ роти на 18. октомврий сутринъта бѣха въ съставъ около 100 човѣка, даже и по малко; освенъ това, тѣхниятъ духъ бѣ сломенъ, което се яви като резултатъ отъ несполуката на предидущия день, отъ силното физическо истощение, а най-главно отъ липсата на началници-офицери. Съ такива войници ние на 18. октомврий, следъ обедъ, въ момента когато противника се бѣ доближилъ до 300 кр. и силно наблѣгаше на нашия дѣсенъ флангъ, приминахме въ контра-атака и не само го отблъснахме, но го и преследвахме. Следъ това отбиване и преследване, духътъ на нашитѣ войници порастна, а желанието на противника къмъ активна дейностъ остана само желание, а то е най-голъмата морална печалба отъ боя на 18. октомврий. Днесъ нашитѣ части изкупиха вчерашната си неиздържливостъ и я окончателно изгладиха.

19. октомврий. Противника този день откри артилерийски огънь въ 8. ч. 5. пр. пл., но не предприемаше вече тъй енергично своето нападение, а съ тънки вериги поддръжаше презъ всичкото време стрелбата по нашитѣ предни части, но затова пъкъ усилено ни обстрелваше съ артилерийски огънь. На-

шата артилерия, на която снарядитѣ трѣбваше да се економисватъ, отговаряше само отъ време на време.

Още къмъ 8 ч. пр. пл. се приближила къмъ гр. Бунаръ-Хисаръ 1. бригада отъ 3. Балканска дивизия и заедно съ нашата 3. бригада, която водѣше бой срещу с. Соуджакъ, настѣпиха и завладѣха височинитѣ между р. Соуджакъ-дере и р. Анаджръ, на които се разположиха, по дветѣ страни на пѣтя Бунаръ-Хисаръ — Виза; въ това време 1. и 2. бригади се удържаха на заетитѣ си позиции.

На смръкване, къмъ 5 ч. 15 м. сл. пл., противникътъ усили до крайностъ, противъ насъ, своя артилерийски огънь съ шрапнели и бризантни гранати, които безсмисленно разсѣиваше по цѣлия фронтъ и тилъ на нашата позиция, безъ обаче да нанася нѣкои особенни загуби, а заедно съ усиляване на артилерийския си огънь, той насочи нови колони противъ лѣвия ни флангъ, които се явиха къмъ 5½—6 ч. сл. пл., предшествувани отъ гъсти вериги. Това бѣше началото на очакваната нощна атака. Дружинитѣ отъ бойната частъ веднага откриха по турцитѣ убийственъ огънь. За отбиване атаката, настѣпиха бригадниятъ резервъ (четири роты) и полковата поддръжка на 5. п. полкъ и всички „на ножъ“ посрещнаха съ „ура“ и отбиха атаката на противника. Турцитѣ отначало откриха огънь, но веднага го прекратиха и бързо отстѣпиха; нашитѣ ги преследваха до долината на Карагачъ-дере и къмъ 7 ч. 30. м. сл. пл. се завърнаха въ окопитѣ си.

Презъ време на тази нощна атака, бѣха хванати 15—20 пленници, които доведоха при бригадниятъ командиръ при моголата. Въобще той се отнасяше съ пленницитѣ много хуманно. Отначало ги предразполагаше къмъ себе си съ нежно отнасяне, а веднага следъ това лично пристѣпваше къмъ разпитването имъ. Тѣй направи и сега. Доведенитѣ пленници треперѣха отъ страхъ за живота си. Бригадниятъ командиръ ги успокои съ думитѣ: „Не бойте се, вие преди малко бѣхте наши врагове, защото съ оръжие въ рѣце действвахте срещу насъ; сега, обаче, вие сте само наши пленници, животътъ ви е сигуренъ, ще бждете изпратени въ България, гдето ще ви гледатъ добре, а ще даде Богъ да се свърши войната и тогава ще се завърнете живи и здрави по домоветѣ си“. При думитѣ *животътъ ви е сигуренъ*, произлезе една трогателна сцена: всички пленници се впуснаха къмъ командира на бригадата, колѣничиха и му цѣлуваха рѣцетѣ и пешоветѣ на палтото, въ знакъ на дълбока благодарностъ. Видимо бѣха всички трогнати отъ тази неочаквана обноска. Тѣ бѣха предупредени отъ него, че ще ги разпита и че имъ дава право, ако желаятъ, да не отговарятъ на въпроситѣ му, но ако ще отговарятъ, то трѣбва да казватъ самата истина. Резултатътъ бѣше, че тѣ напълно откровенно и чистосърдечно признасяха и изповѣдаха всичко, за което бѣха разпитани.

20. октомврий. Къмъ 8 ч. пр. пл., неприятелската артилерия откри рѣдъкъ огънь, на който нашата не отговори. Къмъ 9 часа се забелѣзаха неприятелски вериги по височинитѣ надъ с. Тузакли, които къмъ 10 ч. започнаха да се спускатъ къмъ селото, но посрещнати отъ огъня на нашата артилерия, тѣ бѣха разпрѣснати. Противникътъ само правѣше видъ, че ще предприеме настѣпление срещу насъ, а въ сжщностъ това бѣха слаби негови части, които прикриваха отстѣпленieto му и които, къмъ 10—11 ч. пр. пл., почнаха да отстѣпватъ, обстреляни съ най-действителенъ артилерийски огънь, а къмъ обѣдъ съвсемъ очистиха цѣлия скатъ. Отъ страна на противника артилерията се обади само съ нѣколко изстрели; навѣрно тя бѣше отстѣпила още презъ нощта. Изпратенитѣ патрули донесоха, че въ с. Тузакли и по ската надъ него, нѣма никакъвъ противникъ, че мѣстността срещу дѣсния ни флангъ била покрита съ маса турски трупове.

Днесъ лѣвиятъ флангъ на нашата дивизия (3. бригада отъ 5. дивизия и 1. бригада отъ 3. дивизия) настѣпи и достигна височинитѣ между р. Соуджакъ-дере и р. Анаджръ, по дветѣ страни на шосето Бунаръ-Хисаръ — Виза. Противникътъ отстѣпилъ въ безредица, като оставилъ на позицията, при с. Соуджакъ, една своя батарея и около 500 пленници. Понеже по-нататъшното настѣпване не влизало въ намѣренията на Щаба на действующата армия, предписано бѣ да се окопае дивизията на заетитѣ позиции, а нашата бригада, съ принадлежащитѣ ѝ части, остава на 20. октомврий на сегашнитѣ си позиции. Къмъ 4 ч. сл. пл., частитѣ се прибраха задъ позицията, като оставиха въ окопитѣ само постове за наблюдаване.

Заключение за Бунаръ-Хисарскитѣ боеве. И така, съ малкитѣ сблъсквания на 20. октомврий се считатъ свършени решителнитѣ и горещи Бунаръ-Хисарски боеве, наченати отъ 1. бригада на 15. октомврий при Инжекларъ — Карагачъ. Въ тѣзи 6 дни, 5. Дунавска дивизия, съ кръвта на свои 6397 излизли отъ строя славни юнаци (отъ които повече отъ 1/3 сж отъ 1. бригада), написа свѣтли страници въ историята. Самитѣ Дунавци бѣха решили да измратъ при Бунаръ-Хисаръ, но ни крачка назадъ. Цѣли 6 дни и нощи тѣ се биха; не имъ се изпрати никаква помощъ, освенъ къмъ края. Тѣ бѣха стражътъ на III. армия, на лѣвия флангъ, стражътъ на България. Победата висѣше на косъмъ, но тѣ одържаха положението до край и изградиха славата на България. 1. бригада взе най-активно участие въ тѣзи славни боеве, преизпълнена съ сублименъ героизъмъ и безгранична преданностъ къмъ Родината, боеве, въ които и войници и офицери правиха желѣзна воля и гранитенъ характеръ; въ тѣзи, именно, добродетели се разбиха всички усилия на много-

численния противникъ. 1. бригада, между многото скъпи загуби въ тѣзи боеве, даде жертва и едина си полкови командиръ. Энергичниятъ, храбриятъ до самозабрава, доблестниятъ и беззаветно преданниятъ на своя дългъ командиръ на 5. п. полкъ, полковникъ Иванъ Петровъ, родомъ отъ гр. Котелъ, падна убитъ въ боя на 17. октомврий. На 22. октомврий неговото тѣло бѣ намѣрено изъ шумалакътъ и се пренесе въ г. Бунаръ-Хисаръ, гдето тържественно бѣ погребано на източната частъ въ черковния дворъ, до олтаря, заедно съ тѣлата на калитанъ Карамаждраковъ — отъ дѣсната му страна и на подпоручикъ Пановъ — отъ лѣвата.

Тѣзи 6 дневни грандиозни боеве наложиха на 1. бригада извънредни усилия. Тя се биеше срещу освирепѣлата многочислена азиатска ганъ, като преминаваше въ непосилни за нейнитѣ ореднели редове — контра-атаки. А съ това докара до блестящъ край дълготрайния ужасенъ бой, като нанесе пълна победа надъ врага и запази придобилия сѣдобовоно значение, и за армията, и за отечеството Бунаръ-Хисаръ. Германския генераленъ щабъ, като описва боеветъ на линията Бунаръ-Хисаръ — Люле-Бургазъ¹⁾, признава, че успѣхътъ на боя се дължи главно на упоритото съпротивление на 5. Дунавска дивизия.

V. Походитѣ отъ Бунаръ-Хисаръ къмъ Деркосъ — Чаталджа.

Къмъ гр. Странджа. Раздѣляне и разпрѣсване полковетѣ отъ бригадата. Къмъ Чаталджа и езерото Деркосъ

На 24. октомврий, нашата дивизия начена похода си къмъ Чаталджа. Дивизията пѣтува въ две колони: 1. и 2. бригади — дѣсна колона, а 3. бригада — лѣва. Въ дѣсно отъ насъ настѣпва 4. Преславска дивизия. Дѣсната колона настѣпи по пѣтя Бунаръ-Хисаръ, разв. Базарли-къой, разв. Чарибашъ-къой, разв. Менгеретъ, с. Едри-къой, с. Сарай, за г. Странджа. Въ с. Сарай имаше признаци, че противникътъ скоро е отстѣпилъ.

На 25. октомврий дѣсната колона (1. и 2. бригади) се установи за ношуване: авангарда — на позиция по височинитѣ южно отъ р. Паламутъ-дере, по дветѣ страни на пѣтя, а главнитѣ сили — на 2 кил. северно отъ сѣщата рѣка, задъ авангарда.

Отъ 26. октомврий се начева раздѣлянето и разпрѣсването частитѣ на бригадата, които се събраха пакъ окончателно едвамъ следъ сключването на мира. Днесъ 5. п. полкъ

заедно съ две батареи отъ 3. полски артилерийски не с. с. полкъ, замина за г. Мидия на гарнизонъ, а другитѣ части отъ 1. бригада трѣгнаха по пѣтя за г. Странджа и ношуваха на $\frac{1}{2}$ кил. отъ овчарнята, която се намира на 5 кил. ю.-з. отъ г. Странджа, а отъ тукъ, на 28. октомврий и 2. п. полкъ получи специално назначение, тъй че бригадата отъ този день се окончателно раздѣли. 2. п. полкъ трѣгна презъ г. Странджа, лѣсъ Соукъ-Бунаръ по северния пѣтъ за с. Караджакъой, следъ страничното прикритие на 3. Балканска дивизия. Придадената къмъ 1. бригада артилерия влезе въ колоната на 2. бригада, а щабътъ на бригадата се присъедини къмъ щаба на дивизията

29. октомврий. Тоя день армията настѣпва къмъ Чаталджа. 2 п. полкъ, съ една полска не с. с. батарея и 20 конника отъ ескадрона на щаба на армията — замѣства страничното прикритие отъ 3. дивизия, на лѣвия флангъ на армията и настѣпи презъ с. Караджа-къой къмъ с. с. Ормалж и Сербели, като испрати две роти съ 6 конника въ с. Подима. Всичката артилерия отъ дивизията, заедно съ не с. с. гаубично отдѣление на 3. Балканска дивизия, подъ прикритието на 46. п. полкъ и подъ общото началство на командира на 1. бригада полковникъ Абаджиевъ, трѣгна къмъ Чаталджа. На 30. октомврий, къмъ пладне, колоната пристигна въ с. Караманъ-дере, гдето се получи нова заповѣдь: да се предаде артилерията къмъ 2. бригада, която настѣпва по пѣтя с. с. Бѣлградъ, Чифликъой, Софасъ и тѣхната околностъ, която ще служи за непосредственна поддръжка на 3. Балканска дивизия. Командирътъ на 1. бригада, полковникъ Абаджиевъ, като сдаде цѣлата артилерия на командира на 2. бригада, и като остави 46. п. полкъ въ разпореджанието на командира на 3. бригада, замина заедно съ своя бригаденъ щабъ при 2. п. Искърски полкъ, който ще се укрепи на височинитѣ при с. с. Сербели и Джелебъ-къой, като остави една рота при с. Ормалж, за наблюдаване морския брѣгъ.

На 31. октомврий щабътъ на бригадата пристигна въ с. Сербели, при 2. п. полкъ.

¹⁾ „Балканската война 1912 — 1913“ (страници 208, 235 и 356.)

VI. Боеветъ при ез. Деркосъ презъ време на атаката на Чаталджанската укрепена позиция

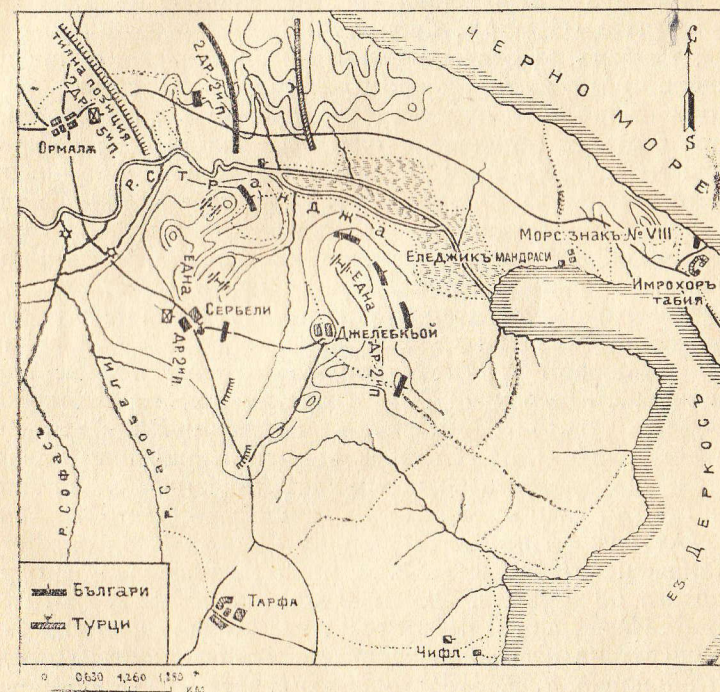
Разположение на частитъ. Характеръ на мѣстността Атаката на Чаталджанската позиция. Боеветъ на 4., 5., 6. и 7. ноемврий на ивицата суша между Черно море, р. Странджа и ез. Деркосъ. Резултати. Заключение за боеветъ при Деркосъ.

На 1. ноемврий, частитъ предназначени да атакуватъ Чаталджанската укрепена позиция, се съсредоточаватъ и затвърдяватъ на заетитъ позиции, като се окопаватъ и си създаватъ солидна опора за предстоящата атака. Заедно съ това, съсредоточава се и артилерията ни на избранитъ позиции. Артилерията на 5. дивизия се съсредоточава между с. с. Софастъ и Чифликъ-къой. Къмъ това време 5. п. полкъ, съ една не с. с. батарея, бѣше разположенъ въ г. Мидия, а 2. п. полкъ, както се каза и по-горе, бѣше въ лѣво странично прикрытие на армията. За изпълнение на тази си функция 2. п. полкъ бѣ разположенъ, както следва: 1) две роты отъ 2. дружина (6. и 7.)—на крайния лѣвъ флангъ на морския брѣгъ при с. Подима; 2) две роты отъ същата дружина (5. и 8.) при с. Ормалж, отъ които едната заемаше, като отбранителна застава, проточения отъ северъ къмъ югъ гребенъ, разположенъ източно, на около 3 кил. отъ с. Ормалж, а другата рота се намираше въ самото село; 3) една дружина (3.) въ с. Джелебъкъой; 4) две дружини (1. и 4.) и щабътъ на полка въ с. Сербели; 5) предадената къмъ полка 1. батарея отъ 3. артилерийски полски не с. с. полкъ бѣ разположена на позиция при с. Сербели, на северо-изтокъ отъ самото село и много близо до него, и 6) 20 конника отъ ескадрона на щаба на армията бѣха при щаба на полка, въ с. Сербели. (Кроки № 11).

Командирътъ на бригадата, следъ като прегледа мѣстността и-провѣри разположението на частитъ, направи нѣкои измѣнения въ разположението, а именно: съ цель да се държи подъ действителенъ орждеенъ огънь ивицата межу р. Странджа и морския брѣгъ, премѣсти четиритъ орждия на около 2 1/2 кил. северно отъ с. Сербели, а другитъ две орждия остави на досегашнитъ си мѣста.

Презъ нощта на 3. срещу 4. ноемврий се получи отъ щаба на дивизията предупреждение, че утре, преди разсъмване, обединенитъ армии ще атакуватъ неприятелската позиция. Малко по-после се получи извлечение отъ заповѣдта по дивизията за тая атака подъ № 112, споредъ която, утре

3. Балканска дивизия, съ придадената къмъ нея артилерия отъ 5. дивизия, ще атакува участъка въ лѣво отъ 9. дивизия, до езерото Деркосъ, като се постарае да завладѣе масива, юго-източно отъ с. Лазаръ-къой, тамъ ще си устрои артилерията, а пехотата и ще продължи настѣплението си до линията Ясойренъ—укрепление Дели-Юнусъ. Началникъ на това крило — генералъ майоръ Сарафовъ. Отъ 2. п. полкъ, съ придаденитъ му специални части, се иска, като остане на мѣстото си въ с. с. Джелебъ-къой-Орманъ, да направи нужнитъ

Кроки № 11.

Действията на 4, 5, 6 и 7. ноемврий при ез. Деркосъ.

поправки въ разположението си и да испрати наблюдателни и охранителни части на крайния лѣвъ флангъ на армията, споредъ нуждата.

Района за действията на 2. п. полкъ, съ придаденитъ му специални части, като отрядъ, който наблюдава и охранява крайния лѣвъ флангъ на армията, се ограничаваше: отъ изтокъ — съ езерото Деркосъ и една тѣсна ивица земя, между езерото и морския брѣгъ, отъ северъ — съ Черно море, отъ западъ — линията на селата Ормалж — Сербели и отъ югъ — линията на с. с. Тарфа и Чифликъ-къой. Въп-

росното пространство е изпълнено съ западнитѣ контърфорси на Лазаркѡйския масивъ и съ източнитѣ на масива на разв. Анастасиева стена. Рѣката Странджа, която презъ това време на годината е непроходима, освенъ на опредѣлени мѣста, пресича въпросния районъ отъ западъ къмъ изтокъ на две, крайно различающи се помежду си, чисти: северна — съ пясъчливъ грундъ, извънредно мекъ и сипкавъ и южна — съ грундъ твърдъ, черноземъ, примѣсенъ съ пѣсъкъ. Коритото на р. Странджа е крайно блатливо и почти непроходимо. Съобщения липсватъ съвършено; единствениятъ пѣтъ, който свързва селата Ормалж, Сербели и Джелебъ-кѡй, при сухо време е удобенъ за движение, даже на артилерия, обаче при прииждане на рѣката, каквото наскоро се случи, една частъ отъ въпросното пространство се залива съ вода, а незалѣтатата частъ се разкалва и вследствие голѣмитѣ стрѣмнини, особено между Сербели и Джелебъ-кѡй, движението на артилерията става извънредно тежко. Южната частъ на района — на югъ отъ р. Странджа, е прикрита отъ изтокъ съ езерото Деркосъ; освенъ това, самата мѣстностъ е извънмѣрно пресѣчена и вълниста, лишена отъ всѣкакви съобщения и е залесена гжсто съ невысоки дървета, та движението презъ тѣхъ, даже на единични хора, е крайно трудно. Северната частъ — на северъ отъ р. Странджа — представлява една тѣсна ивица, съ широчина 2 до 4 кил., по която преминава единствения пѣтъ Ормалж — Еледжикъ-Мандраси — Карабурну, който въ по-голѣмата си частъ е крайно пѣсечливъ и почти е невъзможенъ за полската артилерия. Северниятъ участъкъ е тѣй сжщо залесенъ съ храсталакъ, както и южния.

4. *Ноемврий* е първиятъ денъ на боя за завладяването на Чаталджанската позиция. 2. п. полкъ, наблюдава и охранява фланга на армията. Охранението фланга на армията можеше да се извърши и чрезъ едно настѣпване къмъ изтокъ, обаче, вследствие несполучливия характеръ на мѣстността предъ фронта на полка. т. е. езерото, пясчливата ивица, по която движението на артилерията бѣше невъможно, а най-главното — липсата на нашъ флотъ, при наличността на такъвъ отъ страна на противника, подобно настѣпление не би дало никакви резултати, освенъ тѣзи, че би изложило полка на беззащитно изстребление. Още на 1. ноемврий, сл. пл., се бѣше появилъ, на северъ отъ Ележикъ-Мандраси, единъ неприятелски крайцеръ, който се доближи на около 1 1/2 кил. до брѣга и стоѣше тамъ като часовой. Сжщия крайцеръ, всѣкой денъ, следъ пладне, обстрелваше ивицата, па даже и селата Джелебъ-кѡй и Сербели. Този турски воененъ корабъ билъ броненосецътъ „Тургутъ-рейсъ.“¹⁾ Настѣплението бѣше

¹⁾ Споредъ турския вестникъ „Тесфири ефкяръ“ отъ 28. ноемврий 1913 г. (в. Военни известия № 26 и 28 отъ 1914г.) и „Балканската война 1912-1913 год.“ отъ германския генераленъ штабъ (страница 176).

много примамливо. Но понеже съ движението ни напредъ по ивицата между ез. Деркосъ и Морс. зн. № № VII. и VIII. преди да сж имали поне частични успѣхи частитѣ, които атакуватъ Чаталджанската позиция, даже и да сполучеше полкътъ да излезе на височинитѣ при с. Карабурну и да заплашва тила на противника, при липсата на нашъ флотъ, който би се противопоставилъ що-годе на тоя на противника, дори ако той не разполагаше съ достатъчно сили, съ които да задържи настѣпванието ни, би ни поразявалъ убийствено съ артилерията. си Освенъ това, споредъ събранитѣ сведения отъ единъ работникъ (българинъ) при резервоаритѣ на французката компания за снабдяване съ вода Цариградъ, се установи, че при р. Буаза, мѣстността била съвършено неудобна за движение къмъ изтокъ и че то можало да става само по едно мостче, годно за преминаване на единични хора. Отъ сжщия работникъ се установи още и това, че противникътъ държалъ два баталиона специално за охранение въпроснитѣ резервоари. Командирътъ на бригадата, като прецени тѣзи условия, реши, че полкътъ не трѣбва да се увлича въ настѣпване много напредъ и че най-добре ще изпълни възложената задача — наблюдаване и охраняване фланга на армията, чрезъ отбранителния начинъ на действие. Оказа се, че такова е било заключението и на командующия III. армия, което сега видѣхме отъ телеграмата му до началника на 5. дивизия подъ № 1376; сжщо и на началникъ штаба на армията, изпратенъ впоследствие за личенъ огледъ на мѣстността.

На югъ отъ насъ, боя се почна на разсъване. По цѣлата позиция се водѣше ожесточена артилерийска и пушечна стрелба. Скоро артилерийскиятъ огънь отъ дветѣ страни се усили до крайностъ.

Едната рота отъ гарнизона на с. Ормалж се намираще на позиция на гребена, между р. Странджа и морето, на около 3 кил. източно отъ селото. Това бѣше най-удобното мѣсто, отъ гдѣто можеше да се даде най-силенъ отпоръ на противника, при евентуално отъ негова страна настѣпване, а въ сжщото време, тамъ можеше да се даде и по сигурно прикрытие на нашата пѣхота отъ силния морски артилерийски огънь на противника.

Противникътъ, който бѣше срещу насъ по крайморската ивица, предприе този денъ настѣпване съ около единъ табуръ, който премина Еледжикъ-Мандраси. Къмъ 3 ч. 15 м. сл. пл., пакъ се доближи къмъ нашата рота турския крайцеръ и почна да я обстрелва съ шрапнеленъ огънь. Къмъ 4 ч. 40 м. сл. пл., сжщия крайцеръ захвана да обстрелва съ голѣмокалибърни орждия с. Сербели, дето бѣше нашата батарея. Отъ намѣренитѣ парчета отъ гранати се опредѣли, че е стреляно отъ орждия съ калибъръ 28 см. За спиране

настъпването на противника, изпрати се разположената въ с. Ормалж, рота, да усили тази на позицията, освенъ това, изпрати се отъ с. Сербели въ с. Ормалж още една рота отъ 1. дружина, въ поддръжка на горнитѣ две (5. и 8.). Ротитѣ имаха престрелка съ противника до смръкване, следъ което огъня се прекрати и нашитѣ продължиха презъ нощта да усъвършенствуватъ позициитѣ си. Противникътъ въ това време отстъпилъ назадъ, а частъ отъ силитѣ му се установили и окопали на западъ отъ Еледжикъ-Мандраси. Вечерята се изпатиха отъ с. Сербели още две роти, тъй щото на изтокъ отъ с. Ормалж имахме вече петъ роти, подъ общото началство на капитанъ Киркоровъ.

На 5. ноемврий, енергичнитѣ атаки срещу Чаталджанскитѣ позиции продължаваха. Къмъ 9 ч. пр. пл. настъпиха отъ къмъ Еледжикъ-Мандраси, въ западна посока, къмъ нашата позиция, около два табура. Това тѣхно настъпление се улесняваше извънредно много отъ единъ броненосецъ, който плаваше на около 1½ км. отъ брѣга, съ крайно бавенъ ходъ и се придържаше на една висота съ фланга на пехотата. Къмъ 10 ч. пр. пл., неприятелскитѣ пехотни части достигнаха до горичката, предъ дѣсния флангъ на позицията ни, гдето бѣха принудени да спратъ, но къмъ 2½—3 ч. сл. пл., по голѣмия лесистъ гребенъ почнаха да настъпватъ гъсти неприятелски части, около три табура. Едновременно съ откриването огънь отъ неприятелската пехота, откри се и отъ неговия броненосецъ ужасенъ артилерийски огънь срещу нашитѣ войски, обстрелвани ту съ шрапнели отъ малокалибърни орждия, ту съ бризантни гранати отъ орждия съ калибъръ 28 см. Безъ да се гледа на този убийственъ огънь, защитницитѣ на нашата позиция се държаха здраво. Артилерията ни, която заемаше позиция по височинитѣ на дѣсния брѣгъ на р. Странджа, на около 2½ км. северно отъ село Сербели, обстрелваше настъпающия противникъ въ флангъ. Противника настъпваше съ около две дружини, но нашитѣ петъ роти ги отблъснаха и задържаха настъплението имъ на едно разстояние отъ 500 кр. предъ себе си.

Поради голѣмото значение на северния участъкъ отъ нашата позиция, командирътъ на бригадата изпрати командира на 2. п. полкъ, съ още три роти, въ с. Ормалж и го назначи за общъ началникъ, който лично да ръководи тамъ боя, на другия день, ако такъвъ се завърже.

Вечерята на 5. ноемврий, пристигнаха въ с. Караджакьой 1. и 2. дружини отъ 5. п. полкъ, заедно съ 1. батарея отъ 1. планински артилерийски не с. с. полкъ (капитанъ Вълнаровъ), които се изпатиха на другия день рано — дружинитѣ за с. Ормалж, въ бригаденъ резервъ, а отъ батареята, една взводъ на позиция при ротитѣ, които водѣха бой на изтокъ отъ с. Ормалж, а другия взводъ премина презъ с. с.

Сербели и Джелебъ-кьой и зае позиция на издадения, на северъ гребенъ, около букви „си“ на надписа „Еледжикъ-Мандраси“.

6. ноемврий. Този день нашата армия при Чаталжда, отъ активенъ начинъ на действие, премина къмъ отбранителенъ.

Още въ 3 ч. пр. пл., бригадата получи отъ щаба на дивизията заповѣдь, че ивицата между морето и езерото сега става особено важна, защото следъ несполучливитѣ атаки, нашитѣ дивизии получили заповѣдь да се изтеглятъ на изходната си позиция и временно да се ограничатъ съ отбранителни действия; следователно, по цѣлото бойно поле нощесъ се произвежда движение назадъ, което противника не е за вѣрване да не е забелѣжилъ и окураженъ отъ това, днесъ непременно ще атакува нашитѣ позиции, като насочи по ивицата по-голѣми сили, за да оперира на лѣвия ни флангъ. При тази обстановка, подкрепяването на 2. п. полкъ става наложително, но за сега не е възможно.

И действително, по ивицата, още отъ 7. часа пр. пл., турцитѣ получили подкрепление презъ нощта, усилиха настъплението си, като покровителствуваха отъ морския артилерийски огънь, се промъкнаха на близко разстояние до позицията, която заемаше 2. п. полкъ и се опитваха да заобиколятъ лѣвия ѝ флангъ, но атакитѣ имъ биваха отбивани. Къмъ 8 ч. 30 м. пр. пл., нашата артилерия откри убийственъ огънь по настъпващитѣ неприятелски части. Силитѣ на противника се преценяваха на 4 табура. Къмъ 10 ч. 20 м. пр. пл., противникътъ се бѣ приближилъ на около 600 — 700 кр., спрѣ настъплението си и почна да се окопава; обаче къмъ 11 ч. пр. пл., нанозо настъпиха около 300. човѣка по ивицата, отъ изтокъ къмъ западъ. Срещу лѣвия флангъ на нашата позиция имаше два парахода, отъ които единиятъ бѣ по-малкъ, а другиятъ броненосецъ. Единиятъ обстреля южния скатъ на хребета между р. Странджа и морето. Къмъ 1 ч. 30 м. сл. пл. пристигна и трети параходъ.

Въ тоза бой артилерията вземаше активно участие; тя съ точния си огънь, на нѣколко пѣти разстрои и разпръсна неприятелскитѣ поддръжки, направляващи се къмъ позицията на 2. п. полкъ. Противникътъ по едно време бѣше достигналъ на около 80 — 100 кр. отъ нашитѣ окопи, но нашия силенъ и действителенъ огънь го застави да отстъпи. Изобщо казано, на позицията по ивицата между морето и р. Странджа, можеше да се противодействува на настъплението на противника почти изключително чрезъ нашата артилерия при с. с. Сербели и Джелебъ-кьой. А настъпване въ флангъ и тилъ, отъ Сербели и Джелебъ-кьой бѣ невъзможно, по причина на извънредно блатливата и лесиста мѣстность и на непроходимостта на р. Странджа.

Въ днешния бой противникътъ на ивицата прояви доста настъпителенъ духъ, което може да се обясни, едно. че пехотата му се окуражаваше отъ присъствието на неговия флотъ, какъвто ние нѣмахме, друго — отъ характера на мѣстносттата, която бѣше доста удобна за него, която му създаваше добри подстъпи, и най-сетне, трето — че отрядътъ, който действуваша срещу насъ, споредъ казането на пленниците, ималъ за началникъ германски полковникъ. *)

На 7. ноемврий боятъ се почна сжщо отъ сутринята. Неприятелътъ откри, въ 6 ч. 30 м. пр. пл., пушеченъ огънь, а отъ парахода — артилерийски и почна да настъпва. Планинскиятъ артилерийски взводъ при с. Джелебъ-къой, при който бѣше самъ батареиния командиръ, съдействува въ най-висока степенъ за разстройството на противника, който и въ днешния бой бѣше тѣй сжщо настойчивъ, както и въ предидущия день. Този взводъ заемаше не само флангово положение къмъ фронта на противника, но го обстрелваше и въ тилъ. Съ съвмѣстния огънь на полската не с. с. и планинската не с. с. батареи, както и този на пехотата (осемъ роти отъ 2. п. полкъ, отъ по 100 — 120 човѣка), успѣ се и този день да се задържи настъпването на четири турски табура, подпомагани отъ морския артилерийски огънь, който, трѣбва да си признаемъ, оказваше доста тежко морално въздействие на нашитѣ стрелци, понеже тѣ, освенъ гдето бѣха ненавиждали на трѣсъка и голѣмината на снарядитѣ му, но и виждаха, че нашата артилерия е неспособна да води борба съ тази на параходитѣ. Насърдчаваше ги, обаче, недействителността на тази многшумна артилерийска стрелба.

Артилерийския трѣсъкъ отъ броненосеца тоя день се почна въ 11 ч. пр. пл.; откри се доста силна стрелба, която обсипваше позицията съ шрапнели и гранати отъ разни калибри. Обаче защитниците на позицията бѣха непоколебими, не мръднаха. Пуснаха се отъ броненосеца около 100 снаряда, които нанесоха твърде малко загуби. Къмъ 2 ч. сл. пл. се явиха въ морето още 4 параходи, а срещу лѣвия ни флангъ почнаха отново да настъпватъ два табура. Следъ половина часъ, три отъ параходитѣ заминаха по направление къмъ г. Мидия, а останалитѣ два се върнаха назадъ къмъ Карабурну. Настъпването на противника се спре и къмъ 6 ч. сл. пл. боя се прекрати.

Тѣй че и презъ този день всички атаки на противника бѣха отбити, макаръ че две неприятелски роти бѣха се доближили край морския брѣгъ на около 150 кр. отъ окопитѣ ни.

*) Споредъ „Моята дейность пречъ Балканската война 1912 г.“ отъ Махмудъ-Мухтаръ паша, бившъ командующъ втората източна армия (стр. 133 и 134), този германски полковникъ билъ фонъ Ласовъ бей.

Противникътъ отстъпи и се установи на около 300 — 400 кр. отъ позицията ни.

Днесъ отряда ни бѣ засиленъ съ 46. п. полкъ и 4. и 6. батареи отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ. Това способствува да се прибере цѣлия 2. п. полкъ въ с. Ормалж, на ивицата, а 46. п. полкъ да заеме позиция при с. с. Сербели и Джелебъ-къой.

Презъ нощта на 7. срещу 8. ноемврий, турцитѣ отстъпиха, като преднитѣ имъ части се спрѣха на два кил. отъ нашата главна позиция, а слаби тѣхни предни постове се окопаха на едно разстояние отъ около 800 кр. отъ нашитѣ предни окопи.

Съ това се свършиха четиредневнитѣ боеве при Деркосъ.

На 12. ноемврий се съобши, че били започнати преговори за миръ и на частитѣ се заповѣдваше да не настъпватъ и да не предизвикватъ противника, а да продължаватъ усъвършенствуването на позицията си, като следятъ бодро да не бждемъ изненадани.

Съ започване днесъ преговоритѣ за миръ, считатъ се прекратени за нашата бригада и военнитѣ действия съ турцитѣ, тѣй като следъ подновяването имъ, тя не взе вече участие, като не считаме осуетяването на десанта при с. Подима.

Понеже на 4, 5, 6, и 7. ноемврий ние водѣхме отбранителенъ бой, то пленници не можахме да хванемъ, освенъ трима войници и два ездитни коня.

Отъ наша страна има: убити — 1 офицеръ (подпоручикъ Узуновъ) и 18 долни чиновове, а ранени — 58 долни чиновове. Турскитѣ загуби бѣха много.

Въ заключение, за боеветѣ при Деркосъ ще кажемъ следното: частитѣ, които наблюдаваха и охраняваха крайния лѣвъ флангъ на армията — участъка до морския брѣгъ, между езерото Деркосъ и Черно море, изпълниха съ успѣхъ задачата си, като запазиха този флангъ презъ време на Чаталджанскитѣ боеве. Бѣха задържани и отбити всички атаки на противника и не се допустна да премине той ивицата между р. Странджа и Черно море и заеме височинитѣ при с. с. Сербели и Ормалж, съ което щѣше да владѣе надъ долинитѣ на р. Странджа и на южнитѣ ѝ притоци, а съ това да застрашава фланга и тила ни.

VII. Примирие — край на първия периодъ на войната съ турцитѣ

Сключване примирие и прекратяване военнитѣ действия. Яверъ паша плененъ. Оттегляне назадъ на почивка.

Каза се по-рано, че на 13. ноемврий 1912 г. се наченаха преговори за миръ и се спрѣ всѣко настѣпление и предизвикване противника, а на 20. сѣция се сключило между делегатитѣ примирие, което влѣзло въ сила отъ 7 ч. сл. пл.

Щабътъ на бригадата и частитѣ стояха въ с. Ормалж до 26. ноемврий. Понеже дветѣ дружини отъ 5 п. полкъ бѣха въ с. Ормалж при 2. п. полкъ, а другитѣ две дружини и щабътъ на полка — въ г. Мидия, то за по-лесно управление, командира на бригадата бѣше молилъ да се събере този полкъ на едно мѣсто, а ако това не ще бѣде възможно, поне щабътъ на полка да се премѣсти въ с. Ормалж. Това последното се направи и щабътъ на 5. п. полкъ пристигна на 14. ноемврий вечерята отъ г. Мидия въ с. Ормалж.

На 17. ноемврий ни се съобщи радостната вестъ за пленяването отряда на Яверъ паша.

На 24. сѣция последва разпореждане, да се оттегли нашата дивизия назадъ, на почивка. Презъ време на примирieto, цѣлата позиция на III. армия ще се охранява отъ 4. Преславска дивизия. 1. бригада, съ придаденитѣ ѝ артилерийски части замина на 26. ноемврий по пътя Ормалж — Караджа-кьой — лѣсъ Соукъ-Бунаръ и се разположи на квартири въ г. Странджа, гдето пристигна на 27. сѣций.

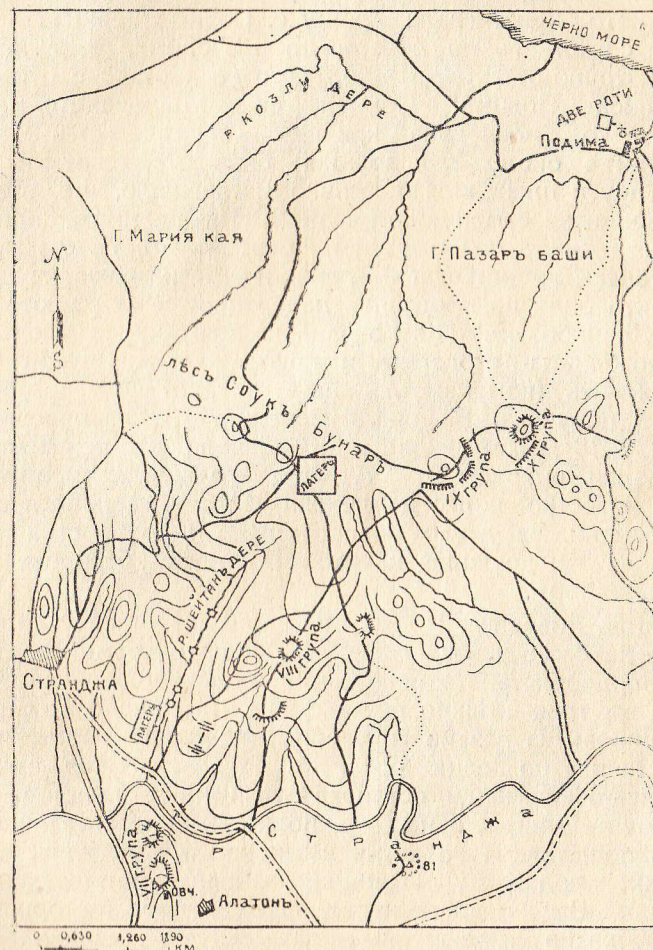
VIII. Подновяване действията. Втория периодъ на войната съ турцитѣ

Преговоритѣ за мира прекжснати. Заемане позицията. Турскиятъ десантъ при с. Подима. Прибиране обратно въ гр. Странджа. Подновяване военнитѣ действия Излизане наново на позицитѣ. Падане на Одринъ.

На 17. януарий 1913 год., се получи отъ щаба на дивизията телеграма, съ която се съобщаваше, че преговоритѣ за мира въ Лондонъ сж прекжснати. Вѣроятно е турцитѣ да почнатъ военнитѣ действия, преди да изтече срока, предвиденъ въ протокола за примирieto. Взеха се мѣрки, щото частитѣ, въ случай на тревога, да могатъ веднага да се вдигнатъ отъ мѣстоквартируването си. Времето бѣше ста-

нало много студено, валѣше снѣгъ, а трѣбваше да се излезе на позиция.

На 18. януарий командирътъ на бригадата, заедно съ началникъ щаба, дивизионния инженеръ и командира на 5. пионерна дружина, обиколи позицията, опредѣли кжде да

Кроки № 12

Позицията при гр. Странджа

се построятъ землянки за частитѣ и разпорежи за построяването имъ. До като се приготвятъ землянитѣ и колибитѣ, та да излезе бригадата на позиция, взѣха се нѣкои предпазителни мѣрки, а именно: изпратиха се, на 21. януарий, пол-

ковитѣ ловджийски команди напредѣ, за изучване районитѣ си, а отъ 5. п. полкъ се остави една рота да ноцува на позицията и да служи за прикритие на артилерията. Всички други части излѣзоха на позиция на 29. януарий.

На 25. януарий, къмъ 7 ч. пр. пл., два турски крайцера и две миноноски, съ шесть варки, идейки отъ къмъ Карабурну, като пристигнали срещу с. Подима, единътъ крайцеръ се спрѣлъ тѣкмо северно отъ Подима, а другиятъ — северо-източно отъ това мѣсто, гдето на картата е буква „а“ на надписа „Подима“. Почнало се е стоварването на войници отъ тоя последния крайцеръ посрѣдствомъ 5 гимии. Стоваренитѣ около 250 войници били отблъснати и частъ избити, други пленени. По всичко изглеждало, че това сж „доброволци за самопожертвуване“. Всички имаха пришитъ на лѣвия ржжавъ правожгленъ червенъ платъ съ надписъ „Дагестански доброволци“. Плененитѣ разказваха, че целта на десанта била да прогонятъ находящия се въ селото български „башибозукъ“ (10. погранична дружина), а следъ това щѣли да бждатъ стоварени и други войски. Загуби: убити — 1 офицеръ (командирътъ на 2. рота отъ 10. погранична дружина, поручикъ Василевъ Венедиктъ) и 3 долни чинове, ранени — 18 долни чинове и пропаднали въ неизвестностъ — 15 долни чинове. Отъ турцитѣ — убити 25 човѣка, ранени неизвестно колко и пленени 16; отъ тѣзи последнитѣ, трима ранени. За умело разпореждане и храбростъ, командирътъ на тази дружина, капитанъ Сотировъ, бѣ произведенъ въ чинъ майоръ.

Днитѣ минаваха. Предъ бригадния ни участъкъ продължаваше да бжде тихо и спокойно. Лошото време продължаваше. Продоволствието на частитѣ въ тази планинска мѣстностъ и въ това снѣжно време бѣше извънредно трудно. По тѣзи причини, за пазене позицията, командиритѣ на полковетѣ оставиха по една рота, въ всѣка укрепена група, а ловджийскитѣ команди останаха: тази на 2. п. полкъ — въ лесъ Соукъ-Бунаръ, а на 5. п. полкъ — на мѣстото на бригадната поддръжка. За общъ началникъ на отдѣлнитѣ роти, отъ всѣкой полкови участъкъ, се назначи единъ дружиненъ командиръ. Всички други части, както и щаба на бригадата, се прибраха на 7. фефруарий пакъ въ гр. Странджа. Впоследствие, понеже падна много дебелъ снѣгъ, който съвсемъ прекъсна съобщенията и понеже нѣмаше опасностъ отъ нападане на противника, остави се само по една рота отъ полкъ на позицията, а всички други части се прибраха на 20. фефруарий въ гр. Странджа.

Времето минаваше. Ние все очаквахме да се подновятъ действията, но освенъ несполучливия десантъ при с. Подима, противникътъ, както и ние, не предприехме нищо

до 11. мартъ. Въ този день, обаче, последва заповѣдь по III. армия, № 50, съгласно която, нашитѣ авангардни дивизии трѣбваше него день да настѣпятъ, и да заематъ линията: с. Арнаутъ-къой, ст. Чаталджа, височината Чаталь-тепе и на северъ по сжщата линия до морето. А съ заповѣдь по дивизията, отъ сжщия день, № 38, на 2. бригада отъ нашата дивизия се заповѣдваше да настѣпи напредъ, да атакува противники и заеме височинитѣ между р. р. Софасъ и Сербели и височинитѣ северно отъ с. Ормалж, до морето. На 1. бригада се заповѣдваше частитѣ да си заематъ мѣстата на позицията, кждето да бждатъ въ пълна готовностъ за действие. Това се изпълни още сжщия день.

На 13. мартъ, въ 6 ч. сл. пл., се получи радостната вестъ за падането на Одринъ.

IX. Сключване мира и край на войната съ турцитѣ

Второто прекратяване на военнитѣ действия противъ турцитѣ. Връщане бригадата на авангардната позиция при с. Акаланъ. Сключване на мира и връщане на армията отъ Турция. Посрещането въ Варна. Отпътуване отъ Варна.

На 1 априль 1913 г. се получи отъ щаба на дивизията телеграма № 1809, съ която се съобщи, че военнитѣ действия се прекратяватъ за 10 дни, начиная отъ днесъ 12 ч. по пладне. (Този срокъ бѣше продължаванъ нѣколко пжти съ нови 10 дни, до като на 18. май се съобщи, че прелиминарния миръ съ Турция е подписанъ).

1. бригада, на 9. май, отиде на авангардната позиция при с. Акаланъ, за да смѣни 1. бригада отъ 9. Плѣвенска дивизия. На 10 май, къмъ 7 ч. 30 м. сл. пл., бригадата бѣше заела окончателно опредѣления ѝ участъкъ.

На 18. май, презъ време стоенето ни при Акаланската скала, получи се отъ щаба на дивизията телеграма, съ която се съобщаваше, че прелиминарния миръ съ Турция е подписанъ. На следующия день последва заповѣдь по дивизията № 71, споредъ която нашата дивизия се смѣнява, на авангардната позиция, отъ 10. сборна дивизия. Смѣната трѣбваше да почне на 21. и да се свърши на 25. май, следъ което дивизията ще се групира около г. Мидия. 47 п. полкъ отъ 10. сборна дивизия зае участъка на нашата бригада.

На следующия день — 21 май — се получи заповѣдта по дивизията № 74, за пжтуването на бригадата презъ Мидия за Варна.

И тъй, многоочаквания миръ бѣше вече подписанъ. Войната съ Турция, отъ която България излезе съ честъ и слава, се считаше вече свършена. Но намъ се отне възможността да се порадваме, че вече ще се завърнемъ по домовете си, за да се предадемъ на спокойнитѣ си мирни занятия. Небото на западъ бѣ затъмнено; нашитѣ коварни *съюзници* — гърцитѣ и сърбитѣ — искаха да ни лишатъ отъ плодоветѣ на положенитѣ ни усилия, искаха да ни ограбятъ; тѣ искаха Македония да остане пакъ неосвободена. Затова нась ни очакваше не завръщане въ България, а само преминаване набързо презъ нея, на пѣтъ къмъ западната ни граница, Трѣбваше да се бърза да се даде урокъ на вѣроломнитѣ и подли довчерашни съюзници.

Бригадата пристигна въ г. Мидия на 25. май, въ 9 ч. 30 м. пр. пл., и следъ пладне се натовари на руския параходъ „Атонъ“, съ който замина отъ Мидия въ сѣщия день, въ 8 ч. 10 м. сл. пл., а пристигна на Варненското пристанище на 26. май, въ 8 ч. пр. пл. Това бѣше първия ешелонъ на бригадата; втория се пренесе съ руския параходъ „Евгения Олденбургска“.

Пристигането ни и посрещането, което ни бѣха устроили Варненци, не може да се опише отъ ржката на войникъ, ржка не боравила съ перо. Кеятъ бѣше почернѣлъ отъ гъмжило народъ. Каза се високо-патриотичка приветствена речъ отъ кмета на града г. Василевъ, на когото отговори началникътъ на дивизията генералъ Христовъ. На този последния се поднесе венець, а на бригаднитѣ и полковитѣ командири-раскошни букети отъ рози; всички офицери и войници бѣха буквално отрупани съ цвѣтя. Всредъ звуковетѣ на музикитѣ и мощнитѣ „ура“, каквито едва ли други пѣтъ сѣ се слушали около Варна, частитѣ излѣзоха на брѣга и се разквартироваха. Вечеръта имаше банкетъ въ морската градина. Но нѣмаше време за бавене въ увеселения и тържества. Отечествениитѣ интереси изискваха нашето бързо съсрѣдоточване далечъ, тамъ нѣкъде къмъ северо-западния кжтъ на България.

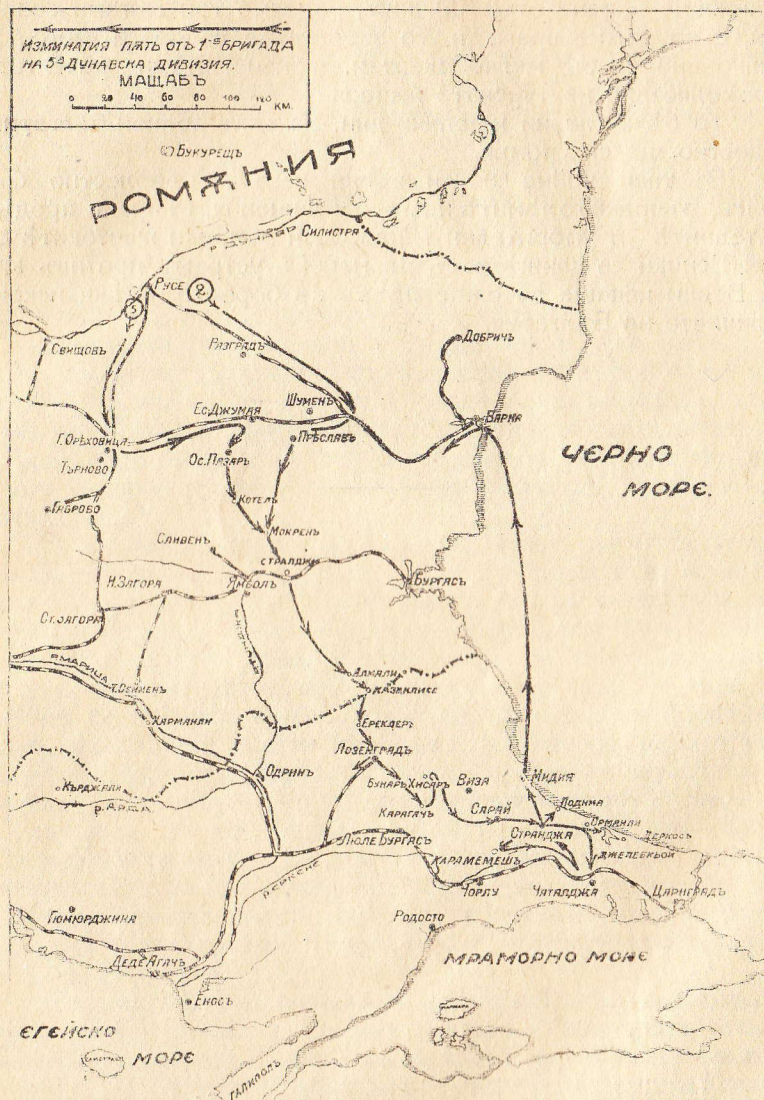
Расписанието на влаковетѣ, които щѣха да ни отнесатъ бѣше готово, сѣщо и първиятъ влакъ. Офицеритѣ отъ 2. бригада напустнаха банкета въ срѣдата му, понеже влакътъ носящъ частитѣ имъ, трѣбваше да трѣгне още сѣщата вечеръ.

Въ 12 ч. по пладне, на 26. май, замина по желѣзницата първиятъ ешелонъ отъ нашата бригада, състоящъ отъ части отъ 2 п. полкъ, именно: щабътъ на полка, 1. дружина, 5. рота и всичкитѣ други команди отъ полка. Щабътъ на бригадата, другитѣ три роты отъ 2. дружина на 2 п. полкъ, щабътъ на дивизията и 5. пионерна дружина се натовариха на 27. май сутриньта и заминаха за новия операционенъ театъръ въ 9 ч. 20 м. пр. пл.

Съ това се счита войната ни съ Турция за окончателно свършена. За 57 дни отъ обявяването на мобилизацията, ние изминахме повече отъ 600 кил., дадохме три голѣми сражения, съкрушихме врага и го заставихме да проси миръ. За малко дни и съ малко жертви, какви голѣми резултати: сгромолясване на турската империя!

То бѣха славни и велики дни. За тѣхъ всѣкой българинъ радостно ще си спомня.

Въ тази война почти всѣки изпълни доблестно своя дългъ, въпреки голѣмитѣ несгоди и лишения, въпреки продължителнитѣ и уморителни маршове и въпреки жестокиятѣ боеве. Всички се движѣха съ пламененъ устремъ противъ врага. Всѣки искаше да бже пръвъ въ борбата. Всѣки искаше величието на България.

КАРТА

на театра на войната 1912—13 год.

Забележка. Черната линия показва изминатия път отъ 1. бригада отъ 5. п. Дунавска дивизия. Освенъ морски път Мидия — Варна, изминато е 211 км. съ железница и 614 км. пешъ.

ЧАСТЪ II.

ИСКЪРЦИ И ДУНАВЦИ ПРЕЗЪ КНЯЖЕВАЦЪ ЗА МАКЕДОНИЯ

(Съ 1 карта и 6 кроки)

I. Прехвърляне войските от Чаталджа към новите театри, съсредоточаване и вземане изходно положение

Въ състава на 1. армия. Съсредоточаване въ околностите на гр. Фердинандъ. Първите бунтове. Ужасното землетресение. Уволнение въ отпускъ. Заемане изходното положение.

(Гледай картата)

Дълго очаквания Лондонски миръ се подписа най-после. Датата 17. май 1913. г. трѣбваше да тури край на дългата и тягостна война съ турците. Отлекна на душице на всички. Славата на Велика България се носеше по цѣль свѣтъ. Българското знаме се развѣзаше надъ Одринъ, Лозенградъ, Чаталджа, Силиврия, Деде-агачъ, Сересъ, Кукушъ, Драма, Доиранъ, Щипъ, даже и въ Солунъ надъ черквата Св. София. Българската властъ господствуваше между Дунавъ, Мраморното и Бѣлото морета и отъ рѣката Вардаръ до езерата Держосъ и Гол. Чекмедже. България бѣше станала велика. Всѣкой бѣше опияненъ и никой не даваше да се спомене ни дума за отстъпване комуто и да било ни педя отъ това, което бѣхме взели съ кръвъ и което лакомо считахме наше.

На 18. май нашата Главна квартира даде заповѣдь за прехвърляне на всички войски отъ Тракия къмъ Македония. Съсредоточението къмъ западъ начена на 19. май, като се е предполагало да се привърши къмъ 19. юний, т. е. въ срокъ отъ единъ мѣсець. Съсредоточението и развърщането се извършиха на фронта отъ Дунава — околностите на Видинъ — до Егейско море — северо-източно отъ Солунъ.

На 27. май, въ 9 ч. 20 м. пр. пл., потегли отъ Варна влакътъ, носящъ щабовецѣ на 5. Дунавска дивизия и на 1. бригада отъ същата дивизия, заедно съ 2. бригада (три роты) отъ 2. п. полкъ и 5. пионерна дружина. Ние се разтоварвахме отъ желѣзницата на гара Бойчиновци и на 30. май бригадата се съсредоточи на квартиро-биваци при с. с. Войници и Студена-Буча. Тукъ влѣзохме въ състава на 1. армия (Командующъ армията генералъ Лейтенантъ Кутинчевъ).

Още по пжтя бѣхме се научили, че 33. Свищовски полкъ се разбунтувалъ и не искалъ да се бие съ сърбитѣ, понеже били наши братя. На 29. май, при гр. Фердинандъ, една дружина отъ 20. пех. Добруджански полкъ се опитала да последва примера на 33. п. полкъ. Войниците високо заявявали на своитѣ офицери, че не желаятъ да се биятъ съ сърбитѣ, но скоро били успокоени. Сжщо, на 31. май, се съобщилъ отъ щаба на армията, че „отдѣлната бригада“ въ гр. Бѣлоградчикъ, на 30. сжщи, се разбунтувала и че бригадниятъ командиръ, полковникъ Пеневъ, се самоубилъ.

На 1. юний пр. пл., въ време на инспекторското изпитване, което началника на дивизията правѣше на нашата бригада, осети се силно землетресение. То било катастрофално въ Гор.- Орѣховската околностъ. Пристигащитѣ известия бѣха най-грозни. Цѣли села били разрушени, много хора притиснати, а другитѣ останали подъ открито небе. Тѣзи известия скоро се разпространиха между войниците и униние обзе всички, особено тия, които бѣха отъ поменатитѣ мѣстности. Скоро пристигнаха и официални съобщения за землетресението, съ разрешение да се пуснатъ въ нѣколко дневенъ отпускъ нѣкои отъ войниците, родомъ отъ пострадалитѣ градове. На 3. юний ние пустнахме въ 10-дневенъ отпускъ всички долни чинове отъ г. Гор.-Орѣховица, за уреждане на семействата си, по случай събарянето на града отъ землетресението. На следующия день, 4. юний, пустнахме и офицеритѣ и долнитѣ чинове отъ гр. Лѣсковецъ и гр. В. Търново. Официално, съобщението гласѣше, че повреди отъ землетресението имало само въ Гор.-Орѣховица, Търново и Лѣсковецъ, а войниците вече бѣха получили по частенъ редъ сведния, че въ много още села имало малки или голѣми повреди. Техното неуволняване въ отпускъ имѣ причини голѣмо огорчение, това особено въ 2. п. полкъ, който е попълненъ съ войници повечето отъ пострадалата околностъ. По поводъ на това, въ този полкъ се случи едно малко смущение, на 4. юний, следъ вечернята зора, командира на бригадата се затече самъ между войниците. Въ срѣдъ бивака имаше голѣма гълпа войници и всичкитѣ разговарятъ високо но не може да се разбере нищо, долавяха се само думитѣ „отпускъ“ и „землетресение“. При пристигането на бригадниятъ командиръ нѣкои извикаха: „мирно, тишина бригадниятъ командиръ, бригадниятъ командиръ...“ Следъ малко шумътъ утихна, всички обградиха любимия началникъ, който отечески ги разпита за нуждитѣ имъ и за причинитѣ на тази противодисциплинна поствпка, несвойствена на юначнитѣ Искърци. Като се разбра, че и тѣхнитѣ села били пострадали и имъ е било мжчно, че не ги пускатъ въ отпускъ, командира на бригадата имъ разясни, че разрешението е да се пуснатъ въ отпускъ войниците отъ пострадалитѣ градове Г.-Орѣховица, Търново и

Лѣсковецъ, за да помогнатъ и настанятъ домашнитѣ си. Споредъ официалнитѣ сведения, само въ тѣзи три града имало повреди. Не подлежи на съмнение, че ако и въ тѣхнитѣ села има разрушения, то и тѣ иматъ нужда да отидатъ и трѣбва да бждатъ пуснати, но трѣбваше да се представятъ за това доказателства (писма, пристигнали хора и др.), затова имъ се каза да си разотидатъ всички да спятъ, а на другия день сутринята да представятъ за това доказателства. Така и стана. Наскоро всичко се умири. Бригадниятъ командиръ като имаше предъ видъ, че не е справедливо да се пускатъ отъ Търново и отъ Орѣховица, а да не се пускатъ, напримеръ, отъ с. Арбанаси, което е по срѣдата между горнитѣ два града; или пъкъ отъ другитѣ близки пострадали села, той взе за центъръ на землетресението Орѣховица — Търново, очерта на картата единъ кръгъ съ по-голѣмъ радиусъ и измоли по 10-дневенъ отпускъ на всички влизаци въ този кръгъ села: Гол.-Ялари, Мусина, Гор.-Липница, Лисичери, Балванъ-махла, Леденикъ, Кестанболъ, Хотница, Керека, Буковецъ и Бѣла-Черкова. Този отпускъ биде продълженъ на 12. юний съ още 10 дни. Бѣше разрешено да се даде отпускъ по домашни причини и въ други села.

Не може да не се признае, че както слуховетѣ за случилото се въ 33. п. полкъ и въ „отдѣлната бригада“, тѣй и землетресението, се отразиха фатално на духа и дисциплината на нашитѣ части. Това се доказва съ случилото се понапредъ въ 20. п. полкъ, както и сега демонстративно искане отпускъ въ 2. п. полкъ.

На 14. юний се получи заповѣдта по I. армия № 58, съ която се заповѣдваше на 5. Дунавска и 9. Плѣвенска дивизии походъ къмъ г. Бѣлоградчикъ, за да заематъ изходното си положение за една война съ сърбитѣ. Тази заповѣдъ ни завари въ твърде неблагоприятно положение. Дивизията не представляваще отъ себе си солидна бойна единица: повече отъ 2000 души бригадата имаше въ отпускъ (2. бригада е имала въ отпускъ 91 офицери и 4692 долни чинове); нѣмаше коне и патрони; артилерията, тиловитѣ учреждения, даже домакинскитѣ обози и картечнитѣ роти на частитѣ не бѣха още пристигнали. 1. бригада тръгна на 15. юний, а на 17. сжщия пристигна и се разположи на 3. клм. западно отъ с. Дубрава, като изпрати общъ за дивизията авангардъ, въ с. Салашъ.

Въ авангардъ, въ с. Салашъ, се изпрати 5. п. полкъ съ 3. полско с. с. отдѣление.

Къмъ 6. ч. сл. пл., на 18. юний, разположението на бригадата бѣше следното: 1) 5. п. полкъ съ 3. с. с. отдѣление отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ — при с. Салашъ; 2) 2. п. полкъ, щаба на бригадата, 10. погранична дружина

(две роти) и отъ 5. пионерна дружина една рота — при кош. Серява (на 3 км. с.-з. отъ с. Дубрава); 3) отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ, две (4. и 5.) не с. с. батареи и една не с. с. планинска батарея (1.) — при с. Дубрава.

Този день пристигнаха обозитѣ и конетѣ на частитѣ и щабоветѣ.

На 20. юний 2. бригада замина по желѣзницата неизвестно за къде, а вмѣсто нея се предаде къмъ дивизията „отдѣлната бригада“.

II. Начало на военнитѣ действия и операцията къмъ Княжевацъ

Боятъ при Кадж-боазъ на 22. юний. Боятъ при гр. Княжевацъ и завладяването му на 24. юний.

Началото на военнитѣ действия се отдава на насъ. Не сме въ състояние да кажемъ вѣрно ли е това или не, но изглежда като че ли сме си били поставили за целъ, същеването на военнитѣ действия, като нанесемъ единъ силенъ ударъ на противника, да предизвикаме по този начинъ и ускоримъ една интервенция отъ страна на Русия и другитѣ велики сили, при условия благоприятни за насъ, като съ това се накарать сърбитѣ да станатъ по-сговорчиви и по-отстъпчиви.

Презъ нощта срещу 17. юний, сърбитѣ били атакувани и отблъснати по цѣлия фронтъ срещу нашата IV армия. Атаката е била стремителна и буйна. Положението на сръбскитѣ I. и III. армии било много критическо — мислило се вече за отстъпление, но благодарение на това, че отначало действувала само IV. наша армия, сърбитѣ се опомнили и на 18. юний сутринята, преминали отъ своя страна въ общо настъпление. Къмъ обѣдъ, на 18. юний, нашитѣ прекратяватъ огъня, по заповѣдъ, а сърбитѣ отказватъ да приематъ нашето предложение за прекратяване на военнитѣ действия и на 19. юний отзоваватъ своя представителъ отъ България. Отъ 20. юний и гърцитѣ преминали въ настъпление, като предварително (презъ нощта срещу 18.) пленили нашия гарнизонъ въ Солунъ.

Въ това време, на 20. юний, става смѣняването на помощникъ-главнокомандующия генералъ-лейтенантъ Савовъ, съ бившия командующъ III. армия генералъ-лейтенантъ Р. Димитриевъ.

Боятъ при Кадж-Боазъ. Презъ нощта на 21. срещу 22. юний, 1. бригада получи заповѣдъ да настъпи на 22. юний къмъ г. Княжевацъ и го заеме.

Въ това време къмъ бригадата бѣха придадени следующитѣ части: 3. отдѣление отъ 1. артилерийски полски с. с.

полкъ, едно турско круповско с. с. отдѣление, 4. не с. с. отдѣление отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ, 1. планинска не с. с. батарея отъ 1. артилерийски планински полкъ, 1. рота отъ 5. пионерна дружина, 10. погранична дружина (две роти) и единъ взводъ конница отъ Лейбъ-Гвардейския на Н. В. коненъ полкъ.

Съгласно заповѣдта по дивизията № 104, форсирането на Кадж-Боазския проходъ трѣбваше да се извърши въ две колони: *дѣсна* — полковникъ Хаджиевъ — 65. и 66. п. полкове съ две планински не с. с. батареи, една пионерна рота и 8 конника, трѣбваше да настъпи по пжтя: Калугеръ, Сливовникъ, Върба, Ошани, Раяновци, за Г. Кръстина-Ревнина; едно странично прикритие (една дружина, две планински орждия и конницитѣ) трѣбваше да заеме Г. Тресакъ и да влезе въ свръзка съ г. Кула; *лѣва колона* — полковникъ Абаджиевъ — 1. п. бригада, съ придаденитѣ ѝ части, да следва по пжтя: Дубрава, Салашъ, Кадж-Боазъ, Ново-Корито; едно странично прикритие (една дружина, две планински не с. с. орждия, съ нѣколко конника) трѣбваше да заеме Росовити-Каменъ и с. Радичевацъ, като влезе въ свръзка съ 9. Плѣвенска дивизия. (Кроки № 1).

Бригадата (1.) настъпи въ следующия редъ:

Авангардъ

Полковникъ Семерджиевъ.

Отъ 5. п. Дунавски полкъ	2 дружини
Отъ 1. арт. пол. с. с. полкъ	1 батарея
Отъ 1. арт. план. не с. с. полкъ	4 орждия
Отъ 5. пионерна дружина	1 взводъ
Отъ конния взводъ	8 конника

Всичко: 2 др. 8 ор. 1 пион. взв. и 8 кон.

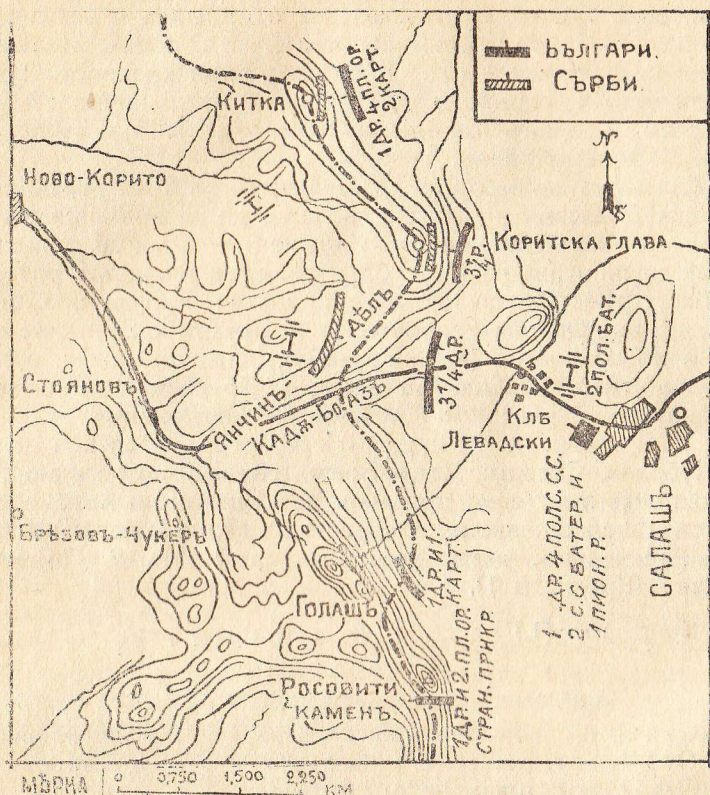
Да трѣгне отъ с. Салашъ, днесъ въ 6 ч. 30 м. пр. пл. и следва по пжтя: Салашъ, Ново-Корито, съ обектъ—заемане височинитѣ отъ дветѣ страни на пжтя, на около 2 кил. на изтокъ отъ с. Ново-Корито.

Лѣво странично прикритие.

Отъ 5. п. Дунавски полкъ	1 дружина
Отъ 1. арт. план. не с. с. полкъ	2 орждия
Отъ конния взводъ	8 конника

Всичко: 1 др., 2 ор. и 8 конника.

Да трѣгне отъ с. Салашъ, днесъ въ 9 ч. 30 м. пр. пл., и следва по пжтя: Салашъ, Росовити-Каменъ, Радичевацъ. Да влезе въ свръзка съ 9. Плѣвенска дивизия.

Кроки № 1
Боя при Кадж-Боазъ 22. юний

Главни сили.
Полковникъ Круневъ.

Отъ 5. пионерна дружина	3 взвода
Отъ 5. пех. Дунавски полкъ	1 др.
Отъ 1. арт. пол. с. с. полкъ	2 батар.
Отъ 2. пех. Искърски полкъ	2 друж.
Скорострелното круп. отдѣление	3 батар.
Отъ 2. пех. Искърски полкъ	1 друж.
Не скорострелното отдѣление	2 батар.
Отъ 2. пех. Искърски полкъ	1 друж.

Всичко: 5 др., 7 бат. и 3 взв. пион.

Да тръгнатъ отъ бивацитѣ си, преминаватъ презъ с. Салашъ, въ 10 ч. 30 м. пр. пл., и следватъ по пътя на авангарда за с. Ново-Корито.

Колонитѣ на дивизията трѣбваше да достигнатъ днесъ линията Г. Кръстина-Равнина, с. Ново-Корито, с. Радичевацъ.

Събранитѣ въ щаба на дивизията сведения за противника гласѣли, че той, на 20. юний, вечерята е заемалъ Кадж-Боазкия проходъ съ три застави; вечерята на 20. пристигналъ въ с. Ново-Корито 20. сборенъ полкъ (три дружини) съ шестъ не с. с. орждия. На 21. юний една дружина настъпила къмъ Янчинъ-Дѣлъ, поставила въ окопи четири орждия, а на височинитѣ, по на северъ — едно орждие. Тия сведения не съвпадаха съ действителността: противника заемаше височинитѣ Голашъ, Янчинъ-Дѣлъ и Коритски в. (Коритска глава), като бѣше разположилъ 4 не с. с. орждия на Янчинъ-Дѣлъ и две по на северъ. Споредъ казането на пленницитѣ, срещу нашата бригада действували два опълченски полка съ четири не с. с. стари орждия и съ картечници. Въоръжени бѣха съ еднозарядни бердановски пушки, съ димни патрони. Почти всички бѣха съ собствено облекло.

Боятъ се разигра на самата граница, която въ този участъкъ следва по билото на главния гребенъ на западнитѣ балкани. Характера на мѣстността е силно планински. Отдѣлни върхове достигатъ до 1400 м. Общо направление на планинската верига въ този участъкъ е отъ северъ къмъ югъ. Билото на Балкана обикновено е обраснало съ гъста и хубава букова гора, въ която водата е въ изобилие. Изключение прави само Кадж-Боазкия проходъ, който се образува между съвършено голата и каменлива Коритска-Глава, на северъ и върха Голашъ на югъ. По височината Янчинъ-Дѣлъ, която затваря фронтално Кадж-Боазкия проходъ, се забелѣзватъ редки горички. На северъ отъ Кадж-Боазкия проходъ горитѣ покриватъ само българския склонъ, а сръбския е съвършено голъ, така че граничната линия минава по западната окрайнина на гората, която е на самия водораздѣлъ. Изобщо българския склонъ е полегатъ и залесенъ, а сръбския стрѣменъ, голъ и скалистъ. Действията на 22. юний се извършиха въ участъка между Г. Кръстина Равнина и Росовити-Каменъ, между които се намира Кадж-Боазкия проходъ. Отъ тия два върха мѣстността се постепенно понижава къмъ прохода, като минава презъ върховетѣ Китка, Коритски (Коритска глава) и Голашъ.

Въ момента на тръгването на бригадата, получи се донесение, че противникъ има по височинитѣ Коритска-Глава и Китка. Началника на авангарда изпрати въ нея посока 2. дружина отъ 5. п. полкъ — капитанъ Сирмановъ — съ 4 планински не с. с. орждия, 2 картечници и 8 конника. На Коритска-Глава вече имаше една рота отъ 1. дружина на сжщия полкъ (отъ охранението — 3. рота). Въ сжщото време се получиха донесения, че и на Янчинъ-Дѣлъ и на Голашъ сжщо имало противникъ. Отъ полученитѣ донесения ставаше

ясно, че противника заема пограничната линия, гдето се е окопалъ. Предъ видъ близостъта му (разстоянието Салашъ — границата е три клм.) бригадата не можеше да продължи движението си въ походенъ редъ.

Позицията на противника бѣше твърде силна: Янчинъ-Дѣлъ е една обла височина, съ стръмни склонове, покрита не навредъ съ гори и е по-низка отъ съседнитѣ ѝ масиви Голашъ и Коритска глава. Янчинъ-Дѣлъ затваря долините на р. Кадж-Боазка. За да се завладѣе трѣбва по рано да се взематъ упорнитѣ пунктове по фланговетѣ, а именно: Коритска Глава и Голашъ. По-важни бѣха височинитѣ по лѣвия флангъ на противника, въ която посока настѣпваше дѣсната колона на дивизията (отдѣлната бригада), защото отъ тамъ се застрашаваше пѣтя на отстѣпленieto му презъ Ново Корито, освенъ това и мѣстността представляваше удобни подстѣпи.

При горнитѣ условия, командира на бригадата направи разпореждане: 1) главнитѣ сили да се подадатъ напредъ къмъ с. Салашъ; 2) началника на авангарда да изпрати една дружина (1. дружина отъ 5. п. полкъ капитанъ Дяковъ безъ 3. рота), съ една картечница и 8 конника, да завземе в. Голашъ и да продължи понататакъ движението си, за да обхване дѣсния флангъ на противника, равположенъ на Янчинъ-Дѣлъ, а другата дружина (2.) замина къмъ в. Китка съ сжщата целъ; 3) дружината отъ 5. п. полкъ, която е въ главнитѣ сили на колоната (4. дружина на подполковникъ Василевъ) да настѣпи отъ дветѣ страни на пѣтя Салашъ — Ново-Корито и атакува Янчинъ-Дѣлъ; 4) да излезе една полска с. с. батарея отъ главнитѣ сили и съвмѣстно съ тая отъ авангарда, да заематъ позиция въ долината, западно отъ с. Салашъ и да поддържатъ настѣпленieto на пехотата срещу Голашъ и Янчинъ-Дѣлъ; 5) въ маневрени войски да останатъ при с. Салашъ 2. п. полкъ. и другата полска артилерия. Въ това време, лѣвото странично прикритие (3. дружина отъ 5. п. полкъ майоръ Карамаждраковъ съ две планински орждия и 8 конника) настѣпваше къмъ Росовити-Каменъ.

Въ 12 ч. 30 м. пр. пл., бойната частъ настѣпи и завърза бой съ противника. Най-напредъ настѣпи дружината, насочена къмъ в. Голашъ. Тая дружина още предиущия денъ се бѣше подала значително напредъ; изпрати ѝ се въ подкрепление една рота отъ 3. дружина на 2. п. полкъ, която зае мѣстото на ротата, испратени нъ Коритска-Глава. Дружината настѣпи енергично и къмъ 2 ч. 30 м. сл. пл. зае в. Голашъ.

Въ 1 ч. сл. пл., артилерията откри огънь по Янчинъ-Дѣлъ и Голашъ; неприятелската артилерия отговори, но огъня ѝ бѣше съвършено недействителенъ. Подъ прикритието на артилерийския огънь, срѣдната дружина (4. отъ 5.

полкъ) настѣпи къмъ Янчинъ-Дѣлъ. Движението ѝ се извършваше почти по съвършено открита и силно обстрелвана отъ противника мѣстность. Когато тя достигна на 1000 — 1200 м. отъ неприятелскитѣ окопи, спрѣ се и се окопа, за да дочака резултата отъ действието на насоченитѣ срещу фланговетѣ части.

Отъ ротата, която се намираще къмъ Коритска-Глава (3. рота отъ 5. п. полкъ, подпоручикъ Пънговъ) се получи донесение, че действувала въ трудно проходима мѣстность и срещу неприятель, който ималъ и картечници, та ротата едвамъ щѣла на може да се задържи на заетата позиция; изпрати ѝ се, въ 2. ч. сл. пл., поддръжка отъ две роты отъ 3. дружина на 2. п. полкъ. Друга една рота отъ сжщата дружина се изпрати за да подтикне още напредъ срѣдната дружина, настѣпваща срещу Янчинъ-Дѣлъ (4. дружина отъ 5. п. полкъ). Въпреки тѣзи подкрепления, настѣпленieto този денъ отиваше много бавно.

Дружината, испратена къмъ в. Китка (2. отъ 5. п. полкъ), вследствие силно пресѣчената мѣстность, настѣпваше сжщо бавно. Къмъ 3 ч. сл. пл. се получи отъ нея донесение, че движението ѝ било преустановено, вследствие силенъ противникъ; испрати се заповѣдь, въ 4 ч. 40 м. сл. пл., да настѣпи веднага и непременно да завладѣе Г. Китка, отъ гдѣто да фланкира противника, разположенъ на Янчинъ-Дѣлъ, като се напомняше да се действува по-енергично. И действително, дружината ако и да бѣ донесла отъ в. Китка, че напредването ѝ е било спрѣно отъ силния неприятелски огънь, къмъ 6 ч. сл. пл. се спускаше вече отъ Коритска-Глава къмъ долината на Ново-Корито, следъ като влѣзла въ свръзка съ ротата на подпоручикъ Пънговъ и заела Китка.

Артилерията продължаваше да обсипва съ най-действителенъ (шрапнелъ) огънь неприятелскитѣ окопи, но противника упорствуваше и не напушаше окопитѣ си. Времето напредваше. Нѣмаше кога да се чака ефекта отъ обходящитѣ части, а частитѣ предъ фронта сжщо не можаха да се вдигнатъ. За да се сломи упорството на противника, бригадниятъ командиръ реши да форсира позицията отъ фронта и затова усили срѣдната дружина съ още две отъ маневрениитѣ войски (1. и 2. дружина отъ 2. п. полкъ). Къмъ 5 ч. сл. пл., неприятелската артилерия замлъкна окончателно, тогава една наша с. с. батарея (7.) се доближи до позицията на неприятеля и зае открита позиция, на 2 кил. отъ неприятелскитѣ окопи; тя съ точния си огънь сломи, най-последно, упорството на противника, който започна да напуска окопитѣ си. Като забелѣза това пехотата, дигна се, настѣпи и точно въ 5 ч. 45 м. сл. пл. изгони „на ножъ“ и последнитѣ защитници на позицията, като завладѣ Янчинъ-Дѣлъ и плени находящитѣ се тамъ

четири не с. с. орждия и две зарядни ракли. Противника остави и други две орждия и четири ракли на позицията, северо-източно от Ново-Корито.

Командира на крайната дясно-флангова дружина (2. отъ 5. п. полкъ) бѣ донесълъ отъ в. Китка, че напредването му е преустановено отъ силния неприятелски огънь. Вследствие на напредналото време и на обстоятелството, че фланговата дружина, върху която се възлагаха голѣми надежди, бѣше спрѣна, а освенъ това и вследствие настѣпилата силна буря, командира на бригадата реши да прекрати боя и, при невъзможността за преследване, да се затвърди за презъ нощта на линията: Китка, Янчинъ-Дѣлъ и северо-западния отрогъ на Голашъ, за което и донесе на началника на дивизията. На Янчинъ-Дѣлъ се искараха две с. с. полски батареи. Противника, съ остатъка отъ силитѣ си, бѣше отстъпилъ на височинитѣ Брезово-Било и Люти-Каменъ, но и отъ тамъ, следъ слаба престрелка, биде изгоненъ.

Лѣвото странично прикритие (3. дружина отъ 5. п. полкъ) въ тоя день настѣпило по пѣтя Салашъ, в. Устребъ, Росовити-Каменъ и отъ тамъ на с.-з. по билото за в. Голашъ, гдето престояло презъ време на боя, а следъ това преминало на височинитѣ, източно отъ с. Радичевацъ. Презъ всичкото време е било въ свръзка съ 1. дружина отъ 5. п. полкъ, но съ 9. п. дивизия не успѣло да влезе въ свръзка.

Частитѣ останаха да ношуватъ на позицията.

Отъ самото разпредѣление на силитѣ и даденитѣ имъ посоки съ заповѣдта по дивизията, за действията на 22. юний, се вижда ясно, че решителното действие трѣбваше да се прояви отъ дясната колона (отдѣлната бригада), която съ самото си появяване на Кръстина-Равнина щѣше да застави противника да очисти позицията, но случило се така, че тази бригада закжснѣла, поради лошия пѣтъ, та затова атаката се произведе само отъ нашата бригада. Отсъствието на дясната колона, обаче, се отрази трвърдѣ неблагоприятно на самия бой, защото противника, окопанъ на силнитѣ си позиции, упорствуваше дълго време предъ нашата атака и отстъпи само тогава, когато влѣзоха въ действие изпратенитѣ отъ нашата бригада обхващающа части.

Почти презъ цѣлия день валя дъждъ, а съ прекратяването на боя, къмъ 8. ч. сл. пл., една грозна буря, придружена съ силенъ градъ и дъждъ, се разрази надъ бойното поле. Ревътъ на орждията се замѣни съ този на стихията. Изморенитѣ отъ боя войници бѣха измокрени до коститѣ и така прекараха нощта на позицията.

Резултати отъ боя. Съ този бой се сломи съпротивлението, което противника се бѣше приготвилъ да окаже на пограничната линия; съ заемането отъ насъ пограничнитѣ

височини, осигури се дебуширането на нашитѣ войски презъ прохода Кадж-Боазъ.

Загуби. Противника имаше много убити. Нашитѣ загуби се виждатъ отъ следното сведение:

Отъ коя частъ	Убити		Ранени		Изгубени		Всичко		Забележка
	Офиц.	Войници	Офиц.	Войници	Офиц.	Войници	Офиц.	Войници	
2. пех. Искърски полкъ	—	10	1	66	—	10	1	86	Убития офицеръ е зап. подпоручикъ Вълвъ Георги Савовъ
5. Дунавски полкъ	1	13	1	157	—	6	2	176	
Всичко . .	1	23	2	223	—	16	3	262	

Трофеи: една 6-орждейна не с. с. батарея (безъ затворитѣ), много пушки и патрони и около 60-70 пленници.

На 23. юний бригадата продължи движението си съ цель да се атакува противника гдето го настигнемъ и завладѣе г. Княжевецъ. Тя настѣпи по пѣтя (или по-право безъ пѣтъ): Кадж-Боазъ, Радичевацъ, Щарбановацъ, Градишка-Чука, Княжевецъ, като изпрати полската артилерия и всичкия коларски обозъ по пѣтя на дясната колона, а прие отъ нея планинската артилерия.

Къмъ 8. ч. 50. м. сл. пл., следъ много труденъ планински походъ, авангарда стигна и се разположи на в. Градишка-Чука и кръстопѣтя — на югъ отъ нея. Главнитѣ сили, които се бѣха много разтегнаели, пристигнаха между 9 и 11 1/2 ч. сл. пл. и се разположиха на бивакъ между в. Градишка Чука и с. Щарбановацъ. Лѣвото странично прикритие остана да ношува на в. Орсова-Глава, а дясното — на вис. Извозникъ. Отъ твърде тежкия и продължителенъ маршъ, презъ гори и планини и безъ пѣтъ, частитѣ бѣха силно изморени.

Заповѣда се на дружината отъ авангарда, която бѣше резервъ на преднитѣ постове, заедно съ две орждия отъ авангардната батарея и всички придадени къмъ бригадата конници, подъ общото началство на майоръ Донева, да съставятъ *рекогносцировоченъ отрядъ*, който да тръгне отъ бивака си, на другия день, въ 5 ч. пр. пл. и действава по указанията, които ще му бждатъ предадени чрезъ капитана отъ щаба на дивизията Добруджански.

На 24. юний бригадата продължи движението си за гр. Княжевацъ въ следния редъ :

Авангарда — подполковникъ Диоловъ — две дружини отъ 2. п. полкъ, пионерната рота и една планинска батарея, тръгва въ 7 ч. пр. пл. отъ бивака и следва по пѣтя за село Локва, с. Берчиновацъ, гр. Княжевацъ.

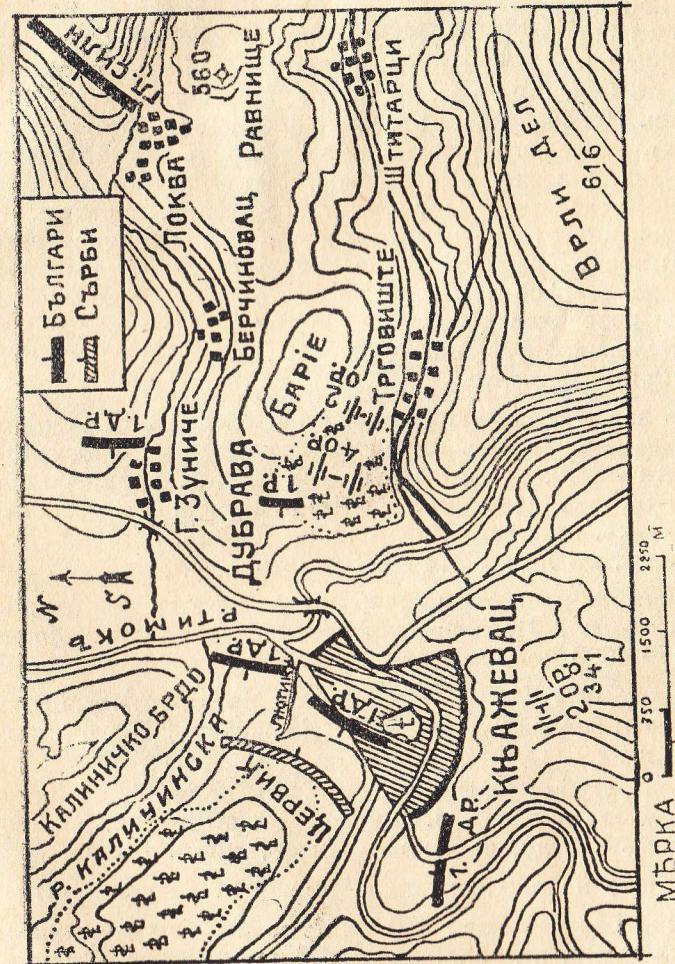
Дѣзното странично прикритие — тръгва сжщо въ 7 ч. пр. пл. отъ височ. Извозникъ, презъ височ. Прогонъ и с. Г. Зуниче.

Лѣвото странично прикритие — тръгва въ сжщия частъ отъ вис. Орсова Глава, презъ вис. Чойница и Равнище, за гр. Княжевацъ.

Главнитѣ сили — тръгватъ отъ бивака въ сжщия частъ и следватъ по пѣтя на авангарда.

За противника все още липсваха точни сведения. Обстоятелството, че е оставилъ незаета в. Градишка-Чука, показваше, че той за защита на града не разполага съ значителни сили. За провѣрка на противоречивитѣ сведения, назначи се отъ бригадата споменатия по-горе рекогносцировоченъ отрядъ, който да настѣпи по-рано отъ колоната, за да събере по-положителни сведения за противника. Той тръгна отъ Градишка-Чука въ 5. ч. 30 м. пр. пл., по пѣтя на движението си къмъ Княжевацъ, въ 9 ч., се натѣква на слаби неприятелски части, охраняющи мостовѣтъ и брода на рѣка Тимокъ, които следъ слаба престрелка прогонилъ, като се насочилъ презъ двата моста и брода съ по една рота. Артилерията на рекогносцировочния отрядъ зае позиция на вис. Търговище. Споредъ сведенията, които този отрядъ събра, въ Княжевацъ и по височинитѣ, западно отъ него, имало неприятелски части (кроки № 2). По заповѣдь отъ началника на дивизията, колоната на главнитѣ сили бѣше спрѣна на хребета Коноплице. Къмъ 10 ч. пр. пл., командира на бригадата настѣгна началника на рекогносцировочния отрядъ до лозята, по склоноветѣ на височината Барие, 2¹/₂ км. с.-и. отъ града, и лично рекогносцира неприятелското разположение. Къмъ 10 ч. 30 м. пр. пл., градътъ бѣше очистенъ и рекогносцировочния отрядъ се натѣкна на позицията на противника, оттатѣкъ града. Отъ рекогносцировката, която командира на бригадата направи, се оказа, че по вис. Цервикъ, с.-з. отъ града, имаше неприятелски части, които водѣха престрелка съ ротитѣ отъ рекогносцировочния отрядъ, настѣпващи по нея посока; сжщо така бѣха заети височината съ лозята и лесистата височина, северно отъ града. Забелѣза се и единъ взводъ конница, по лѣвия брѣгъ на р. Тимокъ, между с. Щитна и града. Изобщо силитѣ на противника се опредѣлиха около 2000 човѣка.

Командира на бригадата реши, че противника ще може да бжде отблъснатъ и града заетъ, само съ рекогносцировочния отрядъ, авангарда и страничното прикритие; а понеже полковитѣ командири бѣха назадъ, въ колоната на главнитѣ сили, които се задържаха до второ разпорѣждане при село Локва, той се зае самъ да ръководи съвмѣстнитѣ действия

Кроки № 2
Бой при Княжевацъ 24. юний

на тия части Прати нуждитѣ заповѣди (устни и писменни) на съответнитѣ началници и настѣпленieto се почна въ 11 ч. пр. пл. Частитѣ настѣпиха. Рекогносцировочната дружина (3. отъ 2. п. полкъ) отъ в. Горунакъ се насочи: три роти на в. Барие и една рота на в. Виноградско-Бърдо, но когато

къмъ лѣвия флангъ на рекогносцировочната дружина се приближи лѣвото странично прикрытие на колоната (3. дружина отъ 5 п. полкъ), което бѣше насочено да обхване сжщата височина, то на ротата се даде обектъ сжщо в. Барие. Следъ кратка, но твърде оживена стрелба, следъ като лѣвото странично прикрытие настъпи енергично и скрито се яви и обхвана дѣсниия флангъ на неприятеля и следъ като той забелѣжи напредването и на дружината (2. отъ 5. п. полкъ), която настъпваше вече къмъ лесистата височина, срещу лѣвия му флангъ, започна да отстъпва и безъ особенни перипетии въ боя, биде изгоненъ отъ позицията, къмъ 1 ч. 20 м. сл. пл. Преследванъ съ огънь, противника отстъпи въ безпорядкъ въ северо-западна посока презъ Виноградско-Бърдо, а нашиятъ заеха позицията му. Настъплението отиваше много бавно, вследствие на голѣмата горещина, липсата на артилерийска подготовка и трудността при преминаването презъ р. Тимокъ. Планинскитъ не с. с. батареи нѣмаха офицери — взводоветъ се командоваха отъ запасни подофицери, които не си разбираха работата и за това, въ време на боя, артилерията не принесе никаква полза; снарядитъ или прехвърляха, или недостигаха.

Следъ завземането на позицията, последната се раздѣли на участъци и се зае отъ авангарда, съгласно заповѣдата по бригадата № 50, отъ 24. юний, 3 ч. сл. пл., издадена при кжщичката на вис. Цервикъ, а главнитъ сили се разположиха на бивакъ, по лѣвия брѣгъ на р. Тимокъ, източно отъ гр. Княжевацъ, въ лозята на мѣстността Дубрава.

Днешния нашъ противникъ бѣше сжщо отъ III. позивъ, въ съставъ около 3-4 опълченски дружини, съ обща численостъ 2000 — 4000 човѣка, безъ артилерия.

Резултатъ отъ боя — изгонването на противника отъ позицията му и завладѣването на г. Княжевацъ, което много подигна духа.

Нашиятъ загуби: ранени — отъ 2. п. полкъ 1. офицеръ и 6 долни чинове и отъ 5. п. полкъ — 3 долни чинове, а всичко: 1 офицеръ и 6 долни чинове ранени; убити нѣма.

За числото на пленници сърби не е държано смѣтка.

Въ града се намѣриха: 430 сандѣци съ бердановски и Маузеровски димни патрони, една голѣма водна валцова мелница, една голѣма фурна, нѣколко склада съ брашно и жито, 10,000 готови изпечени хлѣбове, 800 платница за платки, 800 лѣтни куртки и панталони и друго облекло.

На 25. юний се взеха мѣрки за организиране тиловитъ учреждения и за откриване хлѣбопечене въ Княжевацъ и всичко се подтегна за по нататъшно движение къмъ Пиротъ.

— Нишъ. Точно тогава (къмъ 6 ч. 15 м. сл. пл.) се получи телеграмата № 6927 отъ шаба на I. армия (заповѣдъ по армията № 69), съ която се предписваше общо отстъпление въ наша територия.

III. Основно измѣнение плана на нашиятъ общи военни операции. Връщане отъ Княжевацъ и заемане отново изходното си положение на границата.

Пътуване обратно отъ Княжевацъ за Салашъ и отъ тамъ за гара Брусарци, за превозване на другъ фронтъ.
Заклучение за Княжевацката операция.

Телеграмата отъ командующия I. армия гласѣше, че „планътъ на нашиятъ общи военни операции се измѣнява основно, вследствие на което армията трѣбва да се оттегли назадъ и заеме отново изходното си положение на границата, на линията Чипровци, Салашъ и Раковица“. Това разпореждане бѣше така неочаквано и до толкова въ противоречие съ общото настроение, че изглеждаше невѣроятно.

1. бригада отъ 5. дивизия, съставляваща *срѣдната колона* на дивизията, се оттегли съ главнитъ си сили, на 26. юний, а съ ариергада си на 28. сжщи, следъ като разруши мостоветъ презъ р. Тимокъ и всички телеграфни линии и унищожихи грамадитъ хранителни и други припаси въ г. Княжевацъ, Обозитъ и артилерията, които минаха по коларския пътъ презъ с. Ново-Корито, въ 5 ч. 30 м. пр. пл., на 26. юний били вече при с. Салашъ, а 1. дружина отъ 2. п. полкъ, която заедно съ едно с. с. отдѣление ги охраняваше, бѣше вече заела бждещата наша авангардна позиция, за отбраната на Кадж-Боазския проходъ.

На 26. юний, въ 6 ч. и 10 м. сл. пл., началника на дивизията получи съобщение отъ командующия I. армия, че дивизията ще се превозва за Македонския театъръ, затова на 27. сжщи, продължихме движението си презъ г. Бѣлоградчикъ за гара Брусарци, отъ гдето ще се товаримъ на желѣзницата.

Бригадата, съ придаденитъ ѝ части, пристигна на 29. юний на гара Брусарци, гдето остана да чака редътъ си за превозване, неизвестно кжде.

Като заключение за Княжевацката операция ще кажемъ следното:

Възложената на нашата дивизия операция бѣше извършена редовно и успѣшно. Въ деня на форсиране границата,

отдълната бригада закъсна съ пристигането си, съ което се даде възможност на противника да се задържи малко по-дълго време на позицията при Кадж-Боазъ и се дадоха малко повече жертви отъ наша страна.

По бързината на прехвърлянето на нашата бригада въ долината на Тимокъ, безъ пътъ и по показаната износливост на хората и добитъка, щълата тази операция може да се признае образцова и твърде поучителна, защото, следъ като първия денъ, до късно, бригадата води твърде сериозенъ бой за завладяване прохода и следъ като половината отъ втория денъ се изгуби въ предаване и размъняване артилерията между бригадитъ, нашата бригада пакъ можа да достигне до вечерята, макаръ и късно, и да завземе височ. Градишка-Чука, отъ която владѣеше вече и долината на Тимокъ и самия Княжеваць. Съ сжщата бързина, пълень порядъкъ и достойна за забелъзване износливостъ се извърши и оттеглянето ни.

Изобщо, походътъ до Княжеваць и обратно бѣше твърде поучителенъ за всички части по разнообразността на препятствията и трудноститъ, които трѣбваше да се преодоляватъ въ планинската и едва достъпна мѣстностъ. За хода на войната обаче, този походъ, тъй извършенъ, като че ли е билъ вреденъ, защото освенъ даденитъ жертви и отсъствието ни въ най-критическитъ за България дни отъ тѣзи бойни полета, кждето се е решавала сждбата ѝ, той твърде зловредно повлия на духа и настроението на чиноветъ и частитъ отъ бригадата, които не разбираха причинитъ за оттеглянето ни.

Не можемъ да не споменемъ за единъ случай, характеризующъ сърбската подлостъ. Въ време на атаката на Янчинъ-Дѣлъ, на 22. юний, единъ нашъ взводъ се насочваше срещу единъ окопъ, въ който бѣха останали само двама сърби. Много ясно наблюдавахме всички, какъ тѣ и двамата, оставиха на земята пушкитъ си, станаха прави въ окопа и вдигнаха рже на горе въ знакъ, че се предаватъ. Нашитъ милосливи войници въ мигъ прекратиха огъня и се олжиха безпечно къмъ окопа; обаче, въ този моментъ едина сърбинъ сграбчи бързо пушката си, залѣгна въ окопа и отъ близко разстояние начена отново да стреля. Разбира се, че и двамата бѣха добре наказани на мѣстото отъ нашитъ войници за това коварство.

IV. Прехвърлянето ни въ долината на р. Ерма

Румъния ни обявява война. Презъ София, Сливница и Брезникъ за Трънъ.

Едва нашитъ южни армии бѣха започнали военнитъ действия срещу сърби и гърци, на 27. юний ни обяви война и Румъния, като нахлу въ България и се насочваше къмъ София. Въ това време 1. бригада пътуваше отъ в. Градишка-Чука, презъ г. Бѣлоградчикъ за гара Брусарци.

Щаба на бригадата тръгна отъ гара Брусарци за новия операционенъ театъръ, заедно съ единъ отъ ешелонитъ на бригадата, на 1. юлий, въ 6 ч. 30 м. сл. пл. По желѣзницата пътувахме до гара Сливница и отъ тамъ презъ г. Брезникъ, пристигнаха въ г. Трънъ, на 5. юлий пр. пл., — 2 п. полкъ и щаба на бригадата и се разположиха на бивакъ, на 1 1/2 кил. ю.-з. отъ града, между двата пътя, тамъ гдето на картата има буква Е. 5. п. полкъ бѣше задържанъ къмъ гара Мездра, за охранение ж.-п. линия, и пристигна при бригадата по-късно.

Тукъ нашата бригада влезе пакъ въ състава на славната III. армия, съ която бѣше воювала срещу турцитъ, презъ 1912. год. Командующъ армията е генералъ-лейтенантъ Р. Петровъ.

Операцията отъ Трънъ къмъ долината на Морава

Задачитъ на лѣвата Трънска група. Описание на мѣстността. Боеветъ на 7. юлий при в. Бубрежъкъ и в. Цвейна-Чука; 8. юлий — при в. Цвѣтковъ-Гробъ, 9. 10 и 11. юлий за в. Букова-Глава. Завземане Букова-Глава. Заключение за действията отъ 7. до 12. юлий.

Боеветъ срещу Плана, Църна-Трава и по-после срещу Въртопъ, на 13. — 18. юлий. Заключение.

Съ заповѣдь по III. армия № 67, отъ 2. юлий, съставя се „лѣва Трънска група“, подъ командата на началника на 5. Дунавска дивизия генералъ-майоръ Христовъ, състояща отъ: 1. бригада отъ 5. дивизия, 66. п. полкъ, отъ отдълната бригада, 1. бригада отъ 9. дивизия, 2. бригада отъ 1. дивизия, единъ ескадронъ отъ 3. коненъ полкъ и нѣколко артилерийски части.

Като първа задача на тази група било възложено да вземе мърки да се спре едно евентуално настъпление на противника въ посока Власина (Божица)—Трънъ—Съкирици-мостъ — Брезникъ. При изпълнението на тази задача иска се да се обърне внимание на пункта Дъсченъ-Кладенецъ, презъ който минава пътя Лъсковецъ — Трънъ, който има особено важно значение.

Следъ успешното изпълнение на тая първа задача и когато цълата група се съсредоточи, щѣло да се възложи, като втора задача на групата, да предприеме настъпване къмъ Власина — Враня.

Описание на мѣстността. Цѣлия районъ, по който предстоѣше да действува лѣвата Трънска група, има планински характеръ, съ срѣдняя височина 1000 — 1600 м. надъ морското равнище. Склоноветъ на височинитъ сж стръмни, нѣкъде до 20 — 40°, често покрити съ отдѣлни горички, които твърде много способствуватъ на отбраната. Върховетъ сж обли и повечето покрити съ пѣсачливъ и каменистъ черноземъ, удобенъ за окопни работи. Отъ голѣмо значение за насъ бѣха тѣзи възвишения, които като обржчъ обграждатъ долината на р. Ерма а именно: Вrabча, Мали-Руй, Дъсченъ-Кладенецъ, Рубина, Въртопъ. Църна-Трава, Плана, Букова-Чука, Бубрежккъ и Огорелица. По самата погранична линия и около нея се отдѣлятъ и пръскатъ, къмъ северъ отъ Власинското блато, възвишенията: Преслопъ, Криви-Дѣлъ, Калиска-Тумба, а къмъ югъ Панджинъ-Гробъ, Мал.-Стрешеръ, Вило-Коло. Гол.-Станъ и Просеникъ. Тѣзи възвишения, въ свръзка съ Власинското блато, заблаговременно завзети отъ противника и укрепени, макаръ и съ малки части, могатъ да затруднятъ проникването къмъ долината на р. Морава, както се и случи. Дължината на пограничната, линия между Дъсченъ-Кладенецъ и в. Просеникъ, е около 50 кил., а разстоянието, по въздушна линия, между г.Трънъ и р. Морава, право на западъ, е 44 кил. Горитъ, особено въ наша територия, сж въ голѣмо изобилие — тѣ покриватъ $\frac{1}{5}$ до $\frac{1}{4}$ отъ цѣлата мѣстность. Климатътъ е суровъ-планински. Мъглитъ и дъждоветъ, които по тѣзи мѣста даже и лѣтно време често продължаватъ по цѣли дни и седмици, пречатъ твърде много за ориентировката и спъватъ решителнитъ действия. Единствениятъ пжтъ, по който може да се движи полска артилерия и обози, е Трънъ-Клисура — Власина, къмъ долината на р. Морава. Този пжтъ е шосиранъ отъ г. Трънъ до с. Клисура и напълно удобенъ за движение на всички родове войски. Отъ Клисура до Власина движението е твърде затруднително, а отъ Власина нататакъ е възможно само по линията на границата и край Букова-Глава. Въ този районъ има и втори единъ пжтъ, по който, макаръ и съ голѣми затруднения, могатъ да

преминатъ всички родове войски. Той е: Трънъ, Вуканъ, Стойчовци, Огорелица, Цвейна Чука, Букова-Глава.

Съ заповѣдъ по III. армия № 69, на лѣвата Трънска група се заповѣда да настъпи съ главнитъ си сили, именно по този последния пжтъ, къмъ Букова-Глава — Панджинъ-Гробъ, като прикрива дѣсниа си флангъ съ силенъ флангардъ. Въ изпълнение на тази заповѣдъ, направиха се разпореждания по лѣвата Трънска група, съ заповѣдъ № 2, споредъ която командира на 1. бригада отъ 5. дивизия се назначава за началникъ на лѣвата колона (главнитъ сили) отъ сжщата група.

Ето изходното положение на колоната (кой части влизаха въ нея и кжде се намираха) на 5. юлий вечерята:

1) 2. п. полкъ (четири дружини), 3. отдѣление отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ, отъ 5. пионерна дружина 1. рота и една полурота отъ 2. рота и отъ 1. пионерна дружина единъ телеграфенъ взводъ, бѣха разположени на бивакъ на 1 $\frac{1}{2}$ кил. юго-западно отъ г. Трънъ, между главната и авангардната позиции.

2) Отъ 66. п. полкъ една дружина—на авангардната позиция, а другитъ три дружини и три батареи (3. 4. и 8.) отъ 4. артилерийски полски с. с. полкъ—на главната позиция.

3) Отъ 38. п. полкъ две дружини бѣха изнесени напредъ: 1. дружина съ четири не с. с. орждия отъ 1. артилерийски планински полкъ на вис. Огорелица (623), а 3. дружина, съ две с. с. орждия отъ сжщия планински полкъ на вис. Церова-Китка (626). 2. дружина отъ 38. п. полкъ, заедно съ щаба на полка, още не бѣха пристигнали.

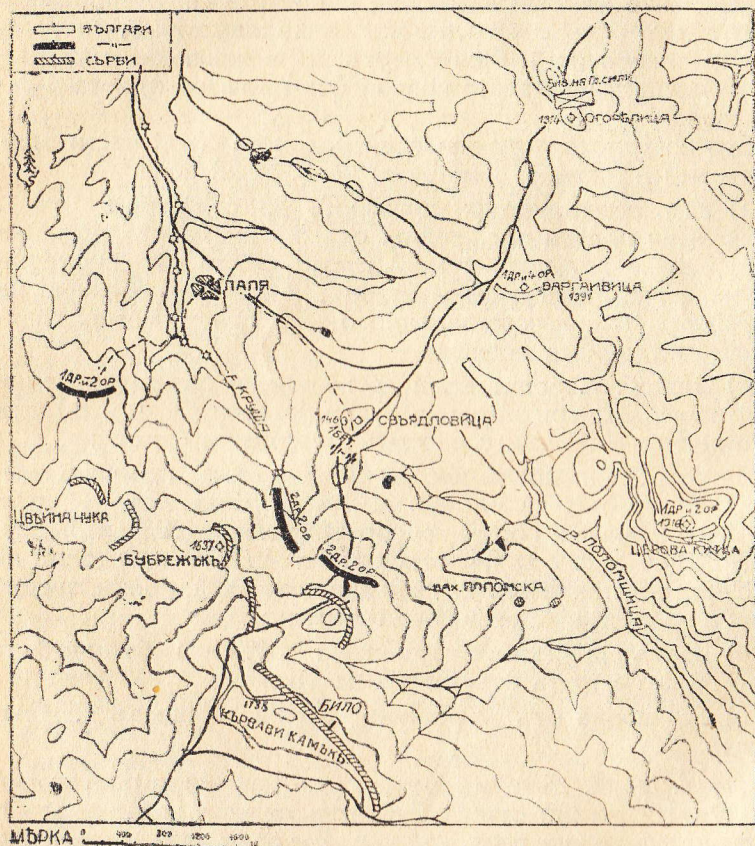
4) Дветъ дружини, картечната рота и щаба на 5. п. полкъ бѣха на пжтъ отъ София за Трънъ.

5) Ескадрона отъ 7. коненъ полкъ бѣше въ с. Главановци.

На 6. юлий, лѣвата колона подъ началството на командира на 1. бригада отъ 5. Дунавска дивизия, тръгна отъ г. Трънъ по посочения пжтъ къмъ в. Букова-Глава, подъ прикритието на флангардъ (три дружини, една полска с. с. батарея и единъ коненъ взводъ), настъпващъ по шосето Трънъ-Клисура. Този день колоната ношува на в. Огорелица, а флангарда — при Махла Кебапова.

На 7. юлий колоната настъпи отъ в. Огорелица за да атакува противника, разположенъ на вис. Цвейна-Чука, Бубрежккъ и Букова-Глава, въ следующия редъ (Кроки № 3): а) подполковникъ Антоновъ, съ две дружини отъ 66. п. полкъ, две орждия отъ 1. планински артилерийски не с. с. полкъ и петъ конника отъ 7. коненъ полкъ, настъпва рано сутринята за да атакува Цвейна-чука; б) подполковникъ Сантурджи-

евъ, съ две дружини отъ 38. п. полкъ, две орждия отъ 1. планински артилерийски с. с. полкъ и петъ конника отъ 7. коненъ полкъ, настъпва за да атакува Бубрежъкъ; в). подполковникъ Дагарадиновъ, съ една дружина отъ 66. п. полкъ, две орждия отъ 1. планински артилерийски не с. с. полкъ и петъ конника отъ 7. коненъ полкъ, настъпва презъ с. Паля,

Кроки № 3

Атака на в. в. Бубрежъкъ и Цвейна-чука на 7. юлий

в. Койна-Чука за Цвейна-Чука, за да атакува този пунктъ отъ къмъ северъ; г). подполковникъ Атанасовъ, съ една дружина отъ 38. п. полкъ и една дружина отъ 2. п. полкъ съставлява маневрени войски на колоната, като следва по пжтя Огорелица — Цвейна-Чука.

Отъ горнитъ разпореждания се вижда, че командира на бригадата реши най-напредъ да изгони противника отъ

Бубрежъкъ и Цвейна-Чука, а следъ това да насочи колоната къмъ Букова Глава. Заслужава да се отбелжи, че отъ частитъ, съставляващи 1. бригада отъ 5. Дунавска дивизия, оставаше въ подчинение на командира на бригадата само една дружина отъ 2 п. полкъ. Всички други части бѣха нему чужди.

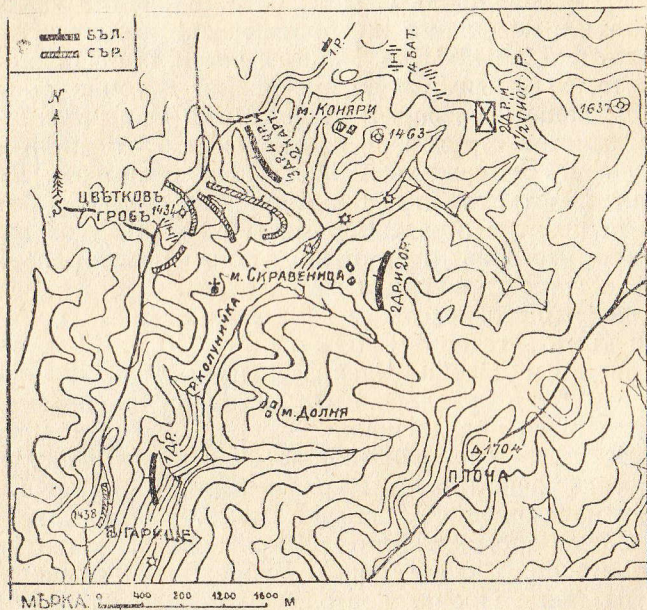
Сутринта гжста мъгла покриваше цѣлата околностъ. Не се виждаше по-далечъ отъ 20 кр. По тази причина и поради много лошия и труденъ за движение пжтъ, частитъ отъ колоната вмѣсто въ 5 ч., тръгнаха въ 6 ч. 30 м. пр. пл. и движението ставаше бавно, особено това на колоната, която настъпваше презъ с. Паля — най-важната посока, понеже водѣше на фланга на противника, разположенъ на Бубрежъкъ и Цвейна-Чука. Нашитъ части, подъ прикритието на мъглата, се доближиха до противника и точно въ 9 ч. 30 м. пр. пл., нашата срѣдна и лѣва колони се развърнаха, завързаха пехотна стрелба съ изненадания противникъ на Цвейна-Чука и Бубрежъкъ и настъпиха енергично. До като се водѣше пехотната стрелба, една отъ полскитъ батареи зае открита позиция при в. Свръдловица, но не успя да изстреля десетина изстрела и противника почна да отстъпва. Планинскитъ батареи придружаваха пехотата. Следъ $\frac{1}{2}$ часова престрелка, нашата пехота се хвърли „на ножъ“, изгони противника къмъ Цвѣтковъ-Гробъ и къмъ 10 ч. 30 м. пр. пл. зае Бубрежъкъ и Цвейна-Чука. Изненадания противникъ (нѣколко роти, безъ артилерия) бѣ оставилъ на бивака котлитъ съ храната си нераздадена.

Вследствие на нашето енергично настъпване, скоро противникътъ очистилъ и Кървави-Камъкъ и Плоча, въ която посока настъпваше 2. бригада отъ 5. дивизия (кроки № 4.)

Следъ прогонванието на противника, нашитъ части се закрепиха на Цвейна-Чука и Бубрежъкъ и очакваха 2. Бригада да заеме Плоча, което се извърши едвамъ къмъ 3 ч. сл. пл.. Следъ това движението ни къмъ Цвѣтковъ-Гробъ се продължи (височината между Букова-Глава и черквата Св. Архангелъ), където отстъпилъ противника отъ Цвейна-Чука, Бубрежъкъ и Плоча. Почна се борбата за завладѣването на височината Цвѣтковъ-Гробъ, която, сама по себе си силна, бѣ увенчана съ окопи и на нея противника имаше четири не с. с. орждия. Бѣше разпоредено дружината на подполковникъ Дагарадиновъ да атакува лѣвия флангъ на противника, подполковникъ Антоновъ съ три дружини — фронта и подполковникъ Сантурджиевъ — дѣсния флангъ. Артилерията зае позиция на Бубрежъкъ и Цвейна-Чука, гдето дочака подравнението си съ срѣдната и лѣвата колони на подполковникитъ Антоновъ и Сантурджиевъ. Противникътъ, къмъ 4 ч. сл. пл., започна да обстрелва силно съ артилерийски огънь движението на дружината на подполков-

никъ Дагарадиновъ и излизането на една полска с. с. батарея на позиция при Цвейна-Чука. Къмъ 5 ч. сл. пл., пехотенъ бой не бѣше се още започналъ, понеже дружинитѣ не бѣха се още доближили до окопитѣ на Цвѣтковъ-Гробъ. Лѣвия флангъ на бойния редъ бѣше достигналъ, къмъ 5 ч. 30 м. сл. пл., до р. Слатина, коритото на която е въ стрѣменъ, каменистъ и непроходимъ на всѣкъде долъ, който имаше нужда отъ подробно рекогносциране.

И така, поради бавното напредване на пехотата, причинено отъ силно пресѣчения характеръ на мѣстността, а та-

Кроки № 4

Атаката на в. Цвѣтковъ-гробъ на 8. юлий

ка сѣщо и по причина на силната неприятелска позиция на Цвѣтковъ-Гробъ, въпросната позиция не можѣ да бѣде атакувана сѣщата вечеръ, а времето напредваше и тъмнината настѣпваше. По тѣзи причини, къмъ смръкване, частитѣ отъ нашата колона успѣха да достигнатъ и се разположиха за презъ нощта, както следва: подполковникъ Дагарадиновъ — на западното подножие на Цвейна-Чука; подполковникъ Антоновъ — на височинитѣ, западно отъ Мах.-Коняре; подполковникъ Сантурджиевъ — по лѣвия брѣгъ на р. Слатина, до надписа „Св. Архангелъ“, дето се и окопаха Полската артилерия остана на мѣстата си (една отъ батаре-

итѣ — на Цвейна-Чука, а другитѣ на върха Бубрежкѣ); маневренитѣ войски — при Цвейна-Чука. Презъ нощта се изпращаха патрули за поддържане контактъ съ противника, разположенъ на Цвѣтковъ-Гробъ. Парковитѣ взводове на частитѣ бѣха вече пристигнали и се намираха при с. Вуканъ.

2. п. полкъ (флангарда) този день имѣ несполука, единствената въ цѣлата война. Флангарда на полковникъ Круневъ атакувалъ вис. Плана (806'8), но контра-атакуванъ съ превъзходни сили, отстъпилъ въ безпорядѣкъ и съ голѣми загуби по височинитѣ на западъ отъ Джинчовци. Въ подкрепа на флангарда, командира на конната бригада отъ с. Паля изпратилъ презъ Кострошовци, два оскадрона, а началника на 5. дивизия, като узналъ отъ командира на 7. коненъ полкъ, за отстъплението му, изпратилъ, къмъ 4 ч. 50 м. сл. пл., 4. дружина отъ 5. п. Дунавски полкъ (отъ маневренитѣ войски на групата) и къмъ 5 ч. 50 м. сл. пл. — единъ ескадронъ отъ 7. коненъ полкъ, по посока Паля — Кострошовци, за да излѣзатъ въ флангъ на евентуално настѣпилитѣ сръбски войски.

Нашитѣ загуби отъ боя на 7. юлий бѣха: отъ 38 п. полкъ — ранени 10 долни чинове и безъ вестъ пропаднали 5 долни чинове; отъ 66. п. полкъ — убити 5 долни чинове, ранени 57 долни чинове и безъ вестъ пропаднали 7 долни чинове, а всичко 84 долни чинове.

Трофеи — при Мах. Коняре се намѣриха 8 котли съ войнишка храна, много палатки и офицерски багажи.

За действията на 8. юлий последва заповѣдъ по лѣвата група № 4., споредъ която колоната на полковникъ Абаджиевъ трѣбваше да атакува и завладѣе височинитѣ Цвѣтковъ-гробъ и Букова-Глава, а колоната на полковникъ Софрониевъ — да съдействува на това, като се държи отбранително срещу в. Царица и с. Божица. Следъ заемаването на Букова-Глава, трѣбваше да се заеме и Панджинъ-Гробъ.

Начало на действията бѣше назначено за насъ 6 ч. пр. пл., а за частитѣ отъ колоната на полковникъ Софрониевъ — 4 ч. 30 м. пр. пл.

Цвѣтковъ-Гроби е най-лѣвия флангъ отъ масива Гарище разположенъ между рѣкитѣ Мутница и Слатина, съ гласисообразни склонове, отъ които северния е покритъ съ високъ храсталакъ, а източния и южния склонове на Цвѣтковъ-Гробъ бѣха увенчани съ солиденъ общъ пехотенъ окопъ, добре приспособенъ къмъ мѣстността. Северния лесистъ склонъ бѣше по-слабо заетъ отъ противника и се явяваше единствено достѣпния за по-безнаказано приближаване къмъ противника. Изхождайки отъ това, командира на бригадата, съ разпорѣжданията си насочи ударѣтъ отъ с.-и. посока, по лесистия северенъ скатъ, срещу лѣвия флангъ на противника,

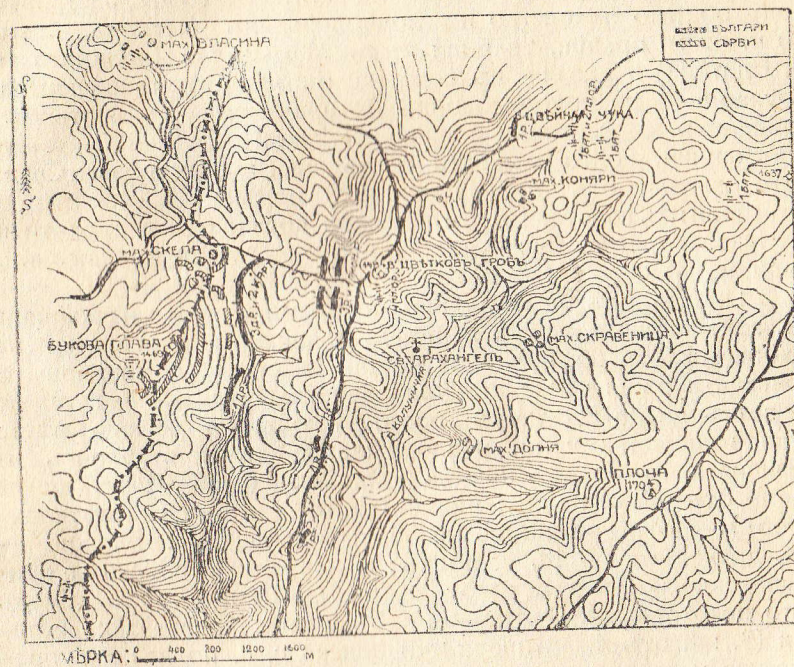
а именно: а) полковникъ Антоновъ — да настѣпи въ 6 ч. пр. пл. по хребета, по който бѣше заповѣдано вчера да настѣпи подполковникъ Дагарадиновъ и атакува лѣвия флангъ на неприятелската позиция на Цвѣтковъ-гробъ, като се стреми да го обхване. Картечните отъ 2. п. полкъ, находящи се въ маневрениѣ войски, своевременно да се притеглятъ при бойната частъ; б) подполковникъ Сантурджиевъ — да настѣпи въ 6 ч. пр. пл., противъ дѣсниѣ флангъ на неприятелската позиция на Цвѣтковъ-гробъ и го атакува, като насочи и по фронта слаби части. Да поддържа тѣсна свръзка съ тритѣ дружини отъ колоната на полковникъ Софрониевъ, настѣпващи южно отъ него презъ Мах.-Долня за Букова-Глава; в) полковникъ Парасковъ (4 батареи и 1 дружина) — да заеме позиция при Цвейна-чука и съдействува на атаката. Тритѣ роты да прикриватъ артилерията, а едната да се изпрати на височината, гдето е на картата отдѣлната голѣма буква „К“ на северъ отъ надписа „Мах.-Скела“, за да охранява отъ къмъ северъ.

И този денъ настѣпленieto отиваше бавно по причина на трудно достѣпния характеръ на мѣстността, голѣмата презъ деня горещина и наченалия забелѣжено да отпада войнишки духъ. Противника бѣше увенчалъ силната позиция Цвѣтковъ-гробъ съ два реда окопи. За импулсиране настѣпленieto, командира на бригадата заповѣда на артилерията, разположена на Цвейна-Чука, да обстреля противника, разположенъ въ окопитѣ си.

Въ това време се получи заповѣдъ да се спре атаката, понеже неприятелскитѣ части застрашавали фланга и тила на V. армия, та нашата 2. бригада се праца да се яви въ тилъ на този противникъ, а 1. бригада да охранява тила и фланга на полковникъ Софрониевъ отъ къмъ Панджинъ-гробъ. По поводъ на това, направиха се нужднитѣ разпорѣждания, които, впрочемъ, скоро бѣха отменени.

Между това, къмъ 12 ч. 15 м. сл. пл., между колоната на подполковникъ Антоновъ и противника се завърза пехотна стрелба, която постепенно се усилваше. Намѣси се и артилерията, която откри огнь срещу противника, разположенъ изъ гората, по северния склонъ на Цвѣтковъ-гробъ, и засипа окопитѣ на противника. Неговата артилериѣ слабо отговаряше. Къмъ 3 ч. сл. пл., се забелѣза едно движение въ неприятелскитѣ вериги, разположени между храсталцитѣ, по северния склонъ на Цвѣтковъ-гробъ; тѣ, подъ натиска на огъня на стрелцитѣ отъ 66. п. полкъ и този на артилерията, като че почваха постепенно да отстъпватъ. За поддържане контакта съ противника, командира на бригадата заповѣда 66. п. полкъ да изпрати една рота въ рекогносцировоченъ отрядъ, която настѣпи скрито, презъ горичката, край 4. дружина отъ сѣщия полкъ и се яви отъ къмъ лѣвия флангъ на

противника. Къмъ 3 ч. 30 м. сл. пл., тая рота завърза силна престрелка; командира на полка я подрепи съ една дружина и се завърза ожесточена стелба, спирането на която бѣ трудно. Вследствие на това, командира на бригадата заповѣда на колоната да настѣпи решително напредъ. Младитѣ войници, каквито имаше много въ 66. полкъ, не влизали до сега въ сериозенъ бой, особено виждайки, че противника е разколебанъ, настѣпиха решително напредъ и поддържани отъ артилерията, въ непродължително време успѣха да се явятъ отъ къмъ лѣвия флангъ на противника; този послед-

Кроки № 5.

Атаката на в. Букова-Глава на 11. юлий.

ния изненаданъ отъ това бързо настѣпление на нашитѣ части и опасявайки се да не бжде хванатъ въ пленъ, бързо почна да отстъпва къмъ Букова-Глава (кроки № 5). Нашата артилериѣ щомъ забелѣза отстъплението на противника отъ окопитѣ му, силно почна да го обстрелва и последния удари въ паническо бѣгство. Къмъ 5 ч. 30 м. сл. пл., противника биде принуденъ да очисти Цвѣтковъ-гробъ. Боятъ се продължи и окончателно свърши следъ заемането на дѣснофланговата височина на масива „Гарище“, която се зае отъ дружината

на 18. п. полкъ окончателно въ 7 ч. 30 м. сл. пл. Успѣхътъ въ този бой се дължи изключително на 66. п. полкъ, който безъ подкрепата на 38. п. полкъ, зае отличната позиция на противника. Следъ изгонване на противника отъ Цвѣтковъ-гробъ, той отстъпи на Букова-Глава; 66. п. полкъ веднага зае западнитъ и севернитъ склонове на позицията и почна да се затвърдява. Дружинитъ отъ 38. п. полкъ почти че не вземаха участие, понеже настѣпваха твърде бавно и пристигнаха следъ като 66. п. полкъ бѣше вече изгонилъ противника. Тритъ дружини отъ 18. п. полкъ, които бѣха опредѣлени да помогнатъ при атаката на Цвѣтковъ-гробъ, настѣпили подъ общото началство на подполковникъ Петковъ. Къмъ 10 ч. 45 м. пр. пл., тѣ били къмъ Мах-Долня (долината на р. Слатина) и влезли въ свръзка съ нашата лѣвофлангова дружина — на подполковникъ Дагарадиновъ. Тукъ мъглата изведнажъ се вдигнала и тѣ се намѣрили на 50—100 кр. отъ противника, който почналъ силно да ги обстрелва. Следъ като излезли отъ строя около 300 човѣка, дружинитъ се прѣснали изъ гората. По после, дветъ дружини били върнати на в. Чука, а едната била участвувала въ атаката на височина Гарище.

Предъ видъ на напредналото време, умората на войницитъ, закѣснението на 38. п. полкъ и слабата подготовка на войницитъ отъ 66. п. полкъ за нощни действия, командира на бригадата реши да не атакува веднага Букова-Глава, а да се затвърди на Цвѣтковъ-Гробъ, за което на самото мѣсто отпаде следнитъ устни разпореждания: дѣсниятъ флангъ на позицията, въ остѣпъ назадъ дори до Цвейна-Чука, да се заеме отъ 66. п. полкъ; лѣвия (двата ската да Цвѣтковъ-Гробъ) — отъ дружинитъ на 38. п. полкъ; вис. Гарище — отъ дружината на 18. п. полкъ; маневренитъ войски се притеглиха до източнитъ склонове на Цвѣтковъ-Гробъ. Следъ като пехотата зае Цвѣтковъ-Гробъ, дветъ полски с. с. батареи (3. и 4. отъ 4. артилерийски полски с. с. полкъ) се премѣстиха и заеха позиция въ центъра на дѣсниятъ флангъ, задъ самия върхъ, а другитъ батареи останаха по мѣстата си — на Цвейна-Чука. Обаче, когато вече частитъ се бѣха окопали на позицията на Цвѣтковъ-Гробъ, командира на бригадата получи екстренна заповѣдъ отъ командуещия III. армия, който въ това време билъ задъ позицията, да атакува веднага Букова-Глава. Командира на бригадата назначи за целъта тритъ дружини отъ 38. п. полкъ, заедно съ пионерната рота, подъ началството на командира на сѣщия полкъ — подполковникъ Атанасовъ. Дружинитъ отъ 66. п. полкъ и батареитъ оставаха да се държатъ здраво на позицията на Цвѣтковъ-Гробъ. Направиха се всички предварителни разпореждания и назначенитъ за атаката части настѣпиха едвамъ къмъ 11 ч. сл. пл. по посока отъ къмъ Мах. Стайковиче-

ва, съ целъ да се произведе нощната атака отъ северна посока. Обаче тази атака биде отмѣнена по заповѣдъ, въ 1 ч. 40 м. презъ нощта, къмъ което време веригитъ бѣха вече достигнали на около 1200 кр. отъ окопитъ на противника.

Загубитъ въ боя на 8. юлий бѣха: Отъ 66. п. полкъ убити 1 офицеръ и 32 долни чинове, ранени 1 офицеръ и 327 долни чинове и пропаднали 36 долни чинове; отъ 38. п. полкъ — ранени 3 долни чинове.

Въ този бой за пръвъ пѣтъ се забелѣжи, че между раненитъ войници имаше 15 — 20 души самонаранени, преимущественно въ рѣцетѣ. За тази цѣль тѣ избираха време, когато преминаваха презъ една горичка, за да не бждатъ забелѣжени отъ другаритъ си.

Въ този бой бѣ тежко раненъ въ корема, и до вечерта почина, храбриятъ командиръ на 66. п. полкъ подполковникъ Антоновъ Юрданъ. Той е втория полкови командиръ, когато бригадата дава жертва въ война. Според височайшата заповѣдъ № 45. отъ 25. Септемврий 1914. г. съ която се изключватъ отъ списъцитъ на армията убититъ и починалитъ отъ рани и болести офицери, се вижда, че отъ цѣлата армия има убити трима командири на пехотни полкове; двата отъ тѣхъ е дала нашата бригада (полковникъ Петровъ Иванъ и подполковникъ Антоновъ Юрданъ).

Презъ нощта на 8. срещу 9. юний, командира на 1. бригадата получи отъ началника на лѣвата група следната заповѣдъ: „На полковникъ Софраниевъ положението е твърде незавидно и възможно е утре рано да отстъпи. Ще е нужно да заемете нѣкоя централна позиция, за да обезпечите отстъплението на полковникъ Софраниевъ, па и своето. Преди да се разбере положението на полковникъ Софраниевъ, утре сутриннѣта, рано, не предприемайте атака на Букова-Глава. Чакайте за това особена заповѣдъ.“ Независимо отъ това, всички други сведения за противника говорѣха, че значителни подкрепления му идатъ на Букова-Глава отъ разни посоки. Предъ видъ на това и щаба на армията предписваше да се премине къмъ отбранителни действия. Понеже колоната на полковникъ Софраниевъ водѣше атака срещу в. Царица, то на колоната на полковникъ Абаджиевъ се заповѣда да побърза да се затвърди на Цвейна-Чука, гдето ще чака изхода на атаката.

Характера на терена и взаимното положение на Цвѣтковъ-Гробъ и Плоча диктува да се заеме отъ нашата бригада Цвейна-Чука, преди да е паднала Плоча въ рѣцетѣ на противника. За това, командира на бригадата направи разпореждане да отстъпятъ частитъ на Цвейна-Чука. Това направи той много неохотно, защото за завладѣването на Цвѣтковъ-Гробъ, отъ който сега остѣпвахме, се дадохъ предишния день толкова скѣпи жертви, между които и самия ко-

мандирь на 66. п. полкъ. При все това, той остави на Цвѣтковъ-Гробъ, за всѣки случай, въ видъ на ариергардъ, една дружина и една полска с. с. батарея (на поручикъ Тешевъ), подъ началството на подполковникъ Дагарудиновъ, съ задача: да го задържа упорно, да като останалитѣ сили се оттеглятъ на Цвейна-Чука. Отстъплението започна въ 6 ч. пр. пл. (на 9. юлий) скрито, подъ прикритието на мъглата.

Въ момента, когато главнитѣ сили достигнаха Цвейна-Чука, а ариергарда щѣше да напуска Цвѣтковъ-Гробъ (въ 1 ч. 45 м. сл. пл., на 9. юлий), командира на бригадата получи по телефона заповѣдь отъ начальника на групата, щото повѣрената му колона да се върне, да заеме обратно Цвѣтковъ-Гробъ и да атакува Букова-Глава. Тази втора заповѣдь е като резултатъ отъ изхода на боя съ колоната на полковникъ Софрониевъ, предъ когото противника билъ отстъпилъ. Въ изпълнение на това, прати се по-скоро заповѣдь на ариергарда да не се сменя отъ Цвѣтковъ-Гробъ, следъ това повърнаха се обратно и другитѣ части на колоната и почнаха бързо да заематъ старитѣ си позиции — на Цвѣтковъ-Гробъ. Противника забѣлежилъ това наше оттегляне и повторно настѣпление, и почна съ силенъ артилерийски огънь да обстрелва пжтя на движението ни и тила на позицията на Цвѣтковъ-Гробъ, чийто артилерийски огънь много попречи на нашата артилерия да заеме вчерашнитѣ си позиции.

Въ распореджане на командира на 1. бригада бѣха останали: две дружини (1. и 4.) отъ 38. п. полкъ, четири дружини отъ 66. п. полкъ, 1. рота отъ 5. пионерна дружина, единъ ескадронъ и четири полски с. с. батареи (три отъ 4. артилерийски и една отъ 1. артилерийски полкове). Тѣзи сили, къмъ 5 ч. сл. пл., на 9. юлий, бѣха разположени на Цвѣтковъ-Гробъ така: *дясно участъкъ* — подполковникъ Дагарудиновъ — 2 $\frac{1}{2}$ дружини отъ 66. п. полкъ; *лъво участъкъ* — подполковникъ Атанасовъ — 1. дружина отъ 38. п. полкъ и 4. дружина отъ сжщия полкъ, безъ една рота; *въ маневрени войски* — капитанъ Вълковъ две роти отъ 66. п. полкъ и пионерната рота. 3. дружина отъ 66. п. полкъ бѣ оставена на Цвейна-Чука, съ назначение да охранява артилерията тамъ и съобщенията ни отъ къмъ долината на р. Ерма, а една рота отъ 4. дружина на 38. п. полкъ, сжщо прикритие на артилерията. Артилерията зае позиция по батареино, именно: две батареи отъ 4. артилерийски полкъ на източния скатъ на Цвѣтковъ гробъ, една батарея отъ 1. артилерийски полкъ и планински две с. с. и четири не с. с. орджия — около букувата „а“ на надписа „Мах.-Коняре“, съ фронтъ къмъ митницата „Власина“ и една батарея отъ 4. артилерийски полкъ при Цвейна-Чука, съ фронтъ на западъ и северо-западъ.

Настѣпление не бѣше възможно, понеже противника силно обстрелваше подстъпитѣ съ артилерийски огънь и изглеждаше че възнамѣрява да премине въ настѣпление. Канонадата продължи до смръкване. Боятъ се свърши този день само съ силна артилерийска престрелка и незначителни стълкновения между преднитѣ части. До вечерята, на 9. юлий, частитѣ усилваха позицитѣ си, като отъ време на време се водѣше артилерийска борба, безъ нѣкои особени резултати. Противника не пестѣше снарядитѣ и съ голѣма готовность обстрелваше всѣка появила се цель. Колонитѣ заносваха на достигнатитѣ пунктове, предъ неприятелската позиция. Презъ нощъта, отъ наша страна се испращаха патрули, които да държатъ постояненъ контактъ съ противника и да го безпокоятъ. Нощъта мина безъ никакви инциденти.

10. юлий е втория день на боя срещу Букова-Глава и Панджинъ-Гробъ. Отъ вечерята последва заповѣдь, споредъ която настѣплението ще се почне не по-късно отъ 5 ч. пр. пл., като нашата колона почне да настѣпва въ момента, когато се подравни съ свързочния отрядъ на подполковникъ Василевъ, който ще настѣпи на югъ отъ насъ и който, въ своя редъ, трѣбваше да трѣгне, когато лѣвата колона на полковникъ Софрониевъ се подравни съ него.

Сутринъта на 10 юлий, когато се дигна мъглата, започна слаба артилерийска стрелба отъ наша и отъ противникова страна. Къмъ пладне противника усили артилерийския си огънь: отъ 1 ч. 30 м. до 2 ч. сл. пл. той обстреля силно центъра на позицията, а главно наблюдателния пунктъ на командира на бригадата. Нашата артилерия рѣдко отговаряше. Огъня бѣше доста силенъ, обаче безъ особени резултати; загуби отъ тази стрелба имахме: убитъ единъ федфелбелъ и ранени 8 войници и 4 коня.

Естествено силната позиция Букова-Глава бѣше зета твърде силно съ стрелци въ двурусни окопи и противника постоянно се усилваше въ численность. Батареитѣ му бѣха разположени при постъ Божички, на Букова-Глава и при митницата. Командира на бригадата разполагаше само съ петъ дружини за атакуването на тази силна позиция.

Къмъ 9 ч. 30 м. пр. пл. се получи отъ началника на групата заповѣдь, въ смисълъ: ако противника противъ насъ е много силенъ и указва упорно съпротивление, да се укрепимъ добре на заетитѣ пунктове и не хабимъ силитѣ си въ не сигурна атака. Ние се окопахме солидно и презъ всичкото време испращахме патрули, които да държатъ контактъ съ противника. Между това, сжщия день — 10. юлий — къмъ 4 ч. 30 м. сл. пл., командира на бригадата получи заповѣдь отъ начальника на групата, че споредъ неговитѣ наблюдения, неприятелскитѣ сили предъ насъ били твърде незна-

чителни и артилерията му едва ли е повече отъ две батареи, разположени по взводно въ разни пунктове, затова да се настъпни решително по цѣлата линия, като се насочатъ части и на фланговетъ. Начало на настъплението за всички — за дветъ колони и за свързочния отрядъ — точно въ 5 ч. 30 м. сл. пл., днесъ. Въ тази заповѣдь хвърля се въ очи нарочното намаляване и умаловажаване силитъ на противника, което поне по отношение на Букова-Глава не бѣше вѣрно и на началници на групата бѣше извѣстно истинското положение. Той въ реляцията си самъ се опровергава, като за тѣзи ужъ две батареи се произнася така: „Отъ всѣка точка на дългия сѣрбски фронтъ се виждаха блѣсъцитъ на орждията и свѣтлината отъ прѣсканията на шрапнелитъ“. — За това настъпление се направиха следнитъ разпореждания: насочи се 1. дружина отъ 38. п. полкъ на фронта, а три дружини отъ 66. п. полкъ срещу лѣвия флангъ на противника. Батареитъ на свързочния отрядъ откриха огънь, въ 5 ч. 30 м. сл. пл., а нашитъ въ 6 ч., обаче пехотата не можеше да премине въ решително настъпление, както бѣ заповѣдано. Свързочния отрядъ едвамъ къмъ 7 ч. 30 м. сл. пл. пристигна на вис. Гарище, а за колоната на полковникъ Софрониевъ донесе, че била на 1 1/2 кил. назадъ отъ него. Командира на бригадата дойде до заключение, че ако би настъпилъ самъ, то неговата атака би била изолирана и съ съмнителенъ успѣхъ, а понеже и времето бѣше вече напреднало, той заповѣда на частитъ да останатъ за презъ нощъта на заетитъ позиции, съ съответни мѣрки за охранение.

Артилерийския бой този день продължи до 9 ч. сл. пл. въ тъмнината и мъглата. Той рельефно посочи грѣшката при избора на нашата артилерийска позиция, затова презъ нощъта, срещу 11., артилерията ни зае, макаръ и по-отдалечени, по-удобни позиции, именно: батареята отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ, заедно съ планинскитъ орждия, останаха на вчерашната си позиция при буквата „а“ отъ надписа „Мах.-Коняре“; тѣзи отъ 4. артилерийски полски с. с. полкъ се премѣстиха и заеха позиции, едната при Цвейна-Чука, а другата по западнитъ склонове на Бубражъкъ — изъ дърветата. Мъглата и силния дъждъ не позволиха да се предприеме нѣщо и презъ нощъта.

Този день (10. юлий) се получи следната телеграма отъ помощникъ-главнокомандующия: „Твърде бързи преговори, за сключване на примирие и миръ, се водятъ съ Сърбия и Гърция. Има голѣма вѣроятностъ, че следъ нѣколко дни ще имаме миръ, обаче, за да можемъ да се надѣваме, че той нѣма да ни лиши отъ плодоветъ на нашитъ победи надъ Турция, крайно необходимо е да се удържимъ на заетитъ си позиции, за да не ни свари мира съ нѣкое поражение. . .

11. юлий. За този день обекта на нашата колона бѣ сжщия — атаката на Букова-Глава, която представлява отъ себѣ си единъ, почти отдѣленъ, конусообразенъ масивъ, съ стръмни спускове (50 — 60°), прошарени съ рѣдка гора, която не достига до политъ. Рано сутринъта, началника на групата заповѣда на командира на 1. бригада да испрати къмъ Букова-Глава рекогносцировочни части, съ цель да се узнае дали противника не е отстъпилъ, тѣй като полковникъ Софрониевъ билъ достигналъ на 1000 кр. до неприятелскитъ окопи, безъ да бжде обезпокояванъ. Ако се укаже, че е отстъпилъ, то да се заеме Букова-Глава, а ако не е, да се чака ефекта отъ колоната на полковникъ Софрониевъ. Испратенитъ напредъ за тази цель патраули, следъ като водиха престрелка съ противника, се завърнаха и доложиха, че противника заема позицията си както вчера. Къмъ 11 ч. пр. пл., началника на групата, като съобщи на командира на 1. бригада че свързочния отрядъ билъ на 1000 кр. отъ Панджинъ-Гробъ и че противника е ангажиранъ отъ решителното настъпление на 2. бригада и застрашенъ отъ обходната колона на полковникъ Софрониевъ (подполковникъ Диоловъ съ 4. дружина отъ 2. п. полкъ), която заела в. 771, заповѣда да преминемъ и ние въ настъпление. За тази атака оставахъ въ сила разпорежданията отъ предишния день. А тѣ бѣха следнитъ: три дружини отъ 66. п. полкъ, съ планинскитъ орждия, подъ началството на подполковникъ Сантурджиевъ, да атакуватъ лѣвия флангъ на Букова-Глава; 1. дружина отъ 38. п. полкъ да действа по фронта, като настъпи въ широкъ фронтъ презъ р. Мутница и атакува Букова-Глава отъ къмъ фронта; три роти отъ 3. дружина на 66. п. полкъ и пионерната рота — въ бригадна поддържка — да следватъ, подъ началството на подполковникъ Атанасовъ, задъ 66. п. полкъ; полската с. с. артилерия, подъ общото управление на подполковникъ Велчевъ, да поддържа настъплението на пехотата; 3. дружина отъ 2. п. полкъ, охраняюща съобщенията ни, да остане при в. Койна-Чука (603).

Настъплението се почна въ 12 ч. по пладне, когато мъглата се бѣше почти вдигнала, като най-напредъ артилерията откри огънь по противника на Букова-Глава. Настъплението на пехотата отначало отиваше доста енергично, обаче когато тя достигна на около 1400 кр. отъ окопитъ на противника, последния откри силенъ пехотенъ и картеченъ огънь по нея, изъ малки окопани и добре маскирани групи окопи по крайнината на гората (по източния скатъ на Букова-Глава). Това принуди бойната частъ да се спре и окопае. Понататъкъ настъплението отиваше доста бавно. Противника, споредъ както го знаѣхме и отъ по-рано, не бѣ тѣй слабъ, както гласѣха сведенията на началника на групата, и заемаше, освенъ нѣколко яруснитъ окопи по вис. Букова-

Глава, но още и редъ окопи, по северното подножие на сжщата височина изъ горичкитѣ. За поддържане настѣпление-то, командира на бригадата заповѣда на артилерията да прехвърли огъня си и обстреля горичката около Мах. Стаиковичева. Като се почне отъ 12 ч. по пладне, до 4 ч. 30 м. сл. пл., по цѣлия фронтъ се водѣше усилена пехотна стрелба; артилерийската отъ време на време се прекъсваше.

Къмъ 2 ч. 15 м. сл. пл., бойната частъ бѣ приминала долѣтъ между Букова-глава и Цвѣтковъ-Гробъ и почна да се възкачва по склоноветѣ на Букова-Глава, силно обстрелвана отъ неприятеля. Забелѣзваше се, че неприятелски войници преминаваха отъ горнитѣ окопи въ по-долнитѣ. Настѣплението стана трудно, особено трудно бѣ то за 66. п. полкъ, въ чийто участъкъ противника имаше добре окопани въ гората картечници. Въ време на настѣплението се разкри, че противника заема не само Букова-Глава, но и махлитѣ Стойковичева и Скела, като отъ последната насочилъ части за обхващане дѣсния флангъ на 66. п. полкъ. За противодействие на въпросния обхватъ, командира на този полкъ заповѣдалъ на дружинитѣ, които настѣпвали къмъ лѣвия флангъ на Букова-Глава, да спратъ настѣплението и се окопаятъ, а частъ отъ полковата си поддържка насочилъ срещу обхващаната неприятелска частъ, която по този начинъ задържалъ. Това бѣ къмъ 5 ч. сл. пл., въ което време колоната заемаше следното положение: три дружини отъ 66. п. полкъ, съ планинскитѣ орждия — окопани на 1200 кр. отъ окопитѣ на противника на Букова-Глава и на около 600 кр. отъ преднитѣ му пунктове; една дружина отъ 38. п. полкъ — по дѣсния брѣгъ на р. Мутница; три роти отъ 66. п. полкъ (другата рота е прикритие на артилерията) и една пионерна рота — въ маневренни войски, задъ дѣсния боенъ участъкъ. Въ това положение, къмъ 6 ч. 30 м. сл. пл., командира на бригадата спрѣ настѣплението на цѣлата колона и заповѣда частитѣ да се окопаятъ на достигнатата линия, а презъ нощта да усилятъ окопитѣ си.

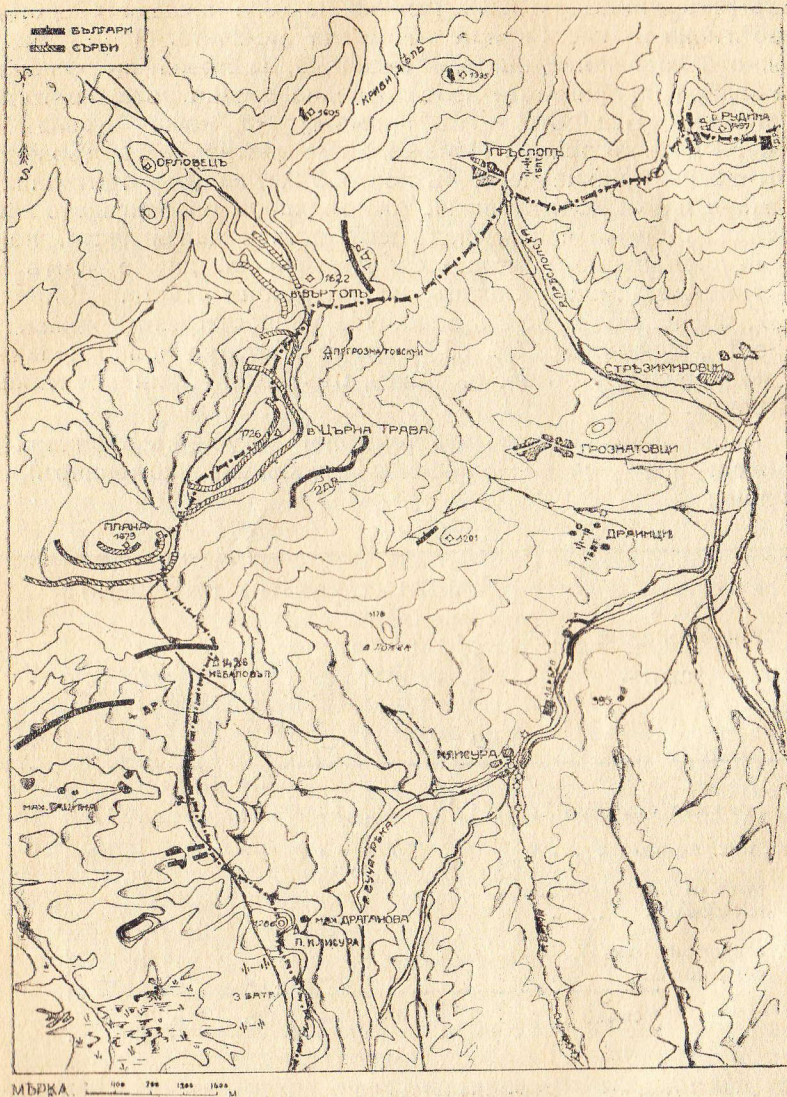
Къмъ 8 ч. сл. пл., сжщия денъ (11. юний), противника откри отъ Букова-Глава силна пехотна и картечна стрелба противъ нашитѣ части, но тѣ се задържаха на позициитѣ си. Сжщо такава стрелба била открита и срещу свѣрзочния отрядъ, отъ който една рота отъ 5. п. полкъ и две отъ 38. п. полкъ, които били въ дружинна поддържка, отстъпили и се разпръснали. Така сжщо и отъ обходната колона — 4. дружина отъ 2. п. полкъ — подполковникъ Диноловъ, контратакувана презъ нощта, напуснале позицията си въ безредие. Къмъ 11 ч. сл. пл. адютанта на 38. п. полкъ доложи на бригадния командиръ, че споредъ личното съобщение на подпоручикъ Поповъ, испратенъ за свѣзка къмъ колоната на подполковникъ Васи-

левъ (свѣрзочния отрядъ), частитѣ на този последния се били разбѣгнали и вис. Гарище оставала не-заета. Предъ видъ важното положение на тази височина, на лѣвия ни флангъ, командира на бригадата изпрати веднага една рота, която да я заеме а друга рота — въ промежутъка между лѣвия ни флангъ и вис. Гарище. Понеже бѣше опасно да се държатъ частитѣ въ положението, въ което бѣха, защото противника можеше да ни контратакува, то командира на бригадата заповѣда: бойната частъ, следъ като остави малки части, които да поддържатъ контактъ съ противника, да се помѣсти въ тѣмнината малко назадъ, на по-удобни мѣста. Въпреки това, обаче, 66. п. полкъ заносчува на достигнатата линия, а само 1. дружина отъ 38. п. полкъ се отдрѣпна малко назадъ, за подравняване съ 66. п. полкъ, отъ когата бѣше се малко отдѣлила.

Този денъ иммахме чувствителни загуби въ офицери и войници (въ туй число единия дружиненъ командиръ), а именно:

Наименование на частитѣ	УБИТИ		РАНЕНИ		ИЗГУБЕНИ		Забележка
	Офицери	Войници	Офицери	Войници	Офицери	Войници	
1. дружина отъ 38. п. п.	1	—	—	32	—	11	
66. пех. полкъ	1	4	4	91	—	28	
1. рота отъ 5. пионерна дружина	—	—	—	1	—	—	
1. ескадронъ отъ 7. ко- ненъ полкъ	—	—	—	2	—	—	
Всичко	2	4	4	126	—	39	

На 12. юлий сутринта, мъгла и ситенъ дъждъ; испратенитѣ рано патрули, за поддържане контактъ съ противника, доложиха, че окопитѣ на противника били праздни; той презъ нощта отстъпилъ къмъ Кушлинъ-Гробъ и Чемерникъ. Нашитѣ патрули се искачиха, къмъ 10 ч. пр. пл., безпрепятственно на самия връхъ на Букова-Глава. Испратиха се малки рекогносцировочни отряди, които сжщо така безпрепятственно заеха височината. Следъ това, командира на 1. бригада заповѣда: дружината отъ 38. п. полкъ да се искачи бързо на височината, гдето да се окопае до пристигането на 66.

Кроки № 6

Атакитѣ на в. в. Въртопъ, Църна-Трава и Плана на 13.—18. юли

п. полкъ, а на командира на 3. ескадронъ отъ, 7. коненъ полкъ, се заповѣда да се отправи за разузнаване по граничните мѣстности между р. Ерма и Власинското блато, отъ Букова-Глава на северъ предъ постъ Власина, постъ Клисурса, вис. Плана, Църна-Трава, Въртопъ включително (Кроки № 6)

Ако всичката тази мѣстность се окаже очистена отъ противника, да предаде на полковникъ Панайотовъ, на вис. Пресплопъ, заповѣдта на генералъ Христовъ, да заеме вис. Въртопъ, а на полковникъ Круневъ, да заеме височината Плана и Църна-Трава.

Всички мислѣхме, че противника е въ общо отстъпление, обаче не излезе така.

Къмъ 5 ч. сл. пл. (на 12. юлий) нашето разположение бѣше следното: Букова-Глава се заемаше отъ 66. п. полкъ, съ една планинска не с. с. батарея (четири орджия) и една полска с. с. батарея, а дружината отъ 38 п. полкъ, заедно съ останалитѣ части, бѣха въ маневрени войски, на дѣсния флангъ на позицията — на Цвѣтковъ-Гробъ.

Като заключение за действията ни отъ 7. до 12. юлий включително ще кажемъ следнитѣ нѣколко думи:

Съ заемането на 12. юлий пр. пл. височината Букова-Глава, нашата колона (1. бригада) изпълни възложената и на 6. юлий задача. До заемането на Букова-Глава колоната трѣбваше да води боеве за завладяването на вис. Бубрежкѣ Цвейна-Чука и Цвѣтковъ-Гробъ. Изобщо ходътъ на действията, начиная отъ 7. до 12. юлий, бѣше доста бавенъ, въпреки многото напомнания и подсещания отъ командващия III. армия, когото се искаше часъ по скоро да се спуснемъ въ долината на р. Морава. Това бѣше и нашето желание и стремление, но следнитѣ обстоятелства не позволиха: 1) колоната бѣ съставена отъ части не запознати помежду си отъ мирно време и на които много отъ началнитѣ за пръвъ пътъ виждаха единъ другото; 2) особения характеръ на мѣстността; 3) постояннитѣ дъждове и мъгли и 4) не тъй силния духъ на частитѣ. Отличили се офицери въ петъ дневнитѣ боеве, изключая командири на 66. п. полкъ, нѣмаше. Забелѣзваше се у всички една физическа умора, а въ частитѣ едно желание, штоо съседа да извърши по-важната и трудна работа. Противника, скритъ въ окопитѣ си, правѣше впечатление на слабъ духомъ и страхливъ, той търсѣше мораленъ импулсъ въ голѣмото количество артилерийски снаряди, които испращаше къмъ насъ.

На 13. юлий станаха нѣкои измѣнения въ състава на нашата колона. Отъ 38. п. полкъ останаха само 3. и 4. дружини, а другитѣ две, съ щаба на полка, заминаха за гр. Трънъ. Сжшо 2. дружина отъ 2. п. полкъ замина за с. Врабча. Планинскитѣ орджия се предадоха на колоната на полковникъ Хаджиевъ (който замѣсти командира на 2. бригада полковникъ Софрониева), а отъ тази колона се предадоха къмъ нашата две полски с. с. батареи. Командира на 5. п. полкъ, съ 2. и 4. дружини, сжшо влезе обратно въ състава на нашата колона.

Този денъ последваха разпореждания за по-нататъшните ни действия, а именно: заповѣдваше се щото на 14. сжщи да се произведе обща атака на противника отъ всички армии. Отъ нашата колона се образуватъ две рекогносцировочни (дѣсна и срѣдна) колони, съ назначение да разкриятъ мѣстонахождението и разположението на главните сили на противника, за което:

а) *Дѣсна колона* — подполковникъ Сантурджиевъ, отъ 66. п. полкъ две дружини, отъ 4. артилерийски полски с. с. полкъ една батарея, отъ 3. ескадронъ на 7. коненъ полкъ десетъ конника и отъ 1. рота на 5. пионерна дружина единъ взводъ, да настѣпи по линията на границата, въ северна посока, къмъ Плана, Въртопъ, за да очисти пограничните височини до Плана и по нататакъ, отъ дребните неприятески части и да влезе въ контактъ съ неговите главни сили, следъ разкриването имъ.

б) *Срѣдна колона* — полковникъ Семерджиевъ отъ 5. п. полкъ една дружина, отъ 38. п. полкъ две дружини, отъ 3. ескадронъ на 7. коненъ полкъ десетъ конника и отъ 1. рота на 5. пионерна дружина 1. взводъ, да настѣпи по пѣтя Шоинъ-Ридъ, Кушлинъ-Гробъ, за да настигне противника и разкрие разположението на главните му сили.

Тѣзи рекогносцировочни колони да трѣгнатъ точно въ 12 ч. по пладне днесъ, 14. юлий. Следъ като дѣсната колона достигне Мали-Мостъ, да влезе въ свръзка съ срѣдната колона и по-нататъшните действия на двете колони да се обединятъ, като колоните си помагатъ взаимно.

Подполковникъ Стояновъ, отъ 66. п. полкъ две дружини и отъ 4. артилерийски полски с. с. полкъ една батарея, да заеме позиция на Букова-Глава, като лѣвия си флангъ допре на Димина-Чука (1510) включително и да се утвърди на нея така солидно, щото да бжде готовъ за посрещане всѣка евентуалностъ, като най-бдително наблюдава.

г) *Поддрѣзки* — капитанъ Даневъ отъ 5. п. полкъ една дружина и отъ 1. рота на 5. пионерна дружина два взвода, да се разположатъ задъ дѣсния флангъ на позицията Букова-Глава.

Началника на артилерията да постави на позиция останалите две с. с. батареи на в. Цвѣтковъ-Гробъ, съ предназначение да обстрелва подстѣпите, идящи отъ фронта с. Клисуре — поста Клисуре къмъ в. Цвейна-Чука. Дружината на майоръ Доневи — отъ 2. п. полкъ, разположена северно отъ в. Койна-Чука, да трѣгне едновременно съ дѣсната, рекогносцировочна колона и да се прибере при полка си.

Освенъ нашата *дѣсна* и *срѣдна* рекогносцировочни колони, съгласно заповѣдта по лѣвата Трънска група № 7,

испращаше се отъ частите на 2. бригада още и *лѣва* колона — подполковникъ Цвѣтановъ (2 дружини, 1 с. с. и 1 не с. с. планински артилерийски взводове) презъ Стрешаръ за Сурдулица, която трѣгнала въ 2 ч. сл. пл.

Съ сжщата заповѣдъ по лѣвата Трънска група, командира на 1. бригада бѣ назначенъ за началникъ на дѣсния участъкъ на позицията именно: отъ Димина-Чука (1510) включително до Букова-Глава. До вечерта този денъ, както и презъ нощта срещу 14. юлий, нищо особено не се случи. Частите укрепваха Букова-Глава.

Колоната на подполковникъ Сантурджиевъ настѣпи въ 3 ч. 20 м. сл. пл. а тази на полковникъ Семерджиевъ въ 6 ч. 10 м. сл. пл. Срѣдната колона много закъсна, а поради нея и дѣсната, понеже командира на 5. п. полкъ късно пристигна съ частите си. Къмъ 7 ч. 15 м. сл. пл. когато дѣсната рекогносцировочна колона бѣ стигнала съ предния си отрядъ около Иванови-Градини, а артилерията на срѣдната колона минаваше по пѣтя Букова-Глава — Сурдулица, по западните скатове на Букова-Глава, противника почна да обстрелва тази последията съ артилерийски огънь отъ къмъ в. Станина-Грамада, което трая около единъ часъ, обаче снарядите не я достигаха. Това застави колоната да свърне на югъ отъ пѣтя, на закрито, отъ където трѣгна въ 12 ч. сл. пл. и стигна на Шоинъ-Ридъ чакъ въ 2 ч. пр. пл., на 14. юлий и то само съ една батарея, понеже другата въ това време сж я изтегляли още. Пѣтя билъ много каленъ, особено при р. Люта-Бара и орждията затъвали до главините на колелетата. Неприятелските патрули, които били срещнали по пѣтя, отстѣпили.

Нашата дѣсна рекогносцировочна колона биде усилена съ още една дружина (3.) отъ 66. п. полкъ, която трѣгна отъ Букова-Глава въ 6 ч. 30 м. сл. пл. Надвечеръ слаби неприятелски части открили огънь срещу патрулите на дѣсната рекогносцировочна колона отъ къмъ Мах.-Гацина. Противника заемалъ съ главните си сили в. в. Плана и Църна-Трава.

Сведенията за противника на 13. юлий вечерта бѣха: въ сѣдловината — източно отъ Киевацъ (рота 873) има бивакъ за около 2 $\frac{1}{2}$ — 3 дружини, малко по-на изтокъ, около надписа „Яворъ“, забелѣзали шесть артилерийски окопи. По ската, северно отъ Кивска-Чесма, се движела около една дружина и вис. Чемерникъ и съседите ѝ били увенчани съ окопи, въ които имало неприятелски войници. По билото на Стрешаръ се забелѣзаль неприятелски резервъ.

За действията на 14. юлий трѣбваше: 1) рекогносцировочните колони да продължатъ действията си отъ предидущия денъ, а именно: а) *дѣсната колона*, усилена съ една дружина и две батареи, трѣбваше, въ 5 ч. пр. пл., да начене

усилена рекогносцировка към Плана, която да се завърши съ решителна атака; б) *сръдната колона* — да прикове противника на мѣстото му; в) *лъвата колона*, подъ ржководството на полковникъ Хаджиевъ, да продължи движението си въ 5 ч. пр. пл., и се постараетъ съ дребни части да проникне въ долината на р. Морава; г) отрядитѣ на полковницитѣ Панайотовъ и Круневъ да съдействуватъ на атаката на дѣсната колона, за което общото ржководство на действията на тѣзи два отряда и на дѣсната колона се възложи на командира на 1. бригада.

Отрядитѣ на полковницитѣ Панайотовъ и Круневъ се състояха отъ следнитѣ части:

1. *Отряда на полковникъ Панайотовъ*: 2. и 4. дружини отъ 37. п. полкъ и $\frac{1}{2}$ батарея (две с. с. орждия) отъ 1. артилерийски планински с. с. полкъ.

2. *Отряда на полковникъ Круневъ*: 1. и 3. дружини отъ 2. п. п., 9. батарея отъ 1. артилерийски полски с. с. полкъ, $\frac{1}{2}$ батарея (две с. с. орждия) отъ 1. артилерийски планински с. с. полкъ и 3. ескадронъ отъ 7. коненъ полкъ (безъ 20 конника).

Изходното положение на тѣзи два отряда и на дѣсната колона въ момента когато щѣше да се почне ржководеното отдѣлнитѣ имъ действия отъ командира на 1. бригада бѣше следното: отряда на полковникъ Панайотовъ — по западнитѣ склонове на Рудина и на Криви-Дѣлъ; този на полковникъ Круневъ — на Чуковецъ (571), а дѣсната колона на подполковникъ Сантурджиевъ — северно отъ постъ Клисуря. Командира на бригадата временно си избра мѣсто на $\frac{1}{2}$ клм. — южно отъ постъ Клисуря и се свърза съ телефонъ съ дѣсната колона и съ щаба на групата, който на обѣдъ пристигна на Букова-глава. За свръзка и съобщение съ отрядитѣ на полковницитѣ Панайотовъ и Круневъ не се разполагаше съ никакви технически средства, затова се свързаха съ конна летяща поща; разстоянието по въздушна линия, въ планинска мѣстность, бѣше до първия 13 кил., а до втория 10, поради което ржководеното действията имъ бѣше много трудно.

Считаме за необходимо да кажемъ нѣколко думи за характера на мѣстността и за позицията на противника, която задържа толкова дни напредването на тѣзи отряди. Отъ боя, които бѣ ималъ отряда на полковникъ Круневъ още на 7. юний срещу Църна-Трава, въ качеството му на флангардъ, а тѣй сжщо отъ този, воденъ отъ колоната на подполковникъ Сантурджиевъ на 13. юлий, сжщо и отъ сведенията на полковникъ Панайотовъ, се вадѣше заключение, че противника се е укрепилъ на Плана-пл., състояща се отъ масивитѣ Въртопъ, Църна-Трава и Плана. Плана-пл. заема командующе положение относително

разположението на отрядитѣ, които действуваха срещу нея. Мѣстността до подножието на въпроснитѣ масиви има пресѣченъ характеръ и е покрита съ храсталаци и горички. Обаче отъ подножието къмъ върховетѣ на масивитѣ Въртопъ, Църна-Трава и Плана мѣстността, на разстояние около 1200-1500 кр., е открита, стрѣмна и лишена отъ най-малкитѣ подстѣпи. Противника бѣ старателно овенчалъ съ окопи самитѣ върхове, а склоноветѣ на масивитѣ отъ къмъ наша страна бѣ разоралъ съ много-ярусни окопи, добре приспособени къмъ мѣстността. Имаше даже отдѣлни окопчета за часовитѣ. При този трудно достъпенъ характеръ на мѣстността, предъ разположението на противника, и липсата на подстѣпи, атаката му бѣ дѣло трудно; тя бѣ възможна само при силната и ефикасна поддръжка на артилерията, или пъкъ ношно време. Ако простата дефиниция на крепостъ е позиция безъ флангове, то Плана-пл. въ това отношение се приближава повече къмъ крепостъ, отъ колкото къмъ полска позиция. Каза се по-горе, че атаката бѣ възможна или ношно време, или денемъ, при силна и ефикасна артилерийска поддръжка, обаче такава нашата пехота не можеше да очаква, по причината на характера на мѣстността. Нашитѣ четирѣ полски с. с. батареи отъ които, тритѣ въ участъка на подполковникъ Сантурджиевъ и едната въ този на полковникъ Круневъ, не можеха да взематъ живо участие въ боя, защото мѣстността не позволяваше да излѣзатъ на удобни позиции; тѣ бѣха разположени въ низко и огъня имъ бѣ не ефикасенъ срещу противникъ скритъ въ дълбокитѣ си окопи. А за ношни действия частитѣ не бѣха вече надеждни. Артилерията на противника бѣше на Плана въ три групи, но не можа да се опредѣли дали тѣзи групи сж отъ по две, или отъ по четири орждия. Отъ къмъ вис. Станина-Грамада и Върло-Присое сжщо стреляха две артилерийски групи, койко фланкираха нашата дѣсна рекогносцировочна колона (на подполковникъ Сантурджиевъ).

Ходътъ на боя на 14. юлий бѣ следния: *отряда на полковникъ Панайотовъ* почналъ настѣпление отъ Преслопъ срещу Въртопъ въ 11 ч. пр. пл. Движението било извънредно трудно и бавно, по причина, отъ една страна, трудния характеръ на мѣстността, отъ друга — задръжката, която причинявали скрититѣ изъ гората малки групи неприятелски стрелци и отъ трета — гъстата мъгла. Нощта настѣпила и сварила отряда подаденъ извънредно малко напредъ, по източнитѣ склонове на Въртопъ, западно отъ с. Преслопъ. — *Отряда на полковникъ Круневъ* настѣпилъ отъ вис. Чуковецъ въ 11 ч. 35 м. пр. пл.; въ 2 ч. сл. пл. се разгналъ въ боенъ редъ, западно отъ с. Сухи-Долъ и вечерта безъ бой достигналъ западно отъ с. Драинци — Мах.-Кебапова, по близкото до последната. Настѣплението на колоната на подполковникъ

Сантурджиевъ, при която бѣше и командира на бригадата, се сжщо забави, по причина на гжстата мъгла. Къмъ 9 ч. пр. пл., испратенитѣ напредъ патрули почнаха престрелка съ противниковитѣ такива, а въ 10 ч., 66. п. полкъ настѣпи съ две дружини напредъ за водене на боя, едната отъ които (2) настѣпи край в. Локва, съ цѣль по-скоро да се влезе въ свръзка съ отряда на полковникъ Круневъ, която свръзка се установи едва къмъ 2 ч. сл. пл. Артилерията на колоната откри огънь едва къмъ 4 ч. сл. пл. Въ време на настѣпленieto си колоната срещна неприятель, разположенъ въ окопа около постъ-Кебаповъ и Мах.-Гащина. Следъ доста оживена пехотна стрелба, противника очисти окопитѣ около постъ Кебаповъ и се оттегли къмъ в. Плана. Настѣпването на тази колона ставаше бавно, главно по причина на това, че цѣлата мѣстностъ се силно обстрелваше отъ неприятелския пехотенъ и артилерийски огънь. Неприятелската артилерия, разхвърлена на много мѣста и добре укрепена, не можеше да се намѣри отъ нашитѣ батареи, като при това обстрелваше флангово и фронтално всички подстѣпи на нашето разположение. Въ 5 ч. сл. пл. противникъ предприе обхватъ на нашия лѣвъ флангъ съ една дружина, но той бѣ своевременно отблѣснатъ отъ испратената за цѣльта 3. дружина отъ 66. п. полкъ. Вечеръта колоната на подполковникъ Сантурджиевъ достигна на линията: южно постъ-Кебаповъ, северно Мах.-Гащина.

Този день *срѣдната рекогносцировочна колона на полковникъ Семерджиевъ*, остана на Шойнъ-Ридъ, а въ *лѣвата, на полковникъ Цвѣтановъ*, се случило нѣщо особено. Две дружини отъ 46. п. полкъ, следъ заемаването на Стрешаръ, отказали да отидатъ по напредъ, даже настоявали да се върнатъ на границата и се върнали на вис. 1653, северно отъ Голѣми-Станъ. Сжщото се случило и въ 1. дружина отъ 18 п. полкъ.

На 14. юлнй вечеръта пристигнаха въ разпореждането на командира на 1. бригада два ескадрона (3. и 4.) и единъ картеченъ ескадронъ (четири картечници) отъ 1. коненъ полкъ. Тѣ се придадоха: едина къмъ отряда на полковникъ Панайотовъ, а другия, заедно съ картечния ескадронъ, къмъ този на подполковникъ Сантурджиевъ.

За действията на 15. юлий бѣ заповѣдано: въ 5 ч. пр. пл. колоната на подполковникъ Сантурджиевъ и отрядитѣ на полковницитѣ Панайотовъ и Круневъ да настѣпятъ къмъ опредѣленитѣ имъ обекти и ги завладеятъ. Атаката да се води най-енергически. Полковницитѣ Панайотовъ и Круневъ и подполковникъ Сантурджиевъ да влѣзатъ и поддържатъ най-тѣсна свръзка по между си при настѣпленieto. Срѣдната и лѣвата колони ще действуватъ отбранително, но чрезъ усиленни и чести рекогносцировки, предъ фронта и фланговетѣ на противника, ще го удържатъ предъ себе си, за да не

може да дава подкрепление на Плана. Дружинитѣ и батареитѣ, разположени на позициитѣ при Панджинъ-Гробъ и Букова-Глава, оставатъ на мѣстата си и днесъ. Свръзката между дѣсната и срѣдната колони да се поддържа отъ разположенитѣ на Букова-Глава дружини. Командира на конния дивизионъ да следи за хода на боя и при едно евентуално отстѣпление на противника, съ двата си ескадрона и картечния ескадронъ най-енергично да го преследва.

И днешнитѣ действия се водѣха тѣй бавно, както и вечерашнитѣ. Частитѣ напреднаха извънредно малко. По чувствителенъ успѣхъ имаше лѣвия ни флангъ — 66 п. полкъ, който се подаде напредъ, изгони противника отъ хребета — северно отъ Мах.-Гащина и зае последната. Престрелката се почна тукъ къмъ 7 ч. пр. пл., обаче настѣпленieto се почна отъ 66 п. полкъ къмъ 9 ч., понеже командира на полка чакаше пристигането на картечния ескадронъ, когото употреби на дѣсния си флангъ, за спомагане при атаката на постъ Кебаповъ. Следъ упоритъ бой, къмъ 6 ч. сл. пл., зае постъ Кебаповъ и Мах.-Гащина. Отрядитѣ на полковницитѣ Панайотовъ и Круневъ водиха рекогносцировочни боеве. Една дружина отъ 2 п. полкъ била насочена отъ с. Драинци къмъ Църна-Трава (806.8) и къмъ 12 ч. по пладне била до кръстопжтя, северно отъ Мах.-Кебапова. Една рота отъ сжщия полкъ настѣпила между Грознатовската рѣка и Драинцката, съ назначение да осигури дѣсния флангъ на полка и да държи връзка съ 37 п. полкъ, които къмъ сжщото време билъ на около 600 кр. отъ постъ Грознатовски. Тѣзи отряди до вечеръта достигнали: 2 п. полкъ — до кръстопжтя, северно отъ Мах.-Кебапова, а полковникъ Панайотовъ, понеже напредването му било невъзможно, преди да падне Църна-Трава, окопалъ се съ три роти при крайнината на гората, гдето е началото на Преслопската рѣка. Артилерията отъ колоната на подполковникъ Сантурджиевъ и тази отъ отряда на полковникъ Панайотовъ, се обаждаше отъ време на време, обаче тази отъ отряда на полковникъ Круневъ мълчеше. И въ днешния бой, изобщо, нашата артилерия повече пасуваше, отъ колкото да действуваше. Това нейно държане се оправдаваше отъ неудобнитѣ позиции, които заемаше, както и отъ командующето положение въ което се намираше артилерията на противника, Частитѣ останаха да ношуватъ на достигнатата линия, гдето се и окопаха.

Вечеръта на 15. юлий началника на групата съобщи на бригадниа командира, че испраща въ негово лично разпореждане 4. дружина отъ 2. п. полкъ — подполковникъ Диноловъ, която пристигна къмъ 8 ч. сл. пл. и бѣ назначена за бригадна поддръжка, въ дола на 1. кил. южно отъ постъ Клисуроа.

За 16. юлий обекти за действие оставаха сжщитѣ, съ тази само разлика, че на нашитѣ три колони се заповѣдваше вече не да завладѣятъ, а да се опитатъ да завладѣятъ Въртопъ, Църна-Трава и Плана. Вижда се, че и повторното началство се вече убеди, че съ тѣзи части и по този начинъ е невъзможно да се атакува и завладѣе такава силна сама по себе си и при това искусствено усилена и силна позиция. И действително, следъ този день, нашата деятелност се състоѣше само въ правене опити за завладяване въпроснитѣ височини.

Въ този день (16. юлий), ето какъ се развива действията.

По 37. п. полкъ — сутринята, въ 6 ч. 30 м. пр. пл. сръбската артилерия открила огънь срещу 2. дружина. Тоя день неприятелската артилерия за пръвъ пжтъ е обстрелвала поменатата дружина отъ къмъ Църна-Трава. Въ 10 ч. пр. пл. една неприятелска рота настѣпила отъ къмъ Калнска-Тумба (кота 596), насочила се срещу дѣсниа флангъ на полка и завързала престрелка съ взвода, разположенъ къмъ Криви-Дѣлъ; следъ единъ оживенъ бой и следъ като неприятелската рота била обстреляна отъ нашата артилерия, била отхвърлена къмъ с. Кална. Къмъ 2 ч. сл. пл. неприятелската артилерия отъ Калнска-Тумба открила огънь срещу дружината. Къмъ 3 ч. 10 м. сл. пл., разположението на тая дружина отъ 37. п. полкъ е било следното: единъ взводъ на Прогонъ, въ лѣво — една рота, на Криви-Дѣлъ единъ взводъ и една рота въ дружинна поддръжка; планинската полубатарей на позиция източно отъ Преслопъ. Другата дружина (4.) отъ 37. п. полкъ била на Рудина. Този отрядъ днесъ е усиленъ съ още една дружина (3.) отъ сжщия полкъ. Въ 66. п. полкъ на разсъмване патрулитѣ на полка влѣзли въ контактъ съ противника; последния, къмъ 8 ч. 30 м. пр. пл., открилъ пехотенъ огънь отъ окопитѣ си, а къмъ 11 ч. пр. пл. турилъ въ действие и картечницитѣ си. Въ 1 ч. 30 м. сл. пл., неприятеля открилъ силенъ артилерийски огънь отъ сжщитѣ мѣста, отъ които вчера стреля; това спираше напредването на полка. Въ 2 п. полкъ, веригитѣ напреднаха до западната крайнота на последната гора, до върха 806.8 и я очистиха отъ засѣднатитѣ въ нея малки неприятелски групи. Изобщо ходѣтъ на действията отиваше и този день извънредно бавно по известнитѣ вече причини. Печти презъ цѣлия день се води, ту усилваща, ту ослабваща пехотна стрелба. Артилерийската стрелба отъ наша страна бѣ слаба, по причина на недостигъ на снаряди и по простата причина, че нѣмаше уязвими цели; противника, напротивъ, доста енергично ни обстрелваше съ артилерията си. Ние слабо напредвахме този день още и по причина на грамадното превъзходство на неприятелския артилерийски огънь. Неприятелскитѣ батареи непрекъснато стрелятъ и об-

сипвать всички пунктове и участъци, заети отъ нашитѣ пехотни и артилерийски части, а нашитѣ батареи на рѣдко даватъ по нѣкой изстрелъ и замълчаватъ. Това влияеше съкрушително на духа на нашата пехота, а противника се окуражаваше.

Отъ нѣколко-дневнитѣ опити, отъ обиколката днесъ на почти цѣлата позиция и отъ изучванията, които сжщовременно направи на самото мѣсто; командира на бригадата, дойде до заключение, че всѣка фронтална атака на тази позиция би била неуспѣшна и даже съ лоши за насъ послѣствия, особено при невъзможността на артилерията да съдействува на пехотата, която впрочемъ се нуждаеше доста много отъ помощта ѝ. За мнението си командира на бригадата донесе на началника на лѣвата Трънска група.

За 17. юлий се получи още презъ нощта телеграма отъ началника на групата, съ която се заповѣдва да се даде този день пълна почивка на частитѣ, като отстанатъ по мѣстата си и не предприематъ нищо, освенъ отбранителни действия, каквито бѣха се наложили отъ противника. Къмъ 10 ч. пр. пл., предъ фронта на 2. п. полкъ се чуха нѣколко единични пушечни изстрели. Къмъ сжщото време се започна стрелба и противъ 37. п. полкъ, която се продължи почти цѣлия день. Този бой на 37. п. полкъ ето какъ се е развилъ: Противника и този пжтъ, почти цѣлия день обстрѣлва съ кръстосанъ артилерийски огънь бойния редъ на полка. Неприятелската артилерия, разположена по южнитѣ склонове на Калнска-Тумба, обстрелва Слишовския постъ, гдето била разположена полковата поддръжка. Артилерията отъ в. Църна-Трава обърнала орждията си къмъ дружината и почнала да я обстрелва. Хребета Криви-Дѣлъ, съставляющъ крайния дѣсенъ флангъ на позицията срещу Въртопъ се обстрелвалъ продълно отъ орждията на Калнска-Тумба. Вчера пехотата на противника на нѣколко пжти се опитвала да атакува дѣсниа му флангъ отъ къмъ Калнска-Тумба. Днесъ въ тая посока имало постоянна пехотна престрелка. При тия условия, положението на дружинитѣ отъ часъ на часъ ставало все по-тежко. Сжщитѣ съ биле терзани отъ неприятелския артилерийски огънь и отъ движението на противника отъ къмъ Калнска-Тумба. При това, тия дружини отъ 29. юний до днесъ не сж били вънъ отъ сферата на артилерийския и пехотенъ огънь и не съ имали нито единъ день почивка. Презъ нощта на 17. срещу 18. юлий, нашия дѣсенъ флангъ (частитѣ отъ 37. п. полкъ), атакуванъ отъ превъзходящъ противникъ, билъ принуденъ да отстъпи отъ Прогонъ, Криви-Дѣлъ и отъ източнитѣ склонове на Въртопъ, на западнитѣ склонове на Рудина, въ непосредствено съседство на с. Преслопъ. Съ неговото отстъпване образува се голѣма междина между него и 2. п. полкъ, за попълването на която

командира на бригадата изпрати, въ 2 ч. пр. пл., на 18. юлий, бригадната поддръжка (4. дружина отъ 2. п. полкъ), съ назначение да заеме още презъ нощта височината при Мах.-Банкова. Въ сжщностъ тя заела съ две роти височината северо-източно отъ с. Грознатовци, а съ останалитѣ две роти — височината западно отъ с. Стрезимировци. На мѣстото на тази дружина се изиска една отъ дружинитѣ на 66. п. полкъ, която къмъ 7. пр. пл. на 18. юлий, зае мѣстото си.

На 18. юлий ни предстояха пакъ сжщитѣ действия, както презъ последнитѣ дни, т. е. опитване за вземането на Плана и Църна-Трава, а 37. п. полкъ да завземе вчерашното си мѣсто, но въ 3 ч. 7 м. пр. пл., сжщия день, се получи заповѣдь, че този день, въ 1 ч. сл. пл., се прекратяватъ военнитѣ действия и се искаше щото частитѣ да бждатъ особено бдителни презъ тая нощъ и до пладне, за да не бждатъ изненадани отъ противника, който би искалъ да сиосигури владението на нѣкои пунктове. Примирието било сключено само за петъ дни. По-после се получиха следнитѣ допълнителни нареждания: „И следъ прекратяването на военнитѣ действия, по случай примирието, преднитѣ части и поддръжкитѣ да останатъ на позициитѣ си съ всички мѣрки на охранение и предосторожностъ, като се избѣгватъ абсолютно каквито и да било сношения съ противника, до втора заповѣдь“.

Този день, преди да влезе въ сила примирието, развиха се следнитѣ действия: къмъ 4 ч. 30 м. пр. пл. се почна рѣдка пушечна и артилерийска стрелба. Понеже предидущата вечеръ противника бѣ силно насѣдналъ на 37. п. полкъ и бѣ заставилъ предната му дружина да се оттегли, макаръ че този полкъ бѣ поддръжанъ съ дружината отъ бригадната поддръжка, то за да се отвлече въ днешния бой вниманието на противника му, командира на бригадата заповѣда: нашата артилерия въ участъцитѣ на полковникъ Круневъ и подполковникъ Сантурджиевъ, на разсъмване, да откриятъ енергиченъ огънь противъ окопитѣ на Плана и Църна-Трава и прикове противника на мѣстото му, а пехотата и отъ двата участъка да показва видъ, че ще атакува. И действително, противника къмъ 5 ч. пр. пл. подновилъ атакитѣ си срещу 37. п. полкъ, кждето въ това време се водѣше усилена пехотна и артилерийска стрелба, но безрезультатно. 66. п. полкъ, отъ 6 ч. пр. пл. до 1 ч. сл. пл., води бой за завладѣването на преднитѣ окопи по вис. Плана, но безъ успѣхъ. Къмъ 12 ч. по пладне, огъня утихна и отъ дветѣ страни, а къмъ 1 ч. сл. пл. отъ наша страна се съвсемъ прекрати, но у противника единични изстрели се чуваха дори до 2 ч. сл. пл.

Петъ дневното примирие се обърна после въ миръ, тъй щото съ днесъ се считатъ военнитѣ действия срещу бившитѣ ни съюзници прекратени.

Резултатътъ отъ тѣзи нѣколко-дневни боеве на нашата колона бѣ само този, че изгонихме противника отъ преднитѣ му окопи и нашитѣ части достигнаха до подножието на Въртопъ, Църна-Трава и Плана, т. е. колоната неможа да завземе посочения ѝ обектъ — Плана-планина. Причинитѣ за този единстренъ до сега неуспѣхъ бѣха, споредъ насъ, следнитѣ: 1) естествено силната и добре укрепената позиция на противника, която почти нѣмаше флангове, отъ гдето да се обхване; 2) особения характеръ на подлежащата мѣстностъ, който лишава нашата артилерия отъ удобни позиция, отъ каквито се имаше извънредно голѣма нужда; 3) като следствие отъ характера на мѣстността се явяваше и слабата артилерийска поддръжка, безъ която нашата пехота се считаше неспособна да напредва; 4) макаръ, че по число дружинитѣ бѣха десетъ, обаче състава имъ бѣ силно намаленъ, освенъ това, въ състава на колоната влизаха полкове отъ две различни дивизии и отъ отдѣлната бригада. Дружинитѣ отъ 37. п. полкъ и тѣзи отъ 2. п. полкъ тѣпчаха почти на мѣсто, като всѣка отъ тѣхъ очакваше ефекта, който би произвела съседната. Само 66. п. полкъ успѣ да напредне на 15. и 16. юлий, обаче на 17. сжщи и той останана на едно мѣсто. Дисциплината въ частитѣ бѣше доста отпаднала, така напримеръ: войницитѣ отъ 37. п. полкъ считали за излишно втори пжтъ превземане на позиции, които съ кръвь биле други пжтъ превземани отъ тѣхъ и доброволно оставени. Тѣзи пжкъ отъ 2. п. полкъ, а заедно съ тѣхъ и офицеритѣ имъ, следъ катастрофата съ този полкъ на 7. юлий, срещу сжщия обектъ, просто сж настрѣхвали при погледа имъ къмъ Църна-Трава и презъ всичкитѣ изминали дни макаръ и да водѣха престрелка, но не сж излѣзли вѣнъ отъ горичката, която опасва въпросната височина. Тѣзи сж една частъ отъ причинитѣ, които повлияха щото нашата колона да не достигне поставения ѝ обектъ.

Като *общо заключение* за операцията отъ Трънъ къмъ долината на р. Морава ще кажемъ следното: действията на Лѣвата Трънска група, въ състава на която бѣха частитѣ отъ 1. бригада на 5. Дунавска дивизия, трѣбва да се считатъ безуспѣшно завършени, защото не можа да се постигне зададената на групата цѣль — проникване въ долината на р. Морава и действие върху съобщенията на противника.

При описване характера на мѣстността ние казахме, че долината на р. Ерма е заобиколена отъ планинския гребенъ на пограничната линия, кждето силнитѣ пунктове Калинска-Тумба, Дъсченъ-Кладенецъ, Въртопъ, Църна Трава, Плана, Букова-Глава, и Панджинъ-Гробъ, не само че бѣха въ ржцете на неприятеля, но бѣха и силно укрепени и снабдени съ артилерия. Диверсията въ долината на Морава не можеше да се предприеме по другъ начинъ, освенъ следъ като пред-

варително се овладяват всички тѣзи пунктове и то като се почне от северъ къмъ югъ, или едновременно съ работата по тѣхното овладяване, която трѣбваше да се възложи на други войски.

Тѣй щото, споредъ насъ, главната причина за неуспѣха е не добре избраната посока за настѣпление. Посоката по пѣтя: Трънъ, Вуканъ, Стайчовци и пр. ни доведе до петъ-дневнитѣ упорити боеве срещу твърде силни и трудно достѣпни позиции (Бубрежъкъ, Цвейна-Чука, Кървави-Камъкъ, Плоча, Острика, Царица, Чука, Цвѣтковъ-Гробъ, Букова-Глава и Панджинъ-Гробъ.) и макаръ завършвани съ отблъскване противника, но бѣха въ негова полза, понеже задържана настѣплението ни и дадоха време на неприятеля да вземе нуждитѣ мѣрки. Освенъ това тѣ много измориха и изтощиха частитѣ ни, като чувствително отслабиха състава имъ. Между това, тѣзи боеве не допринесоха нищо въ полза на задачата на групата, понеже и следъ завладяването на изброенитѣ редъ силни позиции, не можахме да се спустнемъ къмъ долината на Морава до като не атакуваме и позициитѣ Въртопъ, Църна-Трава и Плана, сега вече по силно заети. Съ една речъ, работата дойде до тамъ, че завършвахме съ това, съ което трѣбваше да наченемъ.

Друга причина за неуспѣха трѣбва да се счита и слабия съставъ на групата, който не съответствуваше на важноста на задачата, въ свръзка съ условията на мѣстността. Трѣбваше да се действува въ чисто планинска мѣстность, а имахме всичко само шестъ планински орждия. Количеството на снарядитѣ бѣше твърде ограничено и напомнанията за пестенето имъ ставаха много чести. Даже началника на артилерията бѣше почналъ да дава рецепти въ кои само моменти на боя да стреля артилерията. А въ последнитѣ дни, когато трѣбваше да се навлезе въ долината на Морава, нашитѣ части бѣха така слаби, че едва бѣха способни да удържатъ позициитѣ си и ако тѣ се задържаха и не отстъпваха нито крачка назадъ, то това се дължи не толкова на тѣхната сила, отъ колкото на решителността имъ да достигнатъ крайната целъ.

Отъ гореизложеното заключаваме, че по уважителни причини действията на лѣвата Трънска Група бѣха неуспѣшни за постигане на зададената цѣль. Но отъ друга страна, войскитѣ на тази група, съ своитѣ действия и даденитѣ жертви въ дванайсетъ-дневнитѣ упорити и кървопролитни боеве, допринесоха много на общата задача — задържане противника вънъ отъ границитѣ на Отечеството. Лѣвата Трънска Група е, която възпрепятствува на противника да настѣпи къмъ Кюстендилъ и която го изгони отъ нашата територия, защото ако не бѣше се тя явила въ Трънската котловина, V. ар-

мия трѣбваше да се оттегли и то въ това време, когато и другитѣ наши армии сж били въ малко или много тежко положение. Най-после лѣвата Трънска група въ момента на прекратяване военнитѣ действия се намираше въ неприятелска територия, въ която действуваше, ако и бавно, но активно.

VI. Сключване примирието и мирътъ

Примирие и миръ. Връщане къмъ постоянното мѣсто-квартирование. Пристигане въ г. Стара-Загора и г. Русе.

Каза се по-горе, че огъня, а заедно съ него и изобщо военнитѣ действия се прекратиха въ 1 ч. сл. пл., на 18. юлий. Назначиха се офицери, които заедно съ такива отъ сръбска страна, опредѣлиха до вечерта демаркационната линия въ участъка предъ нашитѣ части, отъ Мали-Мостъ до Преслопъ, включително.

На 19. юлий, по-горното началство поиска да му се донесе обстойно, категорично и опредѣлено за физическото и морално състояние на частитѣ и за численността и бойната имъ стрйность. Донесе се, че физическото и морално състояние е незавидно и бойната имъ стойность едва може да се признае удовлетворителна и то само за строго пасивни отбранителни действия. Числения съставъ на ротитѣ отъ 100 до 150 пушки. Бойна способность съмнителна. Шансове за успѣхъ, въ случай възобновяване действията — твърде слаби. Причинитѣ за това уважителни.

Понеже на 22. юлий изтичаше 5-дневния срокъ на примирието, то съобщиха, че се продължава съ още три дни, а следъ това и безсрочно до сключването на мира.

На 28. юлий въ бригадата се получи, отъ щаба на дивизията, телеграма № 4162, съ която се съобщи, че днесъ мирътъ е подписанъ, на 29. сжщия, въ 3 ч. 30 м. пр. пл., че дивизията ще се съсрѣдоточи къмъ 31. вечерта въ района Алдомировци — Брезникъ, а 66 п. полкъ, конницата и артилерията излѣзоха отъ състава на бригадата. Тази последната остана само отъ 2. п. и 5. п. (две дружини отъ 5. полкъ и две отъ 46.) полкове и една пионерна полурота, до присъединението ѝ къмъ дружината си. Частитѣ отъ бригадата тръгнаха на 29. юлий по пѣтя Клисуря — Стрезимировци — Главановци — Трънъ — Брезникъ — Алдомировци. За облекчение товара на войницитѣ прибраха се всички носими отъ тѣхъ патрони и се дадоха въ бойнитѣ обози.

На 31. юлий щаба на бригадата, заедно съ 2. пех. Искърски полкъ, пристигна на гара Сливница. Първия ешелонъ, състоящъ отъ 1. дружина на 2. п. полкъ и щабоветѣ на бри-

гадата и на същия полкъ, тръгна съ влакътъ отъ гара Сливница, въ 7 ч. 9 м. сл. пл. Другитѣ ешелони на бригадата съ товариха и тръгнаха единъ подиръ други, непрекъснато.

Този денъ щаба на дивизията получи заповѣдь за демобилизация на частитѣ; а на 2. августъ, като пристигналъ въ гр. Стара-Загора, получилъ заповедъ: „да се спратъ частитѣ отъ дивизията въ Стара-Загора, гдето ще стане демобилизацията на частитѣ, а ония ешелони, които сж вече преминали Стара-Загора, да се демобилизиратъ на пунктоветѣ на постоянното си мѣстоквартирование.“ Въ това време бѣха преминали Стара загора: щаба на бригадата, цѣлия 2. п. полкъ и единъ ешелонъ отъ 5. п. полкъ. Тѣзи части пристигнаха въ гр. Русе на 2. августъ, въ 2 ч. 15 м. сл. пл. тържественно посрещнати, а другитѣ останаха въ гр. Стара-Загора.

VII. Демобилизация

Ново съсрѣдоточаване демобилизиранитѣ части къмъ турската граница. Симптоми за нова мобилизация и нова война съ турцитѣ. Окончателно завръщане на постоянното мѣстоквартирование

Разпорежданията за демобилизацията гласѣха: „Да се уволнятъ всички запасни, освенъ последнитѣ четири набори (34. 35. 36. и 37.). Частитѣ отъ 5. дивизия, веднага следъ демобилизацията си, трѣбваше да се съсрѣдоточатъ въ гр. Сейменъ“.

Демобилизиранитѣ въ гр. Стара-Загора запасни войници се групираха въ отдѣлни команди и подъ началството на офицеръ се превезаха по желѣзницата презъ Борушица, заедно съ оръжието си, за гр. Русе, гдето на 6. августъ сядоха последното и следъ това се освободиха да заминатъ по домоветѣ си.

На 7. августъ, въ гр. Стара-Загора се бѣха вече съсрѣдоточили повечето части отъ дивизията. Очакваше се и нашето връщане отъ гр. Русе, за да се потегли за гр. Сейменъ. Тръгнахме отъ Русе презъ нощта на 8. срещу 9. августъ, въ 11 ч. 45 м. Влакътъ пристигна въ Стара-Загора на 10. августъ, въ 7 ч. пр. пл.

На 12. августъ, въ 6 ч. пр. пл., замина за гр. Сейменъ 2. п. полкъ, който на 13. сжция пристигна и се разположи на бивакъ, на изтокъ отъ града (на 2 кил. юго-западно отъ с. Троянъ — бивше Смавлии). На 13. августъ тръгна отъ

Стара-Загора за Сейменъ колона, подъ началството на командира на 1. бригада, състояща отъ 5. и 20. пехотни полкове и 5. пионерна дружина и пристигна на 14. августъ на бивака, източно отъ гр. Сейменъ, кждето 5. п. полкъ се разположи при пристигналия предиущия денъ 2. п. полкъ, а 20. п. полкъ и 5. пионерна дружина — на бивака, въ 2. дивизия, въ сжщата околностъ. Сжция денъ и щаба на 5. дивизия се премѣсти отъ Стара-Загора въ Сейменъ.

На 18. августъ началника на 5. дивизия получи въ гр. Сейменъ, отъ командующия южно-българскитѣ войски, шифрована телеграма, съ която се предупреждаватъ частитѣ, че турцитѣ ще нахълтатъ вѣроятнo следъ 3—4 дни въ Южна-България, съ целъ да ни заставятъ да влеземъ въпреки преговори съ тѣхъ за гр. Одринъ. Предписва се да се изпрати за Северна България: всичката артилерия, излишното облекло, въоръжение, кола и други тяжести, които сж останали въ Южна България следъ демобилизацията на армията и то безъ да се създава особена тревога у населението. Това се изпълни, като всичко излишно при частитѣ и оставено въ гр. Стара-Загора, се изпрати по Борущенската ж.-п. линия за гр. Русе, като се взеха мѣрки и за бързо мобилизиране, въ случай на нужда, и изпращане запаснитѣ при частитѣ имъ въ Южна България.

На 24. августъ последва разпореждане, 1. бригада да изпрати 1100 редници и ефрейтори въ гр. Ямболъ за усиление състава на 3. Балканска дивизия и следъ това да се превезе по желѣзницата до постоянното си мѣстоквартирование — гр. Русе. Бригадата тръгна отъ гр. Сейменъ на 25. августъ и на 26. сжщи пристигна въ гр. Стара-Загора. Тамъ формира една сборна дружина отъ 1100 души, която се отведе за Ямболъ отъ единъ щабъ-офицеръ отъ 2. п. полкъ, а частитѣ отъ бригадата отпътуваха, по желѣзницата, за гр. Русе.

Мащабъ 1:2,000,000

КАРТА
на театра на войната 1912 — 1913 год.

Забележка. Черната линия показва измененията път от 1. бригаа на 5. Дунавска дивизия. Освенъ морския път, изменето е 1751 клм. съ железница и 507 клм. пешкомъ.

Съдържание

	Стр.
ЧАСТЪ I.	
I. Мобилизация и съсредоточаване	7
II. Обявяване войната и преминаване границата	7
III. Лозенградският боеве. Сведение за противника. Среца с противника. Първия бой на бригадата на 9. октомврий. Боеве на 10. и 11. октомврий. Влизане въ Лозенградъ. Заключение за Лозенградският боеве	8
IV. Бунаръ-Хисарският боеве. Боя на 15. октомврий. Излизане отъ боя. Заключение. Пжтуване къмъ мѣстото на боя на 2. бригада. Боеве на 16. и 17. октомврий. Отстъплението. Боеве на 18., 19. и 20. октомврий. Заключение за Бунаръ-Хисарският боеве	19
V. Походитъ отъ Бунаръ-Хисаръ къмъ Деркосъ — Чаталджа Къмъ г. Странджа. Раздѣляне и разпръсване полковетъ отъ бригадата. Къмъ Чаталджа и езерото Деркосъ	38
VI. Боеветъ при ез. Деркосъ презъ време атаката на Чаталджанската укрепена позиция. Разположение на частитъ. Характеръ на мѣстността. Атаката на Чаталджанската позиция. Боеветъ на 4., 5., 6. и 7. ноемврий на ивицата суша между Черно море, р. Странджа и ез. Деркосъ. Резултати. Заключение за боеветъ при Деркосъ	40
VII. Примирие — край на първия периодъ на войната съ турцитъ. Сключване примирие и прекратяване военнитъ действия. Яверъ паша плененъ. Оттегляне назадъ на почивка	48

VIII. Подновяване действията. — Втория период на войната със турцитѣ.

Преговоритѣ за мира прекъснати. Заемане позицията. Турският десант при с. Подима. Прибиране обратно въ г. Странджа. Подновяване военнитѣ действия. Излизане наново на позициитѣ. Падане на Одринъ. 48

IX. Сключване мира и край на войната със турцитѣ.

Второ прекратяване военнитѣ действия противъ турцитѣ. Връщане бригадата на авангардната позиция при с. Акаланъ. Сключване на мира и връщане на армията отъ Турция. Посрещането въ Варна. Отпътуване отъ Варна 51

ЧАСТЪ II.

I. Прехвърляне войскитѣ отъ Чаталджа къмъ новитѣ театри, съсредоточаване и вземане изходно положение.

Въ състава на 1. армия. Съсредоточаване въ околността на г. Фердинандъ. Първитѣ бунтове. Ужасното землетресение. Уволнение въ отпускъ. Заемане изходното положение 57

II. Начало на военнитѣ действия и операцията къмъ Княжеваць.

Боятъ при Кадж-Боазъ на 22. юний. Боятъ при гр. Княжеваць и завлаяването му на 24. юний 60

III. Основно измѣнение плана на нашитѣ общи военни операции. Връщане отъ Княжеваць и заемане отново изходното си положение къмъ границата.

Пътуване обратно отъ Княжевецъ за Салашъ и отъ тамъ за гара Брусарци за превозване на другъ фронтъ. Заключение за Княжевацката операция . . 71

IV. Прехвърлянето ни въ долината на р. Ерма.

Румъния ни обявява война. Презъ София, Сливница и Брезникъ за Трънъ 73

V. Операцията отъ Трънъ къмъ долината на р. Морава.

Задачитѣ на лѣвата Трънска група. Описание на мѣстността. Боеветѣ на 7. юлий при в. Бубрежъкъ и в. Цвейна-чука, 8. юлий при в. Цвѣтковъ-Гробъ,

9., 10. и 11. юлий за в. Букова-Глава. Завземане Букова-Глава. Заключение за действията отъ 7. до 12. юлий. Боеветѣ срещу Плана, Църна-Трава и после срещу Въртопъ на 13.—18. юлий. Заключение 73

VI. Сключване примирието и мирътъ.

Примирие и миръ. Връщане къмъ постоянното мѣстквартироване. Пристигане въ гр. Стара-Загора и гр. Русе 103

VII. Демобилизация.

Ново съсредоточаване демобилизиранитѣ части къмъ турската граница. Симптоми за нова мобилизация и нова война със турцитѣ. Окончателно завръщане на постоянното мѣстквартироване 104

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦